

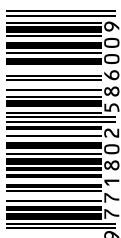
Тема: варяги

„На хвості“

Як валіза без ручки

Україна. Безпека. Служба...

вдома на чужині

- 6 Ігор Ісаєв
А мене з'їдає, що...
- 8 -бб-
Ціни на готелі „в нормі“. А Україна?
- 9 Лубош Палата
Смоленське прокляття Польщі

гості

- 10 Микола Мельниченко:
„У жовтні відбудеться битва,
і українці не повинні її програти“

Вибухи, які пролунали в Дніпропетровську, – я абсолютно переконаний, – справа українських спецслужб, спрямована акція, перш за все на те, щоб відвернути увагу українців від нагальних проблем, зокрема – порушення прав людини.

тема: варяги

- 14 Олексій Полтораков
Україна. Безпека. Служба...
- 19 Володимир Притула
Російські спецслужби намагаються впливати на суспільно-політичну ситуацію в Криму
- 20 Василь Кнайпа
Як валіза без ручки

Реформування СБУ, як і всієї країни, загрозує внаслідок боротьби за владу між українськими політиками. Що гірше, є вагомий підстави говорити про деградацію спецслужб в порівнянні з другою половиною 90-х та початком 2000-х років.

„Український журнал“
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний місячник для українців у Чехії, Польщі та Словаччині
№ 5–6 (75), 2012, рік сьомий

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Петро Андрусечко (головний редактор)

Прага – Ленка Віх (керівник проекту),
Богдан Копчак, Валентина Люля,
Інна Білонин, Богдан Зілінський,
Рене Кочік, Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар,
Петро Тима, Анна Коженьовська-Бігун,
Ярослав Присташ

П'яшів – Олесь Мушинка

Київ – Богдана Матіяш

Львів – Анастасія Левкова,

Богдан Бачинський

Познань – Катерина Шестакова

Коректор: Надія Іздрік

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб'ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.

Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати
матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

між іншим

- 30 Іван Дерер
Собачник
- 31 Олександр Бойченко
Проблеми філології
- 32 Богдан Копчак
Суд наш щоденний...

www.ukrzurnal.eu

з краю

- 34** Олексій Шалайський
„Вишка Бойка“ об'єднала Схід і Захід разом

Протягом року розслідування різних ЗМІ довели, що до „вишки Бойка“ причетні не лише посадовці Міненергугілля чи „Нафтогазу“, а й набагато серйозніші особи, включно із президентом України.

- 36** Михайло Самусь
Позаблокова Україна з „блоковим“ військом?
- 40** Григорій Немиря:
„За нас цю важку роботу ніхто не зробить“
- 42** Олексій Полтораков
Покоління української влади: від „старої гвардії“ до „младоукраїнців“ і далі...

культрєвью

- 46** Богдана Матіяш:
„Кожен письменник – це як малий материк, який дуже різниться від тих, хто поруч“
- 49** Богдана Матіяш
ЗВІРІ, ЗАЛИШИТИСЬ ДИТИНОЮ. МИР
- 50** письменницька колонка
Ірина Шувалова
Брак слів
- 51** музика
- 52** Тамара Злобіна
Зустріч з Архангелом
- 53** Олег Коцарев
Закуток траси Е-105 у стилі модерн

Красноград. Одне із заплених, сірих придорожніх містечок Східної України, куди нікому й ніколи не спаде на думку заїхати без нагальної потреби, а проте там є на що подивитися.

- 54** Ольга Купріяна
„Доросла“ розмова про найновішу дитячу книжку
- 56** рецензії та анотації

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал“ доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису.

www.ukrzurnal.eu

Наш читачу!

» Зазвичай діяльність спецслужб більшість із нас може спостерігати хіба в кіно. В реальному світі натомість чуємо про скандали, пов'язані з операціями ЦРУ, Моссаду, МІБ чи ФСБ. У Росії, наприклад, новим/старим президентом обрали людину, пов'язану з КДБ, а як відомо, – „агенти колишніми не бувають“. Отже виникає запитання: чи Росією керують спецслужби? Про діяльність останніх можна написати гори книжок, вистачить згадати вбитого у Лондоні колишнього офіцера ФСБ Александра Литвиненка.

Ми натомість вирішили подивитися, як діють спецслужби у наших країнах. Виявилось, що робота їхня надзвичайно суперечлива. По-перше, родовід та минуле – ці питання досі актуальні. По-друге, і основне – чим саме вони займаються сьогодні, чи вкладаються їх дії у правові рамки? Власне на цьому етапі з'являються сумніви. Наприклад, Польща очолила рейтинг країн ЄС в організації прослуховування своїх громадян. У Чехії нещодавно оприлюднили телефонні розмови одного з місцевих політиків, а сліди, швидше за все, ведуть до спецслужб. На жаль, багато хто з політиків намагається використати спецслужби у власних цілях. Українські експерти звертають увагу на політизацію місцевих спецслужб, а Микола Мельниченко на шпальтах „УЖ“ закидає їм організацію терактів у Дніпропетровську. Чи є раціональне зерно у звинуваченнях майора? Однозначно – невідомо, проте сьогодні Україна невпинно загрузає в політичному болоті. Тимошенко голодує і стверджує, що її побили. Міжнародна позиція з цього приводу загострюється: європейські політики бойкотують президента Януковича (саміт в Ялті), як і улюблену іграшку теперішньої влади – Євро-2012. Які заходи вживатиме влада у зв'язку з виборами? Все вказує на те, що жовтнева кампанія буде значно важча, ніж в епохальному 2004 році.

У зв'язку із ситуацією в Україні, здавалося б, що ініціативи на зразок „УЖ“ потрібні, як ніколи. На жаль, скорочення бюджету на цей рік стало для нас несподіванкою. Ми змушені перейти на двомісячний випуск номерів, за що просимо вибачення в читачів. Будемо сподіватися – ситуацію вдасться змінити, і ми робитимемо для цього все можливе. Проте, попри труднощі, ми і далі докладемо зусиль, аби радувати читачів цікавими й змістовними матеріалами.

П. Анд.

А мене з'їдає, що...

Важливе місце в політиці хочуть зайняти піратські партії. В середині квітня в Празі засідав „піратський інтернаціонал“. Його представники вимагають від політиків відкритості державного управління. Крім того, вони хочуть абсолютної свободи Інтернеті й захисту авторських прав. Піратські партії, організація праці яких кардинально відрізняється від політичних сил сьогодні, отримують усе більшу підтримку виборців. Наприклад, у Німеччині за них готові віддати голоси 13% виборців, тамтешні „пірати“ займають третє місце в опитуваннях громадської думки. Ймовірно, найближчими десятиліттями піратські партії стануть такими ж популярними, як кільканадцять років тому „зелені“. Проте ніхто не може гарантувати, що вони так само стрімко не підуть в історію. **Тезу, що „Титанік“ „зелених“ усе стрімкіше тоне, підтвердила президентська кампанія у Франції.** Тамтешня кандидатка від згаданої партії, євродепутат, норвежка за походженням Ева Жолі не здобула й 3% голосів виборців. Хоча її кампанія, як на мене, була однією з найбільш виважених і продуманих (вона досить вміло відбивала націоналістичні атаки чи злосливі натяки на її скандинавський акцент). Проте суцільна мобілізація електорату зосередилася, з одного боку, навколо правоцентриста Ніколя Саркозі, а з іншого – навколо соціалістичного „Робін Гуда“, Франсуа Оланду. У Франції президентські вибори – це спектакль, насправді політика країни формується завдяки величезному апарату адміністрації. Ніхто не буде спроможний зробити в ньому раптові зміни. **Проте в демократичній державі зіткнення гігантів завжди пов'язане з боротьбою за найменшу крихту: французи Оланд і Саркозі у другому турі билися саме за підтримку тих виборців, які у першому турі віддавали голоси за ту ж Еву Жолі.** Часто буває й так, що з найменшими партіями ведуться найдовші переговори під час формування коаліції. Біда стається, коли в цій малій партії, що тримає коаліцію, відбувається вибух – як це сталося із чеською ВВ (Громадські справи). Ця політична сила, що налічувала трохи більше двох десятків депутатів, у другій половині квітня розпалася – з неї вийшла віце-прем'єр Каро-

ліна Пік. До цього ВВ вже погрожу-вала виходом із коаліції. Це спричинило поважну кризу чеського уряду Петера Нечаса, який і так втрачає популярність через величезні бюджетні скорочення. **Інший політичний землетрус у тій самій Чехії спричинив скандал із записами.** Виявилось (завдяки підслуханим телефонним розмовам), що колишній мер Праги Павел Бем діяв в інтересах лобіста й підприємця Романа Яноушека. Як звертають увагу експерти, цей скандал відзеркалюється на всій нинішній коаліції країни. У Празі впродовж багатьох років говорилося про неясні проекти, що їх реалізувала керована Бемом мерія (місто досі платить за частину з них). Тим не менше, прем'єр-міністр Чехії в потрібний час не відреагував на цю інформацію. **Краща реакція – в інших чеських співвітчизників.** У Празі вже протягом дванадцяти років відбуваються протести проти абортів, які над Влтавою є законними. Квітневий пікет вчоргове організував „Рух за життя“ з допомогою єпископату, у протесті взяли участь близько півтори тисячі осіб різного віку. Цікаво, що від моменту легалізації абортів у 1988 році їхнє число в Чехії неухильно знижується. Якщо два десятиліття тому їх було понад 100 тисяч, то тепер – 24 тисячі. **Цієї статистики, напевне, не сприйняла частина братів і сестер із Польщі:** наприкінці квітня по всій країні відбулися протести проти ненадання ультракатолицькому телебаченню „Trwam“ місця на цифровому мультіплексі. Польща менш ніж за рік переходить на цифрове мовлення, а відомий через свої критичні щодо сучасної польської політики телеканал не отримав концесії з банальних причин: Рада телебачення і радіомовлення визнала, що його фінансування є досить сумнівним. Проте керівник цієї фактично приватної телестанції о. Тадеуш Ридзик зумів переконати своїх вірян, що ситуація є замахом на свободу слова. Листи, підписані парафіями, приходять на адресу Ради кілограмами. Таким чином, о. Ридзик, що за досить короткий час зумів мобілізувати без перебільшення мільйони громадян, має суттєву карту в руках. За неї – а точніше за прихильність консервативно-католицької Польщі – б'ються недавні однопартійці, а тепер лідери різних сил у Сеймі,

Ярослав Качинський та Збігнев Зьобро. **Обоє активно намагалися зробити собі політичний капітал на авіакатастрофі урядового Ту-154М, який розбився у 2010 році під Смоленськом.** Друга річниця цієї трагедії, що в Польщі відзначалася 10 квітня, – «найкраща» для цього нагода. Брат загиблого президента, Ярослав Качинський, лідер найбільшої польської опозиційної партії «Право і справедливість», дав розлоге інтерв'ю порталу Onet.pl. Наголошуючи на своїй теорії про те, що катастрофа була замахом на його брата, Качинський наголосив: потрібне окреме слідство з питань катастрофи, і воно вимагає спеціального законодавства. «Хтось скористався зі смерті мого брата. Я не приховую свого негативного ставлення до прем'єра Дональда Туска: якби це був просто нещасний випадок, то він ще більш відповідальний за загибель президента і всієї делегації», – звертає увагу Качинський. **Згідно з опитуванням Центру дослідження ринку та громадської думки SMG/KRC,** дві третини поляків не вірять у те, що смоленська авіакатастрофа сталася через здієннення замаху. Але більше половини поляків вважають, що росіяни навмисно ускладнюють слідство у справі смоленської трагедії 2010 року. Натомість «так» про можливість замаху на польський президентський літак Ту-154 відповіло 10 % опитаних поляків, «скоріше так» – 11 %. 13 % респондентів не визначилися. **Квітень у Польщі та Росії – це ще й питання катинських розстрілів 1940 року.** Всупереч зайнятій Росією позиції, Страсбурзький суд оголосив, що масові розстріли польських в'язнів можна називати воєнним злочином. Надумку європейських суддів, Росія не проявляла волі до співпраці з Європейським судом з прав людини. Слідство у справі розстрілів більш ніж 70-річної давнини Федерація вела від 90-х років. Проте в 2004 році Генеральна прокуратура закрила слідство, не мотивуючи це нічим. Відтак представники катинських родин звернулися до Страсбурга. **Підозру до росіян з боку поляків вирішив компенсувати лідер нового словацького уряду Роберт Фіцо.** Він оголосив, що проводить «проєвропейську політику» і «відновить дружні взаємини з Росією». Глава словацького уряду також заявив, що

його уряд зацікавлений в будівництві широкої колії від українського кордону до порту на річці Дунай у Братиславі. Фіцо наголосив, що уряд Словаччини «буде відкритий для майбутніх торговельних угод з Росією, яка є важливим партнером для Європейського Союзу». Не забув нагадати, що під час правління його опонентів, правих на чолі з прем'єр-міністром Іветою Радічовою, «відносини Словаччини з Росією значно охололи». **Фіцо дивиться не лише на схід, а й на північ, а саме – на популярного польського політика Януша Палікота, який минулого року на парламентських виборах здобув 10 % підтримки.** Бізнесмен і колишній член правоцентристської «Громадянської платформи», Палікот, лідер однойменного руху, зробив ставку на сучасну лівоцентристську демократію з елементами перформенсу – це й зробило його популярним серед молоді. Він прославився тим, що пропонує легалізацію легких наркотиків. Це ж прагне зробити й Фіцо – який нещодавно запропонував змінити покарання за переховування невеликої кількості легких наркотиків: з кримінального на адміністративне. До речі, на Палікота подивляється й відомий український політик Олег Ляшко, який нещодавно зустрівся з ним у Варшаві. **Цікаво, який наркотик роз'ятрив серце Аляксандра Лукашенка?** Одне можна сказати впевнено – цей наркотик не був легким. Останній диктатор Білорусі в середині квітня випустив із таборів колишнього

кандидата на пост президента Білорусі Андрея Саннікава (до речі, свого головного конкурента) та його довірену особу Дзмітрія Бандаренку. Ці люди, зазначаючи, що на рішення Лукашенка мала вплив тверда позиція Заходу, заявили: влада має звільнити інших в'язнів режиму. За даними незалежних ЗМІ, у тюрмах і колоніях залишаються ще 13 осіб, заарештованих за політичними мотивами. Аляксандр Лукашенко намагається «торгуватися» з Європейським Союзом, який нещодавно ввів жорсткі санкції стосовно найближчого бізнес-оточення білоруського очільника. І подіяло: наприкінці квітня в Білорусь стали повертатися посли європейських держав, відкликані два місяці тому через дипломатичний скандал. **Попри це, Лукашенкові поки не загрожує відставка, яка останніми місяцями нависла, немов дамоклів меч, над кількома європейськими президентами.** Така доля спіткала звинуваченого в плагиаті президента Угорщини Пала Шмітта, раніше це зробив німецький Крістіан Вульф. А 4 квітня пішов у відставку президент Сербії Боріс Тадіч. Таке рішення політик прийняв за 10 місяців перед кінцем своїх повноважень. В останнього відставка не є вимушеним явищем, а радше частиною політичної стратегії: Боріс Тадіч заявив, що має намір висунути свою кандидатуру на президентських виборах (які можуть відбутися одночасно з парламентськими) і тим самим допомогти своїй Демократичній партії здобути перемогу. <

Ціни на готелі „в нормі“. А Україна?

➤ Не встигли українські урядовці відрапортувати про завершення будівництва стадіонів та аеропортів, як Євро-2012 в Україні зустрілося з новою загрозою – захланністю деяких готелярів. Принаймні саме так заявив на увесь світ президент Союзу європейських футбольних асоціацій (УЄФА) Мішель Платіні.

„Я сподіваюся, що правоохоронні органи України зроблять так, щоб контракти, підписані з власниками готелів, виконувалися. Неможна перестрибувати з ціни 40 євро до 100 євро або 500 євро просто так. Так не робиться в жодній великій країні“, – заявив Платіні.

Ще в 2010 році представник УЄФА з питань розміщення, відома європейська туристична компанія „TUI travel“, підписала з більшістю 3–5 зіркових готелів приймаючих міст та регіонів угоди щодо розміщення VIP-осіб УЄФА та Турніру. Згідно з договорами, для готелів була зафіксована відповідна ціна, яка могла змінюватися у 2012 році, відповідно до інфляційних процесів. Нюанс полягав у тому, що УЄФА бронювала весь готель на весь період проведення Євро-2012, залишаючи водночас за собою право відмовитися від бронювання не пізніше ніж за 90 днів до початку

турніру. Окрім того, було зафіксовано, що на невикуплені представниками УЄФА номери готелярів зобов'язані встановити ціну не нижчу ніж на номери, що продані УЄФА, тобто значно вище ринкової ціни, що суттєво зменшить попит на готель серед інших, не футбольних туристів. Такі ж умови стосувалися тризіркових і нижче за класом готелів, з якими підписували угоду Агенції для розміщення вболівальників.

Звісно, що після проведення жеребкування та продажу майже всіх квитків, представники УЄФА проаналізували ситуацію у приймаючих містах та частково відмінили бронь у цілій низці готелів, залишивши проте неврегульованим питання можливості готелів продавати місця, які звільнилися. Це спричинило певну паніку на ринку та заяви окремих готелярів про їх небажання виконувати договір у повній мірі або взагалі про його розірвання. Для того, щоб врегулювати ситуацію, представники УЄФА вже зараз розпочали переговори щодо підписання додаткових договорів, що дозволить готелям продавати вільні місця та оптимізувати ціни у період, коли в місті не відбуватимуться матчі. Тільки окремі готелі категорично відмовилися співпрацювати із УЄФА. Зараз їм шукають заміну.

Дещо інша ситуація з готелями, які повинні приймати звичайних вболівальників, а не гостей, яких запросило УЄФА. Ці готелі справді підняли ціну, пояснюючи це тим, що підняття цін на готельні послуги під час туристично привабливих заходів є світовою практикою, але оптимальним та доступним вважається підняття від 100 до 200 %. І справді, більшість готелів як України, так і Польщі підняли свої ціни в зазначених межах. Якщо не враховувати те, що ціни на українські готелі ще до проведення Чемпіонату були вищими за готелі західних сусідів, то скандальну ситуацію можна вважати вичерпаною. Адже лише від 10 до 25 % готелів (в залежності від міста), переважно із досить малим номерним фондом (10–20 номерів), підняли ціни суттєво вище. Проте, як стверджують експерти, ті, кому жага наживи засліпила очі, радше за все прогорять – їхні готелі пустуватимуть. Як то кажуть, кожен дуріє по-своєму. От у Києві навіть за проживання в наметі фан-сектора просять 50 євро... Водночас, для вболівальників буде доступний приватний сектор апартаментів та звичайних квартир. А люди, як відомо, завжди зможуть між собою домовитись.

Проте це не найцікавіше. УЄФА продало майже всі квитки, і водночас, викупило 80–90 % номерного фонду. Здавалося б, на ринку виник величезний дефіцит готелів, в яких повинні розміщатися вболівальники. Однак це не так. Існує велика ймовірність, що велика кількість футбольних фанів просто не зможуть потрапити в Україну, адже справжньою загрозою для Євро-2012 є не стадіони чи готелі, а транспортна система України. Так, сьогодні, трохи більше ніж за місяць до проведення Чемпіонату, повністю відсутні розклади на авіа та залізничне сполучення з містами учасниками. Очевидно, що вони з'являться, як звикли в Україні, в останню хвилину. „Ми закінчуємо угоду з „Ryanair“ стосовно входу на український ринок, що суттєво знизить ціну авіаперельотів“, – рапортує віце-прем'єр Борис Колесніков.

Однак звикли до системного планування європейці можуть не оцінити пророблених українцями героїчних надзусиль.

Фото: Петро Андрусенко

Смоленське прокляття Польщі

» Пам'ятаю, як два роки тому, десятого квітня, в Чехії був гарний весняний ранок. Вставати мені не хотілось, однак, наче гуркіт падіння поліції з посудом, мене пробудила новина про нещастя польського ТУ-154 поблизу російського Смоленська. У першій статті, яку я, ще приголомшений, написав для інтернет-сервера рідної газети „Лідове новини“, де я передбачав, що ця трагедія може назавжди залишитися під покривом таємниці, як і інша катастрофа, що змінила польську історію, – аварія Владислава Сікорського, польського прем'єр-міністра у вигнанні, в 1943 році поблизу Гібралтару. Я міг багато чого уявити, але те, що відбувається зараз, упродовж 2 років після аварії, дивує і мене. До другої річниці аварії перед президентським палацом у Варшаві пройшла сповнена неприязні масова демонстрація, де брат померлого президента Леха Качинського і лідер нинішньої опозиції Ярослав Качинський заявив, що сучасні лідери Польщі – ні багато ні мало – брешуть про смоленську трагедію. І що це лише частина всезагальної брехні кабінету Туска та його зради інтересів Польщі.

Колишній міністр внутрішніх справ та шеф військової контррозвідки за часів правління партії „Право і справедливість“ Антоній Мацєрєвич пішов ще далі. На підставі висновків свого „незалежного“ розслідування він публічно говорить про те, що перед падінням на борту польського президентського літака сталися два вибухи, і що йшлося не про нещасний випадок, а про замах.

Зрештою, про „імовірне вбивство“ президента і „зраду“ польського уряду почав впродовж останніх тижнів говорити і сам Ярослав Качинський. З тим, що лише повернення до влади партії „Право і справедливість“ гарантуватиме належне розслідування причин аварії та покарання винних у „вбивстві президента“. Окрім того, через тему Смоленська знову почали загострюватися польсько-російські стосунки, коли Мацєрєвич назвав трагедію польського урядового літака „оголошенням війни“. „Чим іншим може бути подія, при якій гине ціла еліта

народу, в якій народів було стято голову? Це оголошення війни, і хоча наступна атака відстрочена на рік, два, п'ять років, слід визнати правду: це – оголошення війни“, – проголосив Мацєрєвич.

Цю війну, на думку Мацєрєвича, сірого кардинала Ярослава Качинського та його партії „Право

Фото: архів

президента Михайла Саакашвілі – це лише частина інгредієнтів.

До цього варто додати кагебістську суть сучасного російського режиму, російську „якість“ розслідування, всюдисущу брехню нинішніх кремлівських володарів, яка ні в чому не поступається традиціям комуністичної ери. Небажання Москви взяти відповідальність за свою долю провини таке велике, що навіть прихильно налаштований уряд Туска був змушений висловити протест. Окрім того, насторожують й дрібні „технічні деталі“ – скажімо, чому після двох років уламки літака так і не були повернені Польщі, чому лише після двох років було оприлюднено зміст телефонного дзвінка міністра закордонних справ Радослава Сікорського з польськими дипломатами в Смоленську, чому деякі частини тіл жертв потрапили не до тих трун...

Окремою главою є нездатність уряду Туска справитися з темою смоленської трагедії в політичній, психологічній і емоційній площині, нестача емпатії до тих поляків, які хотіли, щоб про трагедію нагадував гідний пам'ятник десь у центрі Варшави, дивне поводження зі „смоленським хрестом“, що мусів зникнути з площі перед президентським палацом, прибирання запалених свічок лише кілька годин після жалобної акції...

І ті поляки, які не поділяють теорію змови (а таких – переважна більшість), не розуміють, чому уряд полишив питання смоленської трагедії Качинському та опозиції, якщо на борту літака загинули й політики з інших партій – усе командування армії, священники...

Імлиста темрява, що і після двох років покриває Смоленськ – це темінь, що огортає цілу Польщу. Темрява, яка нормальну європейську країну перетворює на містичний трагічний край, де (незважаючи на приналежність до демократичного раціонального світу) можливо все. І чудеса, і прокляття. Однак побоююся, що Смоленськ і те, що відбувається нині довкола цієї історії, чудом аж ніяк не назвеш.

Лубош Палата,
редактор чеської газети „Лідове новини“ і кореспондент польської газети „Газета Виборча“, Прага

Микола Мельниченко:

„У жовтні відбудеться битва, і українці не повинні її програти“

Микола Мельниченко, колишній майор Управління державної охорони України, людина, яка записала півки, що спричинили „касетний скандал“. Сьогодні живе на території США, де отримав притулок. Завершує писати книжку про події, пов'язані з його особою, а в червні збирається приїхати в Україну, як сам каже, — для „підтримки українців“.

У п'ятницю, 27 квітня, в Дніпропетровську сталися вибухи. Міліція класифікувала їх як теракти. Кому це вигідно, адже ситуація, за найвищим рахунком, не зовсім зрозуміла? У пресі лунають різні версії: від внутрішніх „розборок“ у місті – до причетності спецслужб, і не тільки українських. На вашу думку, який з обговорюваних варіантів найвірогідніший?

За моєю інформацією, вибухи, які пролунали в Дніпропетровську, — я абсолютно переконаний, — справа українських спецслужб, спрямована акція, перш за все на те, щоб відвернути увагу українців від нагальних проблем, зокрема — порушення прав людини. Нічого нового українські спецслужби і українська влада (наголошую: бандитська влада, яка бандитським шляхом прийшла до влади і бандитськими методами керує Україною) придумати не могли. Я можу навести приклад: вибори президента України 1999 року. Коли Кучмі стало відомо, що єдиним кандидатом у президенти від опозиції буде висунуто Олександра Мороза, і що Мороз однозначно перемагає Кучму на виборах, він розпорядився застосувати силу до Мороза. Через декілька днів у Кривому Розі (це Дніпропетровська область) 2 жовтня 1999 року стався теракт (під час президентської кампанії у жовтні 1999 року кандидат у президенти Наталія Вітренко проводила зустріч з виборцями у Кривому Розі. В ході розмови вибухнула граната, в результаті чого було поранено Вітренко та кілька десятків учасників зустрічі. — Ред.). І зразу, буквально через декілька годин, українська служба безпеки заявляє, що довірена особа Мороза причетна до цього злочину. Одразу по всіх телеканалах України дали фотографію і розповсюдили відповідну інформацію. Як наслідок, це дало можливість Кучмі бути при владі.

Що ми бачимо, якщо порівняти цьогорічні події з 1999 роком? По-перше, ті, хто були тоді при

владі, і сьогодні лишилися при владі. Литвин, який був головою Адміністрації президента, тепер спікер Верховної Ради. Азаров тоді — начальник Податкової адміністрації України, який приймав участь у фальсифікаціях виборів, фальсифікував карні справи, забирав гроші, бізнес. Голова Донецької обласної держадміністрації Янукович, який також займався політичним переслідуваннями, прослуховуванням політичних опонентів у межах Донецької області, займався рекетом, придушував бізнесменів, які якимось чином допомагали опозиції, приймав участь у фальсифікаціях виборів. Мета цих фальсифікацій була єдина: зробити так, щоб Кучма, Литвин, Деркач, Янукович, Азаров та інші були при владі. Тоді була така фраза популярна: це не вибір президента, а убезпечення — щоб інша влада не притягла їх до карної відповідальності.

Світова спільнота чітко бачить, що в Україні відбувається щось не те. Тому влада йде на терористичний акт. Для чого це робиться? Щоб об'єднати націю. Показати обличчя ворога. Якщо його не буде, тоді сфабрикувати і сказати: бачите, президент Янукович і СБУ борються з терористами, захищають кожного громадянина України. Тому давайте ми на деякий час відкинемо свободу, введемо цензуру слова, щоб терористи не змогли нас дістати. Це стратегія для бидла, для тих, які п'ють горілку і не мають системного аналізу, на них українська влада і розраховує. Я абсолютно переконаний: найближчим часом українські спецслужби заявлять, що вони знайшли терористів. А замовником зроблять або Луценка, або Тимошенко, або когось з опозиції, хто хоче підірвати міжнародний імідж Януковича в світі. Або якщо потрібно, спецслужби скажуть, що вони діяли за підтримки спецслужб Німеччини, наприклад, щоб зірвати Євро-2012. Тобто ситуацію доведуть до абсурду. Час покаже.

Ви згадували про 1999 рік та Кривий Ріг. У вас є докази причетності Кучми до цієї справи?

Ще раз наголошую – в мене є запис, на якому чітко зафіксовано, де Кучма каже: „Саме страшно для нас – це Мороз“. Про загрозу з боку Мороза говорили політтехнологи Кучми, зокрема Юрій Левенець, який працював з Кучмою в 1999 році, а сьогодні є штатним політтехнологом в Адміністрації президента Януковича. На записах чітко зафіксовані розмови про зростання рейтингу Мороза. Одразу після того теракту особисто Кучма дає вказівку своєму прес-секретарю Олександру Мартиненку, який сьогодні очолює „Інтерфакс Україна“, щоб при розмовах про теракт у Кривому Розі на телебаченні була картинка: Сергій Іванченко – довірена особа Мороза. Тобто програмування: теракт–Іванченко–Мороз.

Проте критики такого сценарію відносно Дніпропетровська наголошують, що він незручний для влади, адже вона таким чином псує свій імідж.

Так немає кому псувати імідж. Є імідж бандитів, садистів. Влада надалі робитиме все проти українських людей. Якщо на Заході імідж політичної еліти України зіпсований, але є довіра серед українців, які не мають системного аналізу. Саме їм потрібна картинка про вибух, постраждалих та опозицію.

Нещодавно я розмовляв із Григорієм Немирею, він фактично повторив ваші слова, говорячи, що влада готова застосувати силовий варіант під час виборів. Ви вважаєте, що це реальніше, ніж у 2004 році – адже тоді були подібні побоювання?

Знаєте, у 2004 році президентом України був Кучма. Якби не позиція Кучми, якби не ці великі гроші, мільярдні кошти, що сім'я Кучми вивезла за територію України, тоді пролилася би кров, і це було би набагато краще, ніж кулуарна домовленість між Ющенком та Кучмою. Януковича тоді використали як ідіота і викинули. У 2004 році Кучма не став ризикувати кровопролиттям, а в першу чергу, – своїм майбутнім, майбутнім свого онука Романа (який навчається тепер ось тут, у Вашингтоні). Тоді

й СБУ, і міліція не були так політично заангажовані і корумповані, не були віддані Кучмі так сильно, як сьогодні Януковичу. Сьогодні Янукович поставив своїх людей всюди – на чолі міліції, Національного Банку, СБУ, прокуратури, війська. Цим людям не притаманне почуття національної єдності та патріотизму. Візьміть приклад нового голови СБУ Калініна, який є етнічним росіянином, або міністра оборони Саламатіна. Це людина бандитської зовнішності. Тобто цим людям, м'яко кажучи, Янукович дав можливість заробляти гроші. І вони підуть на все. Сьогодні існує бандитська влада окупантів, ситуацію можна порівняти з війною чи нашествям монголів. Вони прийшли в країну, окупували її, і їм дозволяють її грабувати. Ось вони й грабують. Це саме відбувається зараз. Проте вони знають, що одного дня їх посадять, а тому вони будуть готові йти на кров заради того, щоб лишитися при владі. Це для них єдина гарантія уникнути в'язниці.

Тобто історія їх нічому не вчить? Взяти хоча б приклад Чаушеску чи Каддафі?

А вони абсолютно переконані, що їхньому поколінню вдасться втримати владу. Невдоволення людей вони будуть спускати підвищенням пенсій, грошима. Приклад того ж Каддафі показує, що він десятки років правив і заробив десятки мільйонів доларів. І оточення Януковича також на це надіється: „20 років будемо при владі, а далі буде видно. В крайньому випадку, Януковича здамо – і все“.

Міняючи тему, не можу не запитати про нову справу Юлії Тимошенко, пов'язану з діяльністю Єдиних Енергетичних Систем. На ваших записах є інформація про дану справу? І чи взагалі є докази її провини?

Давайте почнемо з того, що те, що відбувається з Юлією Тимошенко – це жах. Що їй інкримінують? Шістсот тисяч, чи мільйон, чи несплату податків. Це настільки смішно, це ж притягнуто за вуха. Навіть якщо повірити, що це правда, я звертався >

» і до Генеральної Прокуратури, і до СБУ, що на моїх записах є злочини, які скоїла влада, і розслідування цих злочинів дозволить повернути в казну 25 мільярдів доларів. І що ви думаєте, вони погодилися?

По-друге, стосовно Тимошенко, в моїх записах чітко зафіксовано, хто саме хотів знищити політично Тимошенко. Це президент України Кучма. За що? За те, що вона у 1999 році не підтримала його як кандидата в президенти. По-друге, це на той час голова Податкової адміністрації Микола Янович Азаров, який за вказівкою Кучми знищував юридично Тимошенко за її опозиційну діяльність. Тобто, по один бік – банда, а по інший – усі решта. По-третє, Генеральна прокуратура України, яка завела карну справу за вказівкою Кучми. Коли Тимошенко стає віце-прем'єр-міністром України у 2000 році, вона відміняє схеми, за якими кошти раніше осідали в кишенях банди – Тимошенко почала забирати в них і вкладати в бюджет. Тому коли тепер говорять, що справа Тимошенко виключно економічна, – це повний абсурд. Тобто, це однозначно політичне переслідування Тимошенко мафією.

Скажімо, завтра можуть оголосити, що Тимошенко організувала аварію літака польського президента, і в переговорах з Варшавою влада заявить полякам: кого ви захищаєте, вона ж причетна до загибелі вашого президента.

Тобто їй можуть приписати і справу Щербаня?

Коли я дізнався, що син Щербаня звернувся до ГП (а на моїх записах є інформація, хто і коли замовив Щербаня), сказав йому: „Якщо тобі, Руслане, справді цікаво, хто замовив твого батька, я можу надати тобі цю інформацію“. Але чому він не звертається до мене? А що можна сказати про сина, який використовує смерть батька для таких низьких цілей, як дискредитація Тимошенко? Можливо, він дійсно знає, хто вбив його батька і боїться? Натомість адвокати Тимошенко звернулися до мене. Я намагаюся тепер зробити так, щоби ці дані, які в мене є, були процедурно оформлені і передані як Генеральній прокуратурі, так і адвокатам Тимошенко.

У записах, які ви маєте, міститься чітка інформація, хто був замовником вбивства Щербаня?

Я хотів би, щоб ми пройшли відповідний ланцюжок, а моя допомога була би юридично оформлена. Якщо я тепер називатиму прізвища, юридично для адвокатів Тимошенко це буде неправильно. Якщо мої свідчення будуть взяті процесуально, потім адвокати Тимошенко нехай розголошують ті аспекти, які вважають потрібними.

У своєму недавньому есе в тижневику „Країна“ український історик Ярослав Грицак писав про небезпеку спецслужб для пересічних громадян. Він також давав поради, як поводитися в окремих ситуаціях. Проте водночас він згадував людей, що гідно несуть свою службу. Ви власне також говорите, що у 2004 році були у спецслужбах люди, які не допустили крові. Як ви вважаєте, в керівництві СБУ залишилися люди, які не дискредитували себе і мають етос цієї професії?

Дійсно, такі люди були під час Помаранчевої революції. Однак Янукович зробив з цього висновки, провели зачистку. На найнижчому рівні дуже й дуже багато рядових міліціонерів – з Донецька, а керівники вищої ланки – усі з Донецька. Наприклад, як доукомплектують рядовий склад? Янукович, маючи досвід 2004 року, чітко знає, що він зможе втриматися при владі, лише давши команду „фас!“ службі безпеки та міліції, і міліція вчепиться у горло бабусі чи студента за свого господаря. Цих собак, цих міліціонерів, набирають переважно з дитячих будинків. На превеликий жаль, відбулася деморалізація українських офіцерів. Якщо треба зробити так, щоб вони стріляли в свій народ, вони стрілятимуть.

Євген Марчук в інтерв'ю нашому журналу минулого року розповідав, як на початку 1990-х вони намагалися витіснити зі спецслужб подвійних працівників. Сьогодні СБУ можна назвати суто українською?

Не можна сказати, що вона є суто українською, російською чи польською. СБУ сьогодні є суто мафіозною, вона сама є мафією. На початку 1990-х у Донецьку в банді Аліка Грека перевіряли, чи здатна людина бути серед них, за допомогою наказу вбити людину. Майбутній учасник банди кров'ю доводив спроможність убити. А тепер подивіться на Кабінет міністрів України. На 90 % – це ви-

хідці з Донецька. Міліція: 95 % керівного складу – вихідці з Донецька. Візьміть прокуратуру – вихідці з Донецька. Це вам не нагадає банду Аліка Грека? В Україні будується звичайна бандитська схема „смотрящих“. До речі, Євген Кирилович – та перша людина, до якої я в 1999 звернувся зі своїми записами, мовляв, давайте щось робити.

Яка ваша особиста ситуація? До вас не намагалися добратися?

Ця влада вже намагалася до мене добратися. Я зараз перебуваю на території США і завершую книжку, де хочу вивести портрети Кучми, Януковича, Львовича, Могильова. Книжка, маю надію, вийде у червні. Одразу після цього я приїду до України, і це при тому, що я знаходжусь в міжнародному розшуку. Міжнародний – це Україна, Білорусь, Азербайджан тощо. По Європі я можу пересуватися вільно. В жовтні відбудеться битва, і українці не повинні її програти. Якщо ми зараз програємо парламентські вибори, на жаль, прийдеться брати ломи в руки, і проллється кров, бо іншого виходу не буде. Я, усвідомлюючи небезпеку, буду показувати своїм прикладом, що треба робити. А треба не боятися, відстоювати інтереси своєї сім'ї, своєї держави. Треба прийти і проголосувати, не продати свій голос.

Тобто у вас немає жодних гарантій безпеки?

А хто мені може дати гарантії? Невже Луценко чи Тимошенко могли повірити, що їх заарештують? Невже я міг повірити, що проти мене буде відкрито кримінальну справу? Які гарантії, якщо я надаю докази проти нинішньої влади? Я готовий підписатися під кожною літерою своєї книжки. Якщо там буде неправда, то і Львович, і Азаров повинні будуть розібратися зі мною. Я сподіваюся, що буде якийсь розголос. Я їду на ризик, але готовий ризикувати, адже я офіцер. Я ризикував життям, коли записував Кучму. Зараз я ризикую набагато більше. Я їду в Україну, знаючи, що там відбувається. Що вони можуть зробити зі мною? Найгірше, що можуть зробити – це вбити, але зламати мене, зламати мою волю, віру вте, що українці мають жити краще, і в них має бути президент, яким вони будуть пишатися, – це не вдасться. Тому я їду, щоб дати українцям надії: не бійтеся, не продавайтеся!

Тема:
варяги

Україна. Безпека. Служба...

Від самого-самого початку — починаючи із кінця 1980-х рр. — процеси набуття Україною незалежності стали більше ніж просто викликом всій системі забезпечення її безпеки — ще як республіканської складової СРСР. Останній вже тоді починав буквально тріщати та розповзатися по швах. Разом із колишнім геостратегічним велетнем тремтіла і його держбезпекова складова — КДБ СРСР, а надто її український сегмент. Це породжувало цілу низку викликів та проблем, багато з яких остаточно не подолані і дотепер.

► По-перше, одним із ключових завдань КДБ УРСР була боротьба із дисидентами, а передусім — із т.зв. „українським буржуазним націоналізмом“, тобто національно-визвольним рухом в якнайрізноманітніших — навіть уявних! — його проявах. Так, через відповідні підозри навесні 1973 р. потрапив в опалу... Петро Шелест, Перший секретар ЦК Компартії України та член Політбюро ЦК КПРС! Його вивели зі складу Політбюро саме за помилки у проведенні „ленінської національної політики“.

Вихідцями саме з 5-го Управління КДБ УРСР („боротьба з ідеологічними диверсіями супротивника“) були як останній голова КДБ УРСР М.Голушко, який 1991 р. ненадовго очолював тільки-но створену СНБУ (зараз — СБУ), так і його колишній заступник генерал Є.Марчук, який у червні-листопаді 1991 р. займав посаду Державного міністра з питань оборони, національної безпеки та надзвичайних ситуацій УРСР, а після цього — з листопада 1991 р. по липень 1994 р. — очолював Службу безпеки України.

Відповідно, на межі 1980-х — 1990-х рр. прихід до влади національно свідомих сил, кістяк яких складали колишні дисиденти, став для Служби (національної) безпеки України, на яку „добровільно-примусово“ перетворювалося КДБ УРСР, більше ніж викликом — і не тільки для її відомчих традицій. Доходило до того, що окремі національно-демократичні діячі відкрито заявляли щодо критеріїв відбору на державну службу (в т.ч. і до лав спецслужб): „Головне, аби людина

була патріотом України. А професійні якості не так уже й важливі“.

По-друге, КДБ УРСР було хоча й значущою, але лише складовою загальносоюзного цілого, що не мала у своєму розпорядженні хоча б мінімально достатнього набору ресурсів для виконання навіть базового спектру цілей та завдань по забезпеченню національної безпеки молодій Україні. Крім того, Москва (а передусім т.зв. „Луб'янка“), яка до останнього тримала руку на пульсі процесів в Україні, вела щодо неї складну, багатогодову та багатовимірну гру. Ця непроста гра була спрямована передусім проти незалежності України (що інколи й дотепер сприймається як „нонсенс“) загалом, і в т.ч. проти її новонародженої спецслужби зокрема. Це стосувалося і української „колекції“ архівів колишнього КДБ.

По-третє, керівництву незалежної України доводилося відразу створювати нормативно-правову і оновлювати інституційну базу діяльності спецслужб. Ситуацію від самого початку ускладнила загальна „війна законів та юрисдикцій“, яка розгорнулася влітку 1991 р. між Москвою та Києвом. Її наслідком, зокрема, стало створення вже згаданого Міністерства з питань оборони, національної безпеки та надзвичайних ситуацій УРСР. Саме з цього ще радянсько-республіканського мега-міністерства виросло відразу декілька міністерств і відомств незалежної України, і в тому числі її Служба безпеки.

Паралельно молодій українській владі доводилося налагоджува-

ти систему контролю над ними. Остання мала на меті змінити стару радянську закриту партійно-політичну на нову, демократичнішу та відкритішу.

По-четверте, дедалі гостріше поставала проблема взаємодії національних спецслужб, що утворилися у колишніх республіках СРСР, як між собою, так і з зовнішнім світом, а надто з колишніми ідеологічними ворогами та потенційними супротивниками — країнами Заходу.

Від КДБ до СБУ — від державної до національної безпеки

20 вересня 1991 р. Постановою Верховної Ради України створюється Служба національної безпеки України (СНБУ), яку спочатку очолив вже згадуваний М.Голушко. У листопаді того ж року, відчуваючи постійний тиск та обвинувачення з боку націонал-демократів, М. Голушко залишає Україну й переїжджає на роботу в Москву. (Є дані, що з собою він „прихопив“ ледь не вагони українських архівів колишнього КДБ.) Примітна подальша кар'єра М. Голушка: він у листопаді-березні 1991 р. очолює Секретаріат КДБ СРСР, з 1992 р. — стає спочатку заступником, першим заступником, а потім і головою Міністерства безпеки РФ, а з грудня 1993 р. по лютий 1994 р. очолює Федеральну службу контррозвідки РФ.

Після М.Голушка СНБУ очолив Є.Марчук, який легко пройшов парламентське „сито“, де домінували прокомуністичні сили, а конкуренцію складав явно „непрохідний“

Призначення баптиста О. Турчинова головою СБУ було сприйняте „безпековим співвариством“ як політичний нонсенс.

депутат О. Ємець. Саме „кадебісту“ Є. Марчуку випало не тільки розбудовувати нову спецслужбу, але й буквально рятувати залишки старої. Зокрема, йому вдалося запобігти розсекречуванню агентурних архівів – і, напевно, саме тому Україну обійшли вкрай болючі процеси „декадебізації“, які прокотилися в ті часи передусім прибалтійськими країнами.

При цьому команді Марчука довелося формувати принципово нову службу (невдовзі перейменовану в СБУ) за участі, а фактично під контролем, спеціально створеної комісії з переатестації особового складу ліквідованого КДБ УРСР, до якої увійшли представники різних політичних сил. Парадоксальність ситуації полягала в тому, що в очолювану першим заступником голови ВР В. Дурдинцем (також колишнім „силовиком“) атестаційну

комісію увійшли в т.ч. числі такі відомі дисиденти та націонал-демократи (тобто колишні „буржуазні націоналісти“), як Г. Алтунян, Л. Скорик, брати Горині. Близько 30 % кандидатур депутати відхилили, але багато співробітників відмовлялися й самі, чесно визнаючи небажання служити новій владі націонал-демократичного ґатунку. (Ту обставину, що принаймні окремі з них у ті часи „лихих 1990-х“ поповнили лави криміналітету – залишимо за лапками...)

Протягом вересня 1991 р. – лютого 1992 р. розроблено і затверджено штати підрозділів центрального апарату Служби, СНБ Кримської АРСР, регіональних органів, органів військової контррозвідки та Інституту підготовки кадрів СНБ України.

Паралельно, завдяки спільній з профільним комітетом парла-

менту копіткій роботі, у складі Служби були створені Головне управління розвідки, Головне управління контррозвідки, Управління „К“ (боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю), низка інших основних та допоміжних підрозділів (інформаційно-аналітичний, слідчий, оперативно-технічний, урядового зв'язку, військово-медичний, мобілізаційний, оперативного документування, міжнародних зв'язків, роботи з особовим складом, громадських зв'язків, інспекторських тощо), Інститут підготовки кадрів СНБ України, а також управління СНБ України в областях і Служба національної безпеки Кримської АРСР (нині – Головне управління СБУ в АР Крим).

У грудні 1991 року, відповідно до Указу Президента України, розпочалося створення системи органів і підрозділів військової контррозвідки СНБ–СБ України. Таким чином розв'язувалася проблема забезпечення державної безпеки у Збройних Силах, Національній гвардії, Прикордонних військах та інших військових формуваннях України.

Разом із тим, практична діяльність СБУ в загальному контексті тих часів залишала бажати кращого. Виходець із КДБ–СБУ А. Гуцал пізніше згадував: „...ми вже мали потужний громадянський контроль у 1991–1992 роках. Тоді всі керівники правоохоронних органів, спецслужб проходили крізь „сито“ парламентських комісій – і саме тоді робота правоохоронних органів була фактично паралізована. У результаті відбувся сплеск злочинності – не тому, що працівники правоохоронних органів її очолили, а тому, що вони були деморалізовані і дезорганізовані. З досвіду свого перебування в спецслужбі можу сказати, що фактично перші три–чотири роки після здобуття Україною незалежності служба не діяла, вона тільки спостерігала, бо не мала правового поля“.

25 березня 1992 р. Верховна Рада прийняла Закон „Про Службу безпеки України“, і подальша розбудова Служби стала поступово вводити у належний нормативно-правовий формат. Примітно, що Є. Марчуку за допомоги В. Дурдинця вдалося ввести в цей Закон 35-ту статтю: „Співробітники Служби безпеки України само-

» стійно приймають рішення в межах своїх повноважень. Вони повинні відмовитись від виконання будь-яких наказів, розпоряджень або вказівок, які суперечать чинному законодавству. За протиправні дії та бездіяльність вони несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність». Вона, з одного боку, ускладнила оперативну роботу (яка завжди балансує на межі закону) і стала причиною численних нарікань, але з іншого – істотно посилила особисту відповідальність.

Паралельно налагоджувалась і міжнародна діяльність СБУ. Так, наприклад, 1992 р. була підписана угода про взаємодопомогу між СБУ та Мінбезпеки РФ. Пізніше Є.Марчук згадував: «Коли я був головою СБУ, то з Росією ми підписали низку документів про боротьбу з міжнародними злочинами: незаконним поширенням ядерних і ракетних технологій, наркобізнесом, незаконною торгівлею зброєю і т.д.».

В свою чергу, керівництво СБУ стало для Є.Марчука не тільки піком суто професійної кар'єри – але й шляхом у дійсно велику політику. Саме з крісла голови СБУ Є.Марчук – у контексті приходу до влади Л.Кучми – влітку 1994 р. пересів у крісло віце-прем'єра. (Після чого через півроку став першим віце-прем'єром, а ще через півроку – прем'єр-міністром України.) СБУ під час прем'єрського сходження Є.Марчука очолював вірний В.Маліков, який в 1999 р. очолив штаб кандидата в президенти Є.Марчука.

Проте, на відміну від політичного «важковаговика», В.Маліков був радше політично другорядною фігурою. І невдовзі, у липні 1994 р., В.Малікова на посту голови СБУ, яка поступово «обростала м'язами» і активізувала практичну діяльність (зокрема, суттєво сприяла виходу України на світові ринки озброєнь), змінив «масштабніший» В.Радченко, який на той час вже мав не тільки певний досвід заступника голови СБУ, але й річний досвід керівництва МВС.

Діяльність В.Радченка на посту голови СБУ проявила як неоднозначність самої фігури очільника спецслужби, так і неоднозначність самої спецслужби в загальному контексті тих проблем, які перед ними постали.

Характерним є, зокрема, такий епізод. На одній з нарад хтось запитав В.Радченка: «Як будемо працювати проти Росії?». На що Радченко різко відповів: «Якщо хтось збирається цим займатися, нехай негайно пише рапорт про звільнення. Поки я очолюю СБУ, ніякої роботи проти Росії не буде». Відповідно, а надто враховуючи «міліцейське» минуле В.Радченка, пріоритетом діяльності СБУ були питання внутрішньої безпеки.

У квітні 1998 р. він пішов у відставку – після того, як на парламентських виборах перемогли комуністи. Існує «красива» версія, що головна причина такого кроку

**Спровокований
зникненням журналіста
Г. Гонгадзе „касетний
скандал“, що розпочався
в листопаді 2000 р.,
став більше ніж
просто викликом
СБУ, а тим більше
– його керівництву.
Сам факт можливого
прослуховування
найвищого керівництва
держави був
безпрецедентним
ударом в т.ч. по СБУ, яка
відповідала і за технічні
та суміжні питання
унеможливлення
прослуховування.**

– небажання глави СБУ використувати відомство в політичних цілях.

В.Радченко розглядався як один з можливих кандидатів на посаду глави Національного бюро розслідувань. Але НБР так і не було створено. А В.Радченка було призначено першим заступником Секретаря РНБО України, на посаді якого він курирував питання

діяльності розвідувальних структур (ключовою з яких було саме ГУР СБУ) і ведення збройового бізнесу. (Примітно, що на початку вересня 2003 р. він змінив на посаді Секретаря СНБОУ Є.Марчука.)

Після відставки В.Радченка СБУ очолив Л.Деркач, який вважався, з одного боку, дуже близьким президенту Л.Кучмі, а з іншого – причетним до корупційних схем. (Ще кримінально проблемнішими були ділові зв'язки його сина А.Деркача; цікаво, що А.Деркач у 1990 р. вступив на 8-й факультет Вищої школи КДБ ім. Ф.Держинського, яка зараз є Академією ФСБ Росії, яку закінчив 1993 р.) Відповідно, багатьма експертами призначення Л.Деркача розцінюється як початок затяжного процесу занепаду СБУ. Так, Л.Деркач, прийшовши до керівництва СБУ, толерантно ставився до того, що його підлеглі поступово вдавалися до комерції під дахом Служби безпеки. Крім того, саме за його керівництва із СБУ вичистили більшість «марчуківських» кадрів – фахівців, які мали старий, радянський гарт.

Спровокований зникненням журналіста Г.Гонгадзе «касетний скандал», що розпочався в листопаді 2000 р., став більше ніж просто викликом СБУ, а тим більше – його керівництву. Сам факт можливого прослуховування найвищого керівництва держави був безпрецедентним ударом в т.ч. по СБУ, яка відповідала і за технічні та суміжні питання унеможливлення прослуховування. (За іронією долі, тодішній очільник СБУ Л.Деркач, будучи співробітником КДБ, спеціалізувався сам на забезпеченні захисту інформації, і за успіхи у цій сфері був навіть нагороджений бойовим орденом. У 1992–1994 рр. він був головою Державної служби України з питань технічного захисту інформації.) Крім того, мало хто сумнівався, що до «плівок Мельниченка» причетні зокнайменше вихідці з СБУ.

В цих умовах ослабленому голові СБУ Л.Деркачу нічого не залишалося як піти у відставку. Пізніше В.Горбулін підсумовував: «Головна причина – касетний скандал. Хоча ще до його початку Л.Деркач зумів набити помилок. Перша ситуація – можливий замах на В.Путіна в Криму з пійманням так званих терористів, що викликало уїдливі оцінки у російських колег.

За головування В. Наливайченка СБУ занадто велику увагу приділяла другорядним – переважно історичним (діяльність УПА, Голодомор тощо) – питанням, які погано корелювалися з основними пріоритетами діяльності відомства.

Далі – його власна захопленість так званою змовою “чернігівських грибників”, що взагалі виставляло службу на посміховисько”. (Проте невдовзі Л.Деркач, вигравши вибори у мажоритарному окрузі, став народним депутатом і членом парламентського комітету з питань законодавчого забезпечення діяльності правоохоронних органів.)

Залишаючи за лапками дотепер навіть приблизно не з’ясовані ключові схеми та обставини “касетного скандалу”, звернемо лише увагу на пізніше визнання Л. Кучми: “Кажуть, кадебісти на пенсію не йдуть, вони завжди, так сказати, у строю. Я це відчував і знав: необхідна реформа спецслужб. Причому така, яку провели в багатьох східноєвропейських країнах. Там розпустили спецслужби та призвали нових людей. Нам слідувало зробити так

само. Але коли я заговорив про це, а також про необхідність кардинальних непопулярних реформ і про готовність їх почати, вибухнув касетний скандал. І були зірвані не тільки ці плани”.

В тих непростих умовах Л. Кучмі доводилося буквально “грати з листа” – і він у лютому 2001 р. повернув на посаду голови СБУ Володимира Радченка. Він намагався продовжити лінію Марчука в СБУ, але йому це не надто вдавалося – передусім через відсутність відповідних кадрів. В. Радченко, відбувши чергову “каденцію” голови СБУ, у вересні 2003 р. змінив Є. Марчука на посаді Секретаря СНБО України. Пізніше В. Горбулін згадував: “...на початку “касетного скандалу”, коли я запропонував Леоніду Даниловичу [Кучмі – авт.] звернутися до послуг офіцерів СБУ

та ГРУ Міноборони, звільнених на той момент, І. Смешко стояв у цьому списку першим”.

„Варяги” або СБУ у пошуках себе?

На жаргоні спецслужб призначених на керівні посади вихідців із „чужих” структур називають „варягами”. Саме таким для СБУ був Ігор Смешко, представник військових – спочатку науково-технічних, а потім розвідувально-дипломатичних – кіл, який з осені 2002 р. по осінь 2003 р. був заступником, а невдовзі першим заступником Секретаря РНБО України.

Відповідно, можна погодитися з констатацією, даною В.Радченком: „СБУ, враховуючи певний об’єктивний консерватизм поставлених перед нею завдань і методів роботи, мала відчутти на собі вплив нових змін, які здійснюються в нашій країні й у світі в цілому. Це могло відбутися лише за умови приходу до СБУ фахівців без старих стереотипів, які склалися за довгі роки. У цьому контексті призначення керівництвом держави головою СБУ І. Смешка було цілком логічним”. Дійсно, І. Смешку та його команді „варягів”, кістяк якої склали кадрові офіцери – вихідці з Міноборони та в т.ч. військової розвідки, вдалося принаймні частково подолати негативні тенденції, що наразі набували сили в СБУ.

Указом Президента України 14 жовтня 2004 р. на базі розвідувальних підрозділів Служби безпеки України була створена повноцінна Служба зовнішньої розвідки. 1 грудня 2005 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон „Про Службу зовнішньої розвідки України”, яким урегульований і законодавчо закріплений правовий статус зовнішньої розвідки як самостійного державного органу України. Відокремлення СЗР від СБУ стало одним із кроків розвитку нової моделі силових структур України.

В певному сенсі, якраз завдяки реформаційним ініціативам СБУ під час Помаранчевої революції (осінь 2004 – зима 2005 рр.) вдалося не тільки уникнути втягування в соціально-політичне протистояння, але й буквально „врятувати” ситуацію від розвитку за силовим сценарієм (до чого було близьке керівництво МВС та Внутрішніх військ).

Прихід до влади „помаранчевої” команди (навесні 2005 р.) став

» для СБУ не тільки проблемним викликом (як і будь-яке серйозне „перенавантаження“ влади), але й перспективною можливістю подальшої трансформації.

Проте вже перше призначення – баптиста О. Турчинова – було сприйняте „безпековим співтовариством“ як політичний нонсенс. (Хоча О. Турчинов свого часу захистив дисертацію про боротьбу з тіньовими схемами в економіці та навіть читав спеціальний курс на цю тему в Академії СБУ.) Президент В. Ющенко на представленні нового голови СБУ назвав його „детонатором, який не дасть нікому спокійно жити, але поводитиметься чесно“. За словами президента, ідея полягала у приведенні на керівництво силовими структурами цивільних осіб-політиків, які могли б провести ефективне реформування. Однак період відповідного „пасторського служіння“ на чолі СБУ протривав недовго і не запам’ятався нічим принципово значущим. (Втім, напередодні парламентських виборів 2006 р. Генеральна прокуратура порушила кримінальну справу за фактом прослуховування вищих посадових осіб у часи керівництва СБУ О. Турчиновим.) Вже у вересні 2005 р. – у розпал „внутрішньопомаранчевого“ конфлікту – В. Ющенко відправляє уряд Ю. Тимошенко у відставку. Вірний їй голова СБУ О. Турчинов сам подає рапорт про відставку, у якому відзначає, що рішення президента „загрожує національній безпеці“.

СБУ з вересня 2005 р. по грудень 2006 р. очолював Ігор Дріжчаний. Прихід на посаду голови СБУ досвідченого професіонала В. Наливайченка мав стати поштовхом подальшої професіоналізації СБУ. Так, дійсно значущою подією стала публікація „Біла книга–2007: Служба безпеки і розвідувальні органи України“, яка започаткувала позитивну тенденцію – подібні „білі книги“ випускалися також у наступних роках – посилення відкритості спецслужби. (Перший розділ книги було присвячено особливостям історії створення СБУ і розвідувальних органів, другий – аналізу правового регулювання діяльності спецслужби, третій – особливостям побудови організаційних структур СБУ. У інших розділах розглядалися особливості діяльності СБУ та розвідувальних органів, а також

розвиток міжнародної співпраці спецслужб. Крім того, окремий розділ було присвячено аналізу актуальних питань взаємин СБУ з суспільством, а в одному з розділів відображені пропозиції щодо реформування і вдосконалення діяльності СБУ і розвідувальних органів в державі.)

Однак, на жаль, керівництво СБУ відзначилося більш ніж неоднозначними подіями, які суттєво підірвали як зовнішній імідж служби, так і її внутрішню професійну сутність.

Так, за головування В. Наливайченка СБУ занадто велику увагу приділяла другорядним – пере-

Завдяки реформаційним ініціативам СБУ під час Помаранчевої революції вдалося не тільки уникнути втягування в соціально-політичне протистояння, але й буквально „врятувати“ ситуацію від розвитку за силовим сценарієм (до чого було близьке керівництво МВС та Внутрішніх військ).

важно історичним (діяльність УПА, Голодомор тощо) – питанням, які погано корелювалися з основними пріоритетами діяльності відомства.

Крім того, кадрова неоднозначність суттєво підірвала внутрішній потенціал служби. Так, 20 листопада 2006 р. президент В. Ющенко підписав Указ, що забороняв цивільним особам займати посади заступників голови СБУ – на ці посади мали призначатися тільки військовослужбовці. Президент таким чином фактично змінив курс на демілітаризацію та

„декадабізацію“ СБУ, оголошений у грудні 2005 р. (коли той самий президент В. Ющенко Указом ухвалив, що вищі керівні посади в системі органів СБУ „можуть бути зайняті як військовослужбовцями, так і цивільними особами“). Пізніше В. Ющенко неодноразово заявляв про необхідність „підсилити цивільний контроль над діями силових структур“. Однак більш ніж показовим став скандал довкола „цивільного“ А. Кислинського, призначеного президентом заступником голови СБУ, який, як з’ясувалося, не тільки не мав вищої освіти, а ще й використовував підроблений диплом. Не меншим нонсенсом стало оголошення Генпрокуратурою України в міжнародний розшук... В. Дурдинця, незадовго до того призначеного заступником голови СБУ.

В подібному контексті більш ніж неоднозначно було сприйнято призначення головою СБУ В. Хорошковського (березень 2010 р.), а надто – присвоєння йому звання генерала армії. Достатньо гучною подією став скандал довкола Національного музею „Тюрма на Лонцького“ (м. Львів), за більш ніж сумнівними звинуваченнями щодо розголошення відомостей, що становлять державну таємницю. Відповідно, попри подібні ексцеси, загальною тенденцією розвитку СБУ, очолюваною В. Хорошковським, можна вважати орієнтацію на економічні пріоритети. Так, зокрема, сам очільник СБУ позиціював: „Пріоритетом моєї роботи в СБУ буде корупція в митних органах, тому що жодна контрабандна угода не відбувається без цього елемента“.

Є певні підстави сподіватись, що призначення головою СБУ І. Калініна, який має професійний досвід, з одного боку, збереже тенденцію до пріоритетності економічних орієнтирів, а з іншого – стимулюватиме подальшу професіоналізацію діяльності СБУ. Чи вдасться уникнути зайвої її політизації? Відповідь на це питання отримаємо вже найближчим часом.

Російські спецслужби намагаються впливати на суспільно-політичну ситуацію в Криму

» Деякі дії кримських татар неодноразово заявляли, що російські спецслужби розгорнули широке поле діяльності у Криму. Очевидно, що російські спецслужби тут працюють, і навіть офіційно, як підрозділ на Чорноморському флоті. Формально вони мають забезпечувати безпеку ЧФ та військовослужбовців. Але на думку багатьох фахівців, вони виходять за межі своїх повноважень.

Наприклад, випадок, який стався відносно недавно. Отже, у Криму затримали двох співробітників російських органів безпеки. Вони намагалися передати в Україну спеціальну техніку для прослуховування, що заборонено українським законодавством. Їх затримали саме під час передачі цієї техніки, заарештували і засудили українським судом до 4,5 років ув'язнення з відстрочкою на один рік. Згодом їх, мабуть, депортують з території України. Це один із випадків, який став відомим. Публічно він не обговорюється. Про нього дуже мало згадується у пресі. Російська сторона ніяк не відреагувала на даний інцидент, оскільки насправді йдеться про взаємовідносини двох спецслужб.

Однак виникає запитання: для чого співробітникам російських збройних сил, які мають статус спеціального підрозділу, апарати прослуховування? Адже саме з цією апаратурою мали б боротися російські спецслужби, бо можуть прослуховувати російський Чорноморський флот.

В інтернеті та на різних форумах гуляє інформація, що деякі люди, представники кримськотатарської спільноти, які співпрацювали з радянськими органами, зараз проявляють дуже високу активність. Їхні претензії стосуються неправильної позиції Меджлісу щодо української держави. Тобто фактично ті, кого звинувачують у співпраці з КДБ, а нинішнім ФСБ, публічно засуджують Меджліс за те, що він підтримував незалежність України, цілісність України, за те, що Меджліс стримує радикальні погляди серед кримських татар. Цілком можливо, що це явля-

є прояви роботи спецслужб, коли запускаються певні месиджі для суспільства.

Спецслужби, зокрема російські, працюють у Криму не лише для збору технічної чи військової інформації, бо це не є таємницею для Росії, адже методи, технології і системи ті ж самі, що у радянські часи – що в Україні, що у Росії. Російські спецслужби намагаються впливати на суспільно-політичну ситуацію. На питання кримських татар та питання Чорноморського флоту.

Або, наприклад, відома історія 2006 року у Старому Криму – невеличкому містечку неподалік Феодосії, де розташований український військовий полігон. Там мали відбуватися спільні міжнародні навчання в рамках українсько-американської співпраці. Для того, щоб провести навчання, на двосторонньому рівні було вирішено переобладнати цей полігон, і американська сторона виділила певні кошти та обладнання. Для цього зафрахтували судно, воно привезло техніку до Феодосії. Це була техніка військового призначення. В тому числі козарми, біотуалети, тобто речі, які стосуються військовослужбовців. Усе це було відомо представникам проросійських сил. Вони змогли організувати представників націоналістичних російських організацій, які оперативно реагували на ці пересування, блокували їх, фактично зірвавши навчання. Тоді було видно, як уперше скоординовано діяли представники громадських і політичних проросійських організацій. Раніше вони між собою іноді навіть конфліктували, а тут діяли напролюд злагоджено.

Ми знаємо зараз зі скупих свідчень про співпрацю російського флоту з проросійськими організаціями. Думаю, фахівці з флоту, очевидно, і є комунікаторами між командуванням ЧФ і проросійськими організаціями. Вони є передавачами інформації і різних сигналів. Це мої припущення, цьому немає повного підтвердження. Проте існує багато непрямих і прямих свідчень, здебільшого анонімних. Отже, координація проросійських сил відбувається.

Більшою мірою це ініціатива на місцях, аніж вказівки з Москви. У часи президентства Медведева після відходу Ющенка цей вплив було певним чином обмежено. Він перестав бути настільки публічним. Тим не менш, він зберігається. Схеми напрацьовані і вони періодично використовуються. Враховуючи прихід нового президента, на певних етапах їх використовуватимуть надалі.

Ми не можемо говорити напроям про зв'язок певних людей з російськими спецслужбами, а також про те, що значна частина російських військовослужбовців є членами цієї структури. Але очевидно, що частина з них співпрацюють з ними – з ГРУ, з ФСБ. Потім виходять у відставку і залишаються у Севастополі. При цьому активно задіяні у роботу. Способів чимало – від абсолютно законних до корупційних. Але значна частина російських військових отримують українське громадянство. Більша частина з них не відмовляються від російського громадянства. І на законних підставах беруть участь у політичному житті та боротьбі. Я зараз можу назвати принаймні десяток депутатів міської Ради, які ще кілька років тому були офіцерами російського флоту. Ми пам'ятаємо про скандал у 2010 році, коли партійний список на виборах до Севастопольської міської ради збирався очолити російський контр-адмірал, який за рік до виборів працював на флоті. Він швидко позбувся російського громадянства. А коли про це почала писати преса, заявив, що не балотувався. Насправді, я думаю, що це було зроблене саме для того, щоб не привертати увагу, хто йде у місцевий парламент. Думаю, таких людей багато. А тому не виключено, що вони пов'язані із російськими спецслужбами. Це і депутати кримського парламенту, і депутати Верховної Ради України, і люди у виконавчій владі. Але потрібні більш аргументовані докази. Однозначно одне – проросійських організацій у Криму є багато – як легальних, так і нелегальних.

Як валіза без ручки

Коли західні газети вряди-годи згадують Службу безпеки України, вони зазвичай уточнюють в дужках: „колишній КГБ“. Насправді за двадцять років Незалежності СБУ дуже далеко відійшла від всемогутності радянської спецслужби. Але куди вона прийшла?

Сьогодні доводиться із сумом визнати, що реформування СБУ, як і всієї країни, загрузло внаслідок боротьби за владу між українськими політиками. Що гірше, є вагомий підстави говорити про деградацію спецслужби в порівнянні з другою половиною 90-х та початком 2000-х років.

Від КДБ

до „касетного скандалу“

Зрозуміти те, що відбувається в СБУ та з СБУ зараз, неможливо без певного екскурсу в історію. Перша й визначальна проблема „контори“, як називають її в пам'ять про жартівливу розшифровку того ж таки КГБ („Контора Глибокого Буріння“), постала одночасно з появою самої СБУ. Проблема ця полягала в тому, що влада молодій Українській державі на чолі з президентом Леонідом Кравчуком не зважилась ні на люстрацію кадрів, ні на докорінні структурні реформи силових органів – як, зрештою, і всього держапарату.

КГБ УРСР, як і КГБ інших союзних республік, ніколи не був такою вже потужною силою. Всі кращі кадри та технології за радянських часів цілеспрямовано концентрували у Москві. Після виходу України з СРСР чимало офіцерів спецслужб емігрували до Росії. Ще більше протягом наступних двох-трьох років пішли в бізнес та у відвертий кримінал. Проте були й зворотні приклади: як і у випадку з армією, певна кількість офіцерів КГБ СРСР, що мали українське походження, добровільно повертались на батьківщину, аби служити її незалежності.

Формально СБУ була створена рішенням Верховної Ради у вересні 1991 року, майже за місяць після проголошення незалежності. Але насправді це було всього лише перейменування колишнього КГБ. Як можна помітити, держава не ква-

пилась із визначенням ролі та місця головної спецслужби в державному житті.

Першим головою СБУ був Євген Марчук, котрий і по сьогодні має найбільший стаж безперервного керівництва цією установою з усіх 13-ти її керівників. Під час дострокових президентських виборів 1994 року „контора“ позірно дотримувалась „політичного нейтралітету“. Вважається, що саме за цей „нейтралітет“ новий президент Леонід Кучма віддячив Марчкукові: його ввели в уряд, а в червні 1995-го він став прем'єр-міністром. Дуже скоро Кучма про це пошкодував – уже наступного року він звільнив Марчука з анекдотичним формулюванням

Розмови, підслухані в президентському кабінеті, засвідчили, що СБУ добре вправляєється зі стеженням за опозиційними політиками. Але не здатна ні попередити потенційний міжнародний скандал, ні, тим паче, мінімізувати його наслідки.

„за створення власного політичного іміджу“.

За Кучми СБУ відіграла значну роль в боротьбі з організованою злочинністю, котра була справжнім бичем України в середині 90-х років. Подейкують, дивні смерті низки кримінальних авторитетів

як в ув'язненні, так і на волі, були наслідками операцій СБУ. Цій же спецслужбі приписують і розробку низки „ситуацій“, внаслідок яких авторитети гинули в спровокованих ззовні конфліктах між різними злочинними угрупованнями. Ще однією безперечною заслугою тодішньої СБУ стало розв'язання проблеми кримського сепаратизму (нагадаю, 1994 року Крим мав власного президента та Конституцію, і був за крок від входження до складу Росії). На жаль, детальна інформація про ті події лишається державною таємницею.

Комерціалізація спецслужб

Водночас спецслужбу, як і ту ж міліцію, не минула „комерціалізація“. Олігархи, котрі саме спинались на ноги в Україні, стали активно розставляти в її керівництві своїх людей, включно до посад заступників голови СБУ. Показово, що відтоді й до сьогодні так зване „управління К“ – департамент боротьби з економічною злочинністю та корупцією – лишається неспівмірно потужнішим за інші підрозділи СБУ. Його начальник традиційно обіймає посаду першого заступника голови СБУ, попри наявність ще одного першого заступника „із загальних питань“.

На зламі тисячоліть Службу струснув найбільший в новітній історії України політичний скандал – поява знаменитих „плівок Мельниченка“. Сам колишній майор, як відомо, служив в Управлінні державної охорони. Проте саме СБУ, як головний контррозвідувальний орган, повинна була б убезпечити Леоніда Кучму від прослуховування в його власному кабінеті. Ще гіршим для спецслужби виявився скандал за начебто продажем до Іраку новітніх українських радіолокаційних станцій „Кольчуга“, котрий також розпочався з одного фрагменту на „плівках Мельниченка“.

Розмови, підслухані в президентському кабінеті, засвідчили, що СБУ добре вправляєтся зі стеженням за опозиційними політиками. Але не здатна ні попередити потенційний міжнародний скандал, ні, тим паче, мінімізувати його наслідки.

Мирна революція та тиха інтервенція

Окремою проблемою у відносинах між керівництвом СБУ та політичним керівництвом держави завжди було питання розвідки. За радянською традицією, в Україні збереглися департамент розвідки СБУ та військова розвідка – Головне управління розвідки Міністерства оборони. Проте Кучма завжди намагався отримати ще один канал інформації про зовнішній світ, який не був би підконтрольний „конторі“. Для цього створювались різноманітні „комітети з питань розвідки при президентові України“. Нарешті, буквально напередодні Помаранчевої революції, в жовтні 2004 року, Кучма підписав указ про виокремлення розвідки СБУ в окрему Службу зовнішньої розвідки України (за російським зразком). Новообраний президент Віктор Ющенко цього міняти не став. Навпаки, він продовжив дроблення спецслужби, вивівши з її складу Службу захисту інформації – структуру, відповідальну як за охорону урядових каналів зв'язку, так і за „прослушку“.

Під час самої Помаранчевої революції СБУ знову „тримала нейтралітет“. Щоправда, згодом тодішнє керівництво спецслужби наполягало, що підтримувало опозицію. В газеті „Financial Times“ навіть вийшла стаття, де розповідалось, що призначений 2003 року головою СБУ Ігор Смешко всіляко протидіяв спробам тодішнього голови Адміністрації президента Віктора Медведчука та провладного кандидата в президенти Віктора Януковича розігнати Майдан силою. Нібито спецзагони СБУ були готові виступити проти спецзагонів міліції, якщо останню кинуть проти демонстрантів, а на дахах будинків довкола Майдану нібито один час чергували, з цією ж метою, підлеглі спецслужбі снайпери.

Такі публікації, втім, не врятували Смешка від відставки. Переможцям необхідно було нагородити соратників. Так головою СБУ став „права рука“ Юлії Тимошенко Олександр Турчинов. Достеменно відомо, »

» що сама Юлія Володимирівна вимагала для Турчинова портфеля міністра внутрішніх справ. Але Віктор Ющенко віддав цей портфель Юрієві Луценку.

„Отруєння“

Ненависть Ющенка-президента до спецслужб, котрі добряче отруювали життя Ющенка-опозиціонера, можна зрозуміти. Тим паче, що слово „отруєння“ тут, можливо, слід вживати в прямому значенні. Принаймні, від 2004 року й до сьогодні основним підозрюваним в отруєнні Ющенка залишається Володимир Сацюк, котрий напередодні та під час Майдану працював заступником голови СБУ (потім він втік до Росії). Водночас ця ненависть зіграла з Віктором Андрійовичем злий жарт. Особисті емоції, як і в низці інших випадків, виявилися для „помаранчевого“ президента важливішими за державне мислення.

Доктор економічних наук Турчинов ніколи не був офіцером, тим паче — офіцером спецслужб. Тож уже сам факт його призначення головою СБУ був дуже негативно сприйнятий офіцерством та генералами спецслужби, серед яких надзвичайно розвинуте почуття кастовості. Після Турчинова „контору“ очолив виходець із генпрокуратури Ігор Дріжчаний.

На відміну від непрофесіонала Турчинова, професіонал Дріжчаний примудрився стати фігурантом цілої низки скандалів. І це був знак часу.

Так, газета „Україна молода“, котрою керував (і керує) односельчанин Ющенка Михайло Дорошенко, звинуватила Дріжчаного в роботі на Москву. Справ дійшла до суду, втім, пізніше Дріжчаний передумав судитися (за чутками, після особистого втручання президента). Ще один скандал був пов'язаний з іменем полковника СБУ Валентина Крижанівського, котрого звинуватили в порушенні присяги. Він у відповідь заявив, що Дріжчаний винен в незаконних обходах зі стратегічною сировиною, і що Ющенка в 2004 році насправді ніхто не трів. Щодо останнього Крижанівський ніколи не надав жодних доказів: швидше за все, він просто прагнув привернути увагу преси. До сьогодні експолковник переховується в тій-таки Росії.

Тим часом СБУ дедалі більше загрузала в політичних конфліктах „помаранчевої“ епохи. В 2007 році

Україну охопила політична криза через призначення Ющенком позачергових виборів до Верховної Ради. Президент пішов на це, з одного боку, під тиском Тимошенка, але з іншого — з остраху перед прем'єром Януковичем, котрого сам же подав на посаду глави уряду. Одним із проявів конфлікту стала спроба зняття генпрокурора Святослава Пискуна. Коли той не підкорився указові президента, в будівлю ГПУ увійшла спецгрупа СБУ „Альфа“, таким чином вперше використана у внутрішній політичній боротьбі. На щастя, кровопролиття не сталося.

Водночас за Ющенка таке використання спецслужби не було системним. Тут знову далось взяти своєрідне розуміння Віктором Андрійовичем його місії національного лідера. Скажімо, за останнього „ющенківського“ голови СБУ Валентина Наливайченка активну діяльність розгорнув створений в рамках спецслужби Центр досліджень визвольного руху, котрий зробив величезну роботу з розкриття радянських архівів та донесення до громадськості правди про національно-визвольну боротьбу українців у ХХ столітті. Але цього бу-

Перший рік правління Віктора Януковича ознаменувався для СБУ такими скандалами й негараздами, що навіть неспокійні „помаранчеві“ часи почали згадуватись ледь не з ностальгією.

ло вочевидь замало для актуальної протидії інформаційній агресії Росії. За іронією долі, підрозділ з протидії іноземним інформаційним спецопераціям був створений у складі СБУ вже за президентства Януковича, у 2011 році...

Двобой з ФСБ

Вже під завісу президентства Ющенка СБУ вперше публічно зійшла в двобой з російською ФСБ. Наприкінці січня в Одеській області співробітники „контори“ затримали п'ятьох російських агентів при спробі купити в одного українського офіцера „відомості, що становлять

державну таємницю“. Як з'ясувалося, місяцем раніше ця група викрала на території Придністров'я офіцера СБУ, й погрозами змусила його погодитись на співпрацю в інтересах Росії. При цьому між СБУ та ФСБ завжди існувала офіційна угода про відмову від ведення роботи одне проти одного!

Зрештою, російських шпигунів (чиї дії координував полковник ФСБ, затриманий разом із подільниками) повернули до Росії, заборонивши їм в'їзд до України на 5 років. Не так легко відбувся севастопольський Артур Степанянц, громадянин Росії, затриманий у 2010 році за спробу передати росіянам таємну військово-технічну інформацію. Попри численні звернення Москви, його не випустили з-під варти навіть після зміни влади у Києві. В квітні поточного року нарешті розпочався судовий процес над ним — щоправда, суд триває в закритому режимі.

СБЯ (Служба безпеки Януковича)

Незважаючи на таку послідовність, як у випадку з громадянином РФ Степанянцем, перший рік правління Віктора Януковича ознаменувався для СБУ такими скандалами й негараздами, що навіть неспокійні „помаранчеві“ часи почали згадуватись ледь не з ностальгією. Безсумнівною заслугою тут належить першому призначеному Януковичем голові СБУ. Це був мультимільйонер, співвласник телеканалу „Інтер“ Валерій Хорошковський. Як висловився тоді в розмові з автором цих рядків один відставний генерал СБУ, „тепер лишилось тільки повісити на дверях „контори“ преїскурант на послуги“.

Вважається, що важлива (в очах Януковича) місія Хорошковського полягала в зборі інформації, котра дозволила б запроторити за ґрати Юлію Тимошенко. Хорошковський займався цим ще за Ющенка, котрий призначив його заступником голови СБУ. На цій же посаді Хорошковський добився повернення мільярдєві Дмитру Фірташу 11 млрд. кубометрів газу, котрі Юлія Тимошенко в 2009 році, за згодою з „Газпромом“, перевела на державний баланс.

Проте призначення 41-річного економіста повноправним головою спецслужби було зовсім іншою річчю — зокрема, в очах 44-тисячного корпусу співробітників „контори“.

Хоча Хорошковський і був підкріплений заступниками, кадровими генералами з великим досвідом, за нього СБУ загрузла в новій череді скандалів. Так, через рік після призначення Хорошковського ізраїльські спецслужби викрали з території України палестинця Дірара Абусісі, звинуваченого в співпраці з палестинськими терористами. СБУ навіть не прокоментувала цей кричущий факт.

Вийшов на поверхню і скандал із затриманням та висилкою двох військових аташе посольства Чехії у Києві. Дипломатів звинуватили в спробі придбати авіатехнічну інформацію, захищену законом про державну таємницю. Проте, якщо зазвичай у подібних випадках висилка проводиться тишком-нишком, то в травні 2011 року відомство Хорошковського допустило витік інформації (випадковий чи ні – невідомо), що вилилось у дипломатичний скандал з „симетричною“ висилкою з Праги двох українських дипломатів. Саме відтоді між Україною та Чехією розпочалось різке охолодження відносин, яке, на жаль, триває і понині.

Окремо слід згадати про боротьбу нового начальства СБУ зі створенням за Ющенка „історичним“ підрозділом. Роботу Центру дослідження визвольного руху було миттєво паралізовано, мало того – проти одного з його співробітників, котрий працював з архівами ще сталінського НКВС, порушили кримінальну справу за... „спробу розголошення державної таємниці“. Справа ця нічим так і не закінчилась, але „новий курс“ було продемонстровано цілком прозоро.

Коротка „лава запасних“

Попри скандали та очевидні провали, Віктор Янукович винагородив Хорошковського, котрий ніколи не був навіть офіцером, званням генерала армії! Зайве казати, що кадровий генералітет був цим просто принижений. Тож коли в січні 2012 року Янукович раптово призначив Хорошковського міністром фінансів, а за місяць – першим віцепрем'єр-міністром в уряді Азарова, „контора“ зітхнула з полегшенням.

Тим часом СБУ очолив справжній генерал, точніше, генерал-лейтенант Ігор Калінін, котрий до того керував Управлінням держохорони. На новій посаді Калінін поки не потрапив у жоден скандал. Водночас

Ігор Калінін, голова СБУ

Чинний український президент має дуже мало людей, яким може довіряти. Калініна, за чутками, пролобіював старший президентський син Олександр. Він же минулої зими провів своїх людей на посади міністра внутрішніх справ, головного митника, головного податківця та голови Нацбанку. Саме тому в українській пресі, як у російських газетах часів Бориса Єльцина, говорять про „Сім'ю“, котра керує державою, як своїм власним господарством.

Його призначення демонструє дві тенденції владарювання сьогоденшнього Януковича.

По-перше, це – вкрай коротка „лава запасних“. Чинний український президент має дуже мало людей, яким може довіряти. Калініна, за чутками, пролобіював старший президентський син Олександр. Він же минулої зими провів своїх людей на посади міністра внутрішніх справ, головного митника, головного податківця та голови Нацбанку. Саме тому в українській пресі, як у російських газетах часів Бориса Єльцина, говорять про

„Сім'ю“, котра керує державою, як своїм власним господарством. Щодо персонально Калініна, то за часів опозиційності Януковича у 2007–2010 роках він керував комерційним охоронним агентством, яке, зокрема, готувало для Януковича охоронців-водіїв. Інакше кажучи, Віктор Федорович доручив охорону національних інтересів людині, котра вміє охороняти в першу чергу особисто президента.

Друга ж тенденція, на котру вказують опозиціонери – це вплив у силові органи людей, що мають підозріло тісні зв'язки з північно-східним сусідом. Особливо це було помітно останні два роки на прикладі військового відомства. Спочатку Янукович поставив міністром оборони адмірала Михайла Єжеля, котрий зробив кар'єру в Тихоокеанському флоті РФ. Вес 2010 рік Янукович гостро критикував Єжеля за відсутність реформ – проте зняти його чомусь не наважувався півтора року. А коли нарешті зняв (уже 2012-го), то замінив на Дмитра Саламатіна – уродженця Росії, котрий навіть не володіє українською мовою, а до того ж, як виявилось нещодавно, отримав українське громадянство 2007 року за сумнівних обставин (зокрема, він не проживав на території країни попередні 5 років, як того вимагає закон).

Голова СБУ Ігор Калінін теж має тісні зв'язки в Москві. Досі лишається невідомим, чому він переїхав до Києва 1992 року, і чим займався тут перший час. Тож злі язики подекують, що призначення „силовиків“ Янукович здійснює лише після консультацій з Кремлем.

Нічого дивного в цьому не було б. Віктор Янукович має дуже своєрідне розуміння національної безпеки, що яскраво продемонстрував після вибухів у Дніпропетровську, де чотири бомби, закладені у вуличні смітники, 27 квітня поранили понад 20 осіб. „Ми подумали, як достойно відповісти на це“, – заявив Янукович того ж дня. Таким чином показавши, що ще до початку повноцінного слідства вважає те, що відбулось, політичним терактом, спрямованим проти його особистої влади. Очевидно, для такого керівника компетентні спецслужби – це ті, хто вчасно знаходять його особистих ворогів. Незалежно від того, чи є такі вороги насправді.

Шпіонаж non-stop

Спецслужби інформацію збирають, аналізують і передають президенту й прем'єр-міністру країни. Так каже чеський закон. Але на практиці, як виявляється, спецслужби інформацію можуть не передати, продати чи взагалі надати для використання іншим суб'єктам. Хаос поглиблюють ще й халтурщики: у Чехії шпіонажем, — крім колишніх агентів, — уже займаються і політики та олігархи.

► Останній скандал із оприлюдненими записами телефонних розмов одного з ще донедавна найсильніших пражських політиків (ймовірно, зробленими Службою безпеки Чехії — BIS) показав, якою мірою неочікувані суб'єкти — про мотивацію яких можна лише здогадуватися — можуть розпоряджатися матеріалами спеціальних служб. Так само домислами є те, чи спецслужба ці матеріали передала в рамках своєї діяльності, тобто розігруючи якусь наступну агентурну гру, чи служить вже не одному, а двом чи й більше господарям. Питань більше, ніж відповідей. А BIS обмежується стандартним: „за законом ми не маємо права коментувати нашу діяльність“.

Дивні шляхи відпрацьованої інформації

Незадовго до католицького Великодня одна з найвідоміших чеських газет „Млада фронта днес“ опублікувала записи телефонних розмов колишнього мера Праги Павела Беми з відомим пражським лобістом Романом Яноушеком. Записи газети передало приватне детективне агентство ABL, а джерелом їх походження вказало Службу безпеки Чехії.

Якщо до березня 2012 року Павела Беми підозрювали в тому, що за його правління пражською мерією місто Прага і його політика остаточно приватизувалися, то з квітня для цього вже є докази. Звичайно, конкретики у матеріалах не надто багато, адже для серйозніших розмов обидва використовували не звичайні а мобільні телефони з функцією шифрування. Та навіть, якби інформацій було більше, записи не можуть бути використані як доказ у суді, особливо, коли йдеться про записи BIS. Але для платників по-

датків певна сатисфакція все-таки є: Павел Бем — остаточно скомпрометована особа, якій у високій політиці місця вже немає. А лобіст Яноушек пропийчав усю ніч (медіальний тиск все-таки був абнормальний) і, сівши з 2,2 проміле алкоголю за кермо, збив жінку. Як наразі здається, від обвинувачення у навмисному завданні тяжких тілесних ушкоджень йому не викрутиться. В кожному разі, продовження буде...

Та тут є одне велике АЛЕ. Павел Бем останнім часом уже не відіграв жодної ролі ані в пражській, ані в партійній політиці. А зі втратою його впливу впав, звичайно, і вплив колись найсильнішого лобіста Праги. Якою тоді могла бути мотивація оприлюднення таких записів? Є кілька гіпотез. По-перше, внутріпартійна боротьба. Нагадаймо, що Павел Бем є членом правлячої нині партії ODS (Громадянська демократична партія), в якій вже є свій досвід ліквідації опонентів всередині партії і в рамках боротьби з опозицією. По-друге, попередження „когось“, що компромату вистачає. Подейкують навіть про те, що тим „кимось“ може бути і нинішній президент Вацлав Клаус, якого з Бемом об'єднували великі симпатії. По-третє, оскільки ці матеріали вийшли з детективного агентства ABL, могло також йти про відвернення медіальної уваги від суду над Вітом Бартою, неофіційним головою партії „Справи громадські“ (VV) і колишнім власником агентства ABL (нині цим агентством керує його брат). В час оприлюднення записів Віт Барта очікував рішення суду у справі корупції колег по партії. Біноклі медіа вдалося на мить відхилити, але після свят Барта дочекався неочікуваного вердикту: засуджений на 18 місяців умовно.

На цьому гіпотези, звичайно, не закінчуються. Фантазії йдуть далі, однак вони не підкріплені більш-менш ймовірними мотиваціями.

Канібалізм по-чеськи

У червні 2010 року виник коаліційний уряд, членом якого стала і партія „Справи громадські“. Віт Барта отримав крісло міністра транспорту. Та не минуло і півроку, як він змушений був подати у відставку у зв'язку з кількома скандалами. Як виявилось, Віт Барта вже тривалий час планував увійти в політику, а партія „Справи громадські“ мала йому в цьому допомогти. До медіа потрапили матеріали, з яких стало зрозуміло, що партія VV для Барти і його колег є лише політичною дивізією фірми ABL. Зрештою, велика частина членів партії рекрутувалася саме зі згаданого детективного агентства. Не встиг ушухнути один скандал, як розгорівся наступний. Виявилось, що агентура Віта Барти стежила за деякими політиками Праги 11 і не лише. До того ж двоє однопартійців звинуватили Барту в тому, що той давав їм хабарі взамін за лояльність. Саме це і розглядав суд, про який згадувалося раніше. Партія, яка злилася із детективним агентством, успадкувала і його „детективні манери“. „Справи громадські“ вже рік продукують один „касетний скандал“ за другим. У цій партії кожен записує кожного. Зі всім цим вони виходять на люди і стають посміховиськом. За мотивами цих записів поставлено вже другу театральну виставу. ABL і Віт Барта остаточно скомпрометували партію „Справи громадські“, але „Справи громадські“, очевидно, так само нищать фірму ABL, яка вже почала робити кроки для свого перейменування. Мабуть, з таким

Якщо до березня 2012 року Павела Бема підозрювали в тому, що за його правління пражською мерією місто Прага і його політика остаточно приватизувалися, то з квітня для цього вже є і докази. Павел Бем (вліво) і Роман Яноушек.

багажем і вона не зможе існувати. ABL і „Справи громадські“ пожирають себе навзаєм. Та політичним канібалізмом займаються не лише VV. Ця практика притаманна цілому коаліційному урядові. Хоча його представники після кожної наступної коаліційної кризи (а їх фреквенція зростає) стверджують, що задля блага держави і втілення реформ вони хочуть і повинні співпрацювати, реально роблять все для знищення свого коаліційного партнера. Наприклад, міністр фінансів Мірослав Калоусек, заступник голови третьої урядової партії TOP 09 задля компрометації своїх коаліційних партнерів використовує детективно-аналітичну структуру в рамках свого відомства. Йдеться про „Фінансово-аналітичний відділ“. Офіційне завдання цієї структури – аналізувати нестандартні банківські операції. У Чехії банки повинні інформувати міністерство про всі грошові перекази та зняту готівку, що перевищує 4000 євро. У „відділі Калоусека“ працюють

першокласні аналітики і детективи, звільнені з елітних підрозділів поліції в хаотичних реструктуризаціях останніх років. Саме завдяки цьому відділу Міністерства фінансів була розкрита афера під назвою „Pro-MoPro“: значне розкрадання державних коштів, пов'язане із заходами чеського головування у Раді Європи 2009 року. Всі нитки розслідування вели до колишнього віце-прем'єра, сьогодні міністра оборони Александра Вондри, який або цілковито не впорався зі своїми обов'язками, або ж прикривав розкрадання. А Вондра є представником коаліційного партнера ODS.

Розсекречений засекречений звіт

ODS задніх не пасе. Чого лише варта історія з т.зв. „Звітом Кубіце“, яка цій партії після довгих років в опозиції знову повернула владу. У 2006 році колишній прем'єр Чехії і лідер соціал-демократів (ČSSD) Їржі Пароубек перебував на вершині популярності. Багато хто пророку-

вав йому наступне президентство Чехії. Очікувані парламентські вибори в кінці травня мали лише підтвердити його авторитет. Але за кілька днів до виборів директор елітного підрозділу чеської поліції по боротьбі з організованою злочинністю (ÚOOZ) Ян Кубіце позачергово зібрав членів парламентського комітету з питань безпеки, щоб у закритому режимі повідомити їх про загрозу проникнення організованої злочинності в найвищі прошки владі і висловити протест проти спроб політиків гальмувати розслідування деяких злочинів.

Звіт було два: перший, короткий і загальний, – для преси, а другий, детальний, – для членів комітету. Документ для депутатів мав залишитися засекреченим, але двоє опозиційних депутатів „штовхнули“ його журналістам і за лічені години десятки сторінок звіту з'явилися в інтернеті. Скандал, в результаті якого – як переконані соціал-демократи і політологи – партія Пароубека втратила виборців, голоси, а замість

Карел Рандак: „Іду на ви“

» очікуваної перемоги отримала програвш. Пароубек, таким чином, не отримав свого шансу сформувати новий уряд, і розпочалась ера його політичного падіння. Документ, відомий загалу під назвою „Звіт Кубіце“, був дуже нестандартним – доказів того, що злочинці, корупціонери і бізнесмени шукали стежки до влади, щоб отримати політичне прикриття і доступ до держзамовлень, у звіті не було, а документ посилався лише на непідтверджену оперативну інформацію.

„Звіт Кубіце був актом безпрецедентної медійної атаки високого поліцейського посадовця на політичну партію, до того ж за тиждень перед парламентськими виборами“, – констатувала ČSSD ще в лютому 2009 року, коли Міський суд Праги відхилив поданий позов партії проти Міністерства внутрішніх справ Чехії. А в червні 2009-го той самий суд з аналогічним результатом поставився до скарги Пароубека, який вимагав, аби Кубіце заплатив йому символічне відшкодування в розмірі 100.000 крон.

Депутат опозиційної тоді ODS Іван Лангер, причетний до розсекречення „Звіту Кубіце“, після виборів став міністром внутрішніх справ, а Кубіце в 2007 році покинув лави поліції. Але у 2011 році він знову повернувся на „державну службу“ – цього разу як позапартійний міністр внутрішніх справ. А Пароубек? У 2010 році він переміг на виборах, але не зміг сформувати уряд. Роком пізніше він остаточно розсварився зі своєю партією і заснував нову лі-

Політичним канібалізмом займаються не лише „Справи громадські“. Ця практика притаманна цілому коаліційному урядові. Хоча його представники після кожної наступної коаліційної кризи (а їх фреквенція зростає) стверджують, що задля блага держави і втілення реформ вони хочуть і повинні співпрацювати, реально роблять все для знищення свого коаліційного партнера.

ву партію. До речі, внаслідок „Звіту Кубіце“ не було розкрито жодного злочину, а оперативна інформація про Пароубека ніколи не була підтверджена як така, що відповідає дійсності. Залишився присмак того, що подіями керувала політична або бізнесова конкуренція.

BIS

Аби повернутись до наших свіжих агентурних ігор, треба сказати, що

у приватному детективному агентстві ABL працюють також колишні працівники чеської Служби безпеки, в яких напевно є ще свої контакти з колегами у BIS. Тобто, гіпотетично, вони могли за гроші або послуги іншого типу отримати записи Павела Бема із Романом Яноушеком. Скільки в них компромату, і на кого – ніхто не знає. Всі з нетерпінням чекають, що буде далі.

В кожному разі, якщо записи Бема-Яноушека є дійсно матеріалами Служби безпеки, це означає, що вона 2007 року моніторувала ситуацію у празькій мерії. Чи можливо, щоб такий матеріал служба не передала далі, а залишила собі у шухляді? BIS повинна була інформувати президента і прем'єр-міністра. А якщо така інформація цим державним очільникам була передана, як пояснити те, що політики не відреагували? Тогочасний прем'єр Мірек Тополанек каже, що жодної подібної інформації не отримував, і що взагалі вся інформація BIS була дуже загальною. Важко повірити, що приблизно у 700 звітах, які BIS щорічно передає прем'єру, нема нічого конкретного. Та навіть якби не було, прем'єр і президент єдині, хто має право ставити Службі безпеки запитання і давати завдання. В кожному разі, Мірек Тополанек про корупційну „празьку систему“ знав, принаймні неодноразово заохочував журналістів зайнятися цією тематикою. Він, у чікому розпорядженні є Служба безпеки, окрім балачок про корупціонерів із журналістами, для платників податків нічого більше не зробив. Може, Тополанек і сам не довіряв службам. Повикидавши з них довголітніх працівників, він приготував собі пастку, бо саме відкликаний з посади шефа розвідки Відділу закордонних контактів та інформації (ÚZSI) Карел Рандак передав журналістам компромат на Тополанека – фотографії, які спровокували аферу „Тосканія“. Світлини документують спільну відпустку Тополанека із найвпливовішими чеськими лобістами та олігархами. Карел Рандак підтвердив, що матеріали газеті передав, але заперечує те, що він міг би бути їхнім автором. Як порахували чеські медіа, аби зробити такий матеріал, треба було вкласти досить багато грошей, і найправдоподібнішим здається той варіант, що ці матеріали були зроблені на замовлення тих олігархів, яких на італійську відпустку

не запросили. Просто олігархічна конкуренція сама спрацювала.

Активний пенсіонер

Карел Рандак — фігура цікава. Генерал, колишній військовий, оперативник, після 1989 року працював у чехословацькій федеральній Службі безпеки, згодом — у чеській Службі безпеки, з 2004 по 2007 — директор цивільної розвідки ÚZSI. Його кар'єру зупинив міністр внутрішніх справ Чехії Іван Лангер, людина Тополанека. Формально його звільнення пояснювалося так: у рамках реструктуризації цивільної розвідки і контррозвідки планується обидві служби об'єднати. В результаті служби не об'єднали, але Рандак уже залишився на пенсії. Вже якийсь час він співпрацює з Фондацією проти корупції (*Nadační fond proti korupci*). Метою цієї неприбуткової організації, як зрозуміло з її назви, є боротьба проти корупції. Фондація, як і жодна інша неприбуткова організація, просто так займатись розслідуванням не може, але може за допомогою грантової системи профінансувати роботу суб'єкту, який таку роботу виконає і результати своєї роботи Фондації передасть. Звичайно, таку фірму було створено, і працюють у ній колишні колеги-оперативники пана Рандака. Ця „група Рандака“, як її почали називати, викликає досить бурхливі емоції у політиків, лобістів, а також усіх інших суб'єктів, що роками створювали налагоджений кримінальний симбіоз політиків і бізнесменів. До них, наприклад, належить нині сумнозвісна юридична канцелярія „Шхта і Партнери“. Оприлюднені Фондацією в інтернеті договори цієї канцелярії показали схему витягування грошей з гаманців громадян (передусім пражан) і переливання їх на рахунки лобістів у податкових раях. А „група Рандака“ працює далі — на зло корупціонерам і на радість громадянам.

„...за всім шукай Рандака?“

Колишній оперативник не дає спати навіть нинішньому чеському прем'єр-міністру Петру Нечасу, який в одному з останніх телевізійних інтерв'ю без будь-яких доказів звинуватив Рандака в участі у черговій чеській агентурній афері, що їм, здається, кінця-краю не видно.

Довідавшись про це, Рандак щиро обурився і передав через медіа свою відповідь. Щось на кшталт: „Іду на ви“. Значить, далі буде...

Горила — на волі, але на чийй службі?

Скандал вищої категорії мав місце у Словаччині на зламі 2011/2012 років. І знову ж — з вагомими політичними наслідками і не цілком зрозумілим, а радше туманним підґрунтям. У кінці минулого року дійшло до оприлюднення секретного файлу словацької цивільної контррозвідки SIS під назвою „Горила“. Саме вона відкрила вікно у спільний світ високої словацької політики та великого бізнесу, де гроші вирішують усе. Скандал стався незадовго перед достроковими парламентськими виборами і неабияк активізував словацьке суспільство. Дійшло до багатотисячних демонстрацій, і голоси протестного електорату, фактично, відправили на політичну пенсію провідну праву політичну силу Словаччини — Словацьку демократичну і християнську унію (SDKÚ). А тріумфальним переможцем словацьких виборів стала опозиційна раніше партія SMER-SD Роберта Фіцо.

Того самого Фіцо, ім'я якого фігурувало в документах контррозвідки SIS десятки разів. Того самого Фіцо, про якого Ярослав Гащак (головна особа словацької фінансової структури „Пента“ і головна постать скандалу) у 2006 році говорить як про людину, яку він фінансує вже вісім років. Контррозвідка — з дозволу судді — у 2005–2006 роках прослуховувала конспіративну квартиру „Пенти“ в Братиславі, де відбувались зустрічі-наради Гащака з „його“ міністром економіки Ірکو Малхареком, високим чиновником словацького фонду держмайна Анною Бубеніковою, касирами партії SDKÚ і секретарем Роберта Фіцо. У цій квартирі фактично існувала паралельна структура державної влади: вирішувалися питання приватизації держмайна, питання „провізії“ посадовцям і політичним партіям. У квартирі лідер фірми „Пента“ навчав міністра Малхарека, колишнього автогонщика, як орієнтуватись у відомстві, що просувати, а що затоптати. На конспіративній квартирі частенько рахувалися відмиті корупційні гроші: автоматичні лічильники — такі, як у банках — рахували банкноти в масштабах сотень тисяч євро.

А як контррозвідка використала ці оперативні дані? Служба пропонувала порушити 14 різних кримінальних справ, і вся інформація мала надійти до голови уряду, голови парламенту, а частина даних — до деяких міністрів. Кримінальних справ порушено не було, а до уряду офіційно надійшли дані лише про 2 справи... А директори SIS, яких на посади в 2005–2011 роках просунули прем'єри SDKÚ Мікулаш Дзурінда та Івета Радічова, як і прем'єр SMER-SD Роберт Фіцо, намагалися справи сховати під килим.

На волю вирвалася „Горила“: неймовірно три роки, починаючи від 2008-го. Справді таємниця: чому людина з контррозвідки контактувала саме зі словацьким журналістом канадського походження Томом Ніхолсоном, і чому той навіть власній редакції не розкрив усіх карт? А редакція газети „СМЕ“ спочатку не мала жодних підтверджень, що звіт „Горила“ — не підробка. Мова документа вказувала на походження зі служби безпеки, але не було ані аудіозаписів, ані їх дослівних передруків. Їх не має і досі, бо SIS їх нібито знищила. Над фінансовою структурою „Пента“ і її головою Ярославом Гащаким тепер нависла загроза неприємностей, перевірок, розслідувань. Була би лише політична воля. На словах вона в нового уряду Роберта Фіцо є, а чи так є насправді — покаже час. Зі скандалу „Горила“ у перспективі може мати найбільшу користь головний словацький конкурент „Пенти“ — фінансова бізнес-структура J&T.

Богдан Колчак, Прага

„На хвості“

Повсюдне приховане спостереження за громадянами асоціюється здебільшого з тоталітарними системами. Однак демократичні країни також масово використовують подібні практики щодо своїх громадян. До подібних дій вдаються з міркувань безпеки — у добу тероризму та організованої злочинності такий підхід здається правильним. Проте вже кілька років обсяг дій спецслужб набуває небачених розмірів. Останнім часом Польща б'є власний рекорд в Європі за кількістю стеження за своїми громадянами.

» За даними, оприлюдненими Фондом „Паноптикум“, минулого року різні державні служби 1 856 888 раз зверталися по інформацію, яка походить з телефонних розмов. Спецслужби, поліція, прокуратура та суди цікавилися, кому, як часто, де і коли дзвонили польські громадяни.

На прослушці

Організації, які займаються захистом громадянських прав, занепокоєні зростанням статистики (на 500 тис. випадків більше ніж у 2010 році, та понад 800 тис. більше ніж у 2009 році). На їх думку, причина проблеми ховається у польському законодавстві. Оператори у Польщі зобов'язані збирати дані „про всяк випадок“ — хто, коли і куди дзвонив та скільки часу розмовляв. Зберігаються також смс-повідомлення. Ці дані, які називають ретенційними (збережена інформація), збирають також в інших країнах. Різниця полягає у тривалості зберігання. Зокрема, якщо в інших країнах ЄС подібна інформація зберігається від 6 місяців до року, у Польщі служби мають доступ до них упродовж двох років. Позаурядові організації б'ють на сполох, адже невідомо, з якою конкретно метою використовуються ці дані, та в яких справах. Вільний доступ до цієї інформації у Польщі мають аж 9 служб (!). У свою чергу, це означає, що поляки частіше за інших наражаються на подібні дії з їх боку, навіть не усвідомлюючи цього.

Негласна прослушка у Польщі стає предметом активного обговорення тоді, коли йдеться про публічних осіб. Наприклад, у 1991–1997 роках часто звучали звинувачення у прослуховуванні політиків. Зрештою, подібні закиди регулярно лунали і пізніше. Окрім того, під приціл служб потрапляли журналісти. У 2012 році Військова прокуратура

у Познані розпочала слідство щодо незаконної видачі матеріалів зі слідства у справі катастрофи під Смоленськом.

Військові прокурори хотіли отримати детальні дані від інформаторів журналістів, які слідували за слідчими діями у справі смоленської катастрофи. Закон дозволяє не видавати джерело інформації журналістів, якщо самі інформатори не дадуть на це згоди. І навіть суд не в змозі змусити журналіста видати своє джерело. Як встановив у березні цього року суд, військові прокурори захотіли обійти цей закон, і вимагали від операторів мобільного зв'язку надати інформацію про телефонні переговори журналістів — вхідні та вихідні дзвінки, смс-повідомлення та інші дані. В підсумку, дії прокурорів визнали хибними, а згоду на видачу телефонної інформації відмінили. Проте справа до кінця не вирішена.

Грузинські постріли

Історія з журналістами показала, що від часу афери зі збиранням інформації про телефонні переговори журналістів, яка сталася за урядів партії „Право і Справедливість“ (ПіС), нічого не змінилося. Подібна практика активно використовується надалі. У випадку цьогоорічної справи прокуратура використала дірки у законодавстві, завдяки чому і змогла отримати доступ до джерел інформації журналістів. Але ж їх дані, за законом, повинні охоронятися, як прокоментував телеканалові TVN24 Адам Боднар з Гельсінського фонду прав людини.

В дійсності скандали, пов'язані із зацікавленням діяльністю журналістів, виникали і раніше. Насамперед йдеться про практику попередніх урядів. У 2005–2007 роках негласно прослуховували принаймні десятьох журналістів, пов'язаних з різними

мас-медіа. Агентство Внутрішньої Безпеки (АВБ) протягом двох років цікавилася телефонними розмовами відомої журналістки Моніки Олейнік. Агентство аж 20 разів зверталось за даними стосовно реєстрації у базовій станції телефонів журналістів, інформації, до кого саме вони дзвонили.

Офіційно на запит прокуратури у Зеленій Горі, яка вела слідство у справі прослуховування журналістів, АВБ та Центральне Антикрупційне Бюро відповіли, що вони не використовували операційний контроль журналістів. Однак „Газета Виборча“, аналізуючи матеріали слідства, дійшла інших висновків. Зокрема, у розпорядженні Ради Міністрів від 14 вересня 2005 року зазначено про „... виконання підприємцями з телекомунікаційної діяльності завдань на користь захисту та безпеки держави“, що, по суті, дає вільний доступ службам та поліції до телекомунікаційних даних. При цьому телефонні оператори не знають, коли та номерами яких саме абонентів цікавляться спецслужби. Згідно з наведеним розпорядженням, мобільні оператори „дають доступ АВБ та поліції до системи, гарантуючи незалежний доступ до змісту телекомунікаційного спілкування“.

Звичайно, виникає запитання: навіщо служби цікавилися конкретними журналістами? Сама Моніка Олейнік стверджувала, що до неї часто дзвонять люди, які надають важливу інформацію, але при цьому прагнуть зберегти анонімність. Журналіст „Газети Виборчої“ Богдан Врублевські описував акції спецслужб. У випадку журналістів „Газети“ зацікавлення дзвінками журналістів збіглося у часі з їх публікаціями про конфлікт в уряді між міністрами ПіС Збігневом Васерманом та Збігневом Зьобром.

Кілька років пишучи про про-

блеми, пов'язані з практиками служб, „Газета Виборча“ вказує, що журналістів прослуховували і в інші роки. Зокрема, у 2008 році газета „Дзеннік“ („Dziennik“) оприлюднила так званий „Грузинський рапорт АБВ“. Йшлося про постріли, що пролунали поблизу ескорта президента Леха Качинського під час його візиту до Грузії. Агентство встановило прізвища винуватців витоку інформації на підставі даних про телефонні сполучення між журналістами та співробітниками Канцелярії президента.

INDECT – нова завіса „великого брата“?

Виявляється, що негласне спостереження у Польщі має вагоме наукове підґрунтя. Науковці з Гриничо-металургійної Академії у Кракові (ГМА, Akademia Górniczo-Hutnicza) опрацювали проект під назвою INDECT. Йдеться про Інтелектуальну інформаційну систему, що підтримує спостереження, виявлення та пошук на користь безпеки громадян у міському середовищі. Проект краківських науковців виграв у I конкурсі VII Рамкової Програми ЄС. На його реалізацію виділено 15 млн. євро, 75 % яких походить з коштів ЄС. Польки мають закордонних партнерів. Однак у Польщі полеміку викликала насамперед допомога з боку державних інституцій, таких, як поліція, Прикордонна служба, Міністерство внутрішніх справ. Власне, спецслужби у майбутньому і користуватимуться результатами цього проекту.

Система розумного моніторингу включатиме, між іншим, камери зі спеціальними датчиками (руху, звуку, температури, хімічних субстанцій). Дані, які отримуються таким чином з різних джерел, оброблює спеціальна комп'ютерна програма, яка містить різні алгоритми поведінки, в залежності від застосування. Система уможливорює широке та глибоке негласне спостереження.

Наприклад, антитерористичні центри з його допомогою могли би розпізнавати неоднозначні ситуації, зокрема, залишені без нагляду підозрілі пакунки або дивну поведінку у публічних місцях (часті появи в одному місці, фотографування чи спостереження за об'єктом тощо). Аналіз обличчя дозволяв би автоматично знаходити у публічних місцях осіб, які у розшуку. Система могла би реагувати також на звуки і знайти використання у ситуаціях, коли потрібна допомога. Після відповід-

ного налаштування система зможе реагувати на ключові слова, введені до бази даних.

Програма охоплює також стеження за інтернетом. Гіпотетично, йдеться про викриття дитячої порнографії у мережі, певну автоматизацію процесу обшукування інтернету на предмет подібних матеріалів. Програма повинна також аналізувати рухи та пересування під кутом підозрілої поведінки. Зрештою, у Польщі вже діють юридичні кантори, які за допомогою подібних інструментів обстежують мережу, намагаючись знайти людей, які займаються піратством. Ініціатори INDECT переконували, що система не повинна „входити“ до наших комп'ютерів. Однак виявилось, що розробники проекту мали намір моніторувати соціальні мережі. Втім, на це не погодилася Рада етики, яка контролює роботу над проектом INDECT.

Підсумкова кількість втручань невідома, оскільки систему камер та датчиків можна використовувати на різні способи, наприклад, на дронах (літаючі об'єкти, керовані з відстані). А це значно розширює обсяг стеження. Тим більше, що за задумом система INDECT призначена не лише для державних інституцій, але і комерційних структур (у різних варіантах). Згадуваний Фонд „Паноптикум“ у підготовленому звіті, окрім можливих позитивних сторін використання системи, висловив побоювання, пов'язані з використанням INDECT як державними, так і приватними структурами. Насамперед йдеться про автоматичне профілювання, яке може бути широко застосоване, та віру у безпомилковість створених профілів, результатом чого стануть численні помилки та зловживання. Можуть трапитися випадки, коли невинних людей зарахують до сексуальних злочинців, терористів (на підставі певної поведінки, на базі якої й створюватимуться профілі). Існує ризик надмірної довіри до

комп'ютерних алгоритмів та послаблення тим самим людського чинника. Вже сьогодні завданням профільних систем, які використовуються у США, є відстеження потенційних терористів, аналізуючи, наприклад, прізвища авіапасажирів на предмет співпадання з терористом. А отже, ці невинні люди потраплять у так звані списки по-флу. Вони не зможуть користуватися літаками, і будуть змушені доводити свою безневинність.

Як не в Польщі, то в Чехії чи Іспанії

Проект INDECT планують завершити наступного року. Однак у квітні цього року Міністерство внутрішніх справ відмовилося від участі у проекті. Зокрема, як стверджується у їх заяві, „поліція користується достатньою кількістю засобів для виявлення загроз публічному порядку“. А міністр внутрішніх справ Яцек Ціхоцькі, якого журналісти запитали про INDECT, сказав: „...проект заважає рівновазі між свободою та приватністю громадян“. Можливо, що влада перелякалася нових протестів, як це мало місце у випадку АСТА (зрештою, в інтернеті пишуть, що це – новий АСТА). До того ж, опозиційні депутати з „Прав і Справедливості“ атакували уряд за спробу введення достоту оруелівського контролю. Однак, як зазначив ректор ГМА, попри відмову участі МВС у проекті, що ускладнює справу, INDECT завершать вчасно. Навіть якщо польське МВС не захоче скористатися системою, можливість купити її зацікавилися чеська, латвійська, мальтійська, румунська поліції, іспанське Міністерство оборони, Європол. А пілотажем системи стане, ймовірно, стадіон PGE Арена у Гданську під час Євро-2012. Вболівальники повинні взяти це до уваги.

Негласне спостереження стало повсюдною практикою у нашому житті. Йдеться не лише про зазначені проблеми, пов'язані з діяльністю спецслужб. Щоденно за нашою поведінкою в інтернеті слідкують, її аналізують. Аналізують також наші дані. Однак діяльність державних служб, які фактично сидять у нас на хвості, викликає чимало емоцій. На думку омбудсмена Ірени Ліповіч, у Польщі функціонують не зовсім чіткі закони стосовно доступу до ретенційних даних. Саме це і стало причиною її скарги до Конституційного Трибуналу.

Собачник

Іван Дерер,
автор блогу
Іван Дерер-Респект,
Прага

➤ Після стресу від чехів, що в альпійських лижних центрах за допомогою ламаної англійської продавали вже зім'яті односторонні абонементи, в процесі транспортного інферно на дорогах Німеччини, я нарешті опинився, змучений і з різкими болями в хребті, в повній красі сонячної „чудової“ неділі.

„Иди выгуляй собаку“, – наказала мені Т. Я подивився на неї своїми сумними жовтими очима. Варто було дихнути, як ціле тіло знижував гострий біль, що стріляв до маківки.

„Ти б мене вигнала з псом, навіть якби я був на візку. Ото тебе би потішило, як я викотився б на тому візку з хати, а довкола вух літали би пакети на собаче лайно!“

„Ха, так... пам'ятаєш фільм „Гіркий місяць“?“

„Звісно, що пам'ятаю“, – сказав я радше для себе і випрямив ноги. Тіло залишилось зігнутим на 90 градусів, у формі крісла.

Я попрямував до дверей. Це тривало десь хвилин п'ять. Пес лизнув череп. Ну, хоч хтось мене любить...

Двері заскрипіли, і я вийшов з будинку.

Собака відбіг.

Я пересувався тротуаром і міркував, коли я впаду на того пса. Я не міг вирівнятися, не міг йти. Але сонце було прекрасне.

Собака на мене вже чекав.

Він наклав купку відразу поблизу жовтого контейнера для собачого лайна. Тоді я відчув приступ щирої любові. Вочевидь, він бачить, що мені зле і хоче полегшити мою долю.

Я витягнув пакетик і зібрав купку на картонку. Свіжий сніг значно полегшує збирання лайна. Я тріумфально засміявся і розважливо помістив паперовий пакетик зі вмістом до смітника.

Я думав, що цим все закінчилось.

Однак моє тіло рухалось далі. Я аж гикнув від подиву. Послизнувшись на снігу, я бачив, як моя нога зноситься високо у повітря.

Я впав під смітник на собаче лайно.

Глянув на пса. Він робив нову купку метрів сто від мене.

Я не міг піднятися, і вся ця ситуація здавалась страшенно комічною.

Уявив, як місцеві нишпорки, сховані за шторами, слідкують за цим спектаклем.

Якось мені вдалось піднятися.

Біля контейнера не залишилось жодних паперових пакетів для собачого лайна. Пражани, напевно, беруть їх додому, раз не треба платити.

Я згадав чехів, що продавали абонементи. Запхавши руку в смітник, я витягнув річ, яку ще хвилину тому так радісно туди викинув і доповз до місця останнього злочину. Зібрав лайно і подивився на НЬОГО. Я не міг повірити власним очам. Пес гадив далі, метрів двісті від мене, біля вілли в стилі модерн. Я змирився з долею і пошкандибав за ним. Після шостої зупинки в пакеті вже не було місця! Він думає припинити? Це ж якийсь, що той пес зжер? Сподіваюсь, не палицю ковбаси, як минулого разу?

Зрештою, я опинився в парку. Вщент заповнений пакет я викинув до іншого контейнера. Безплатних пакетів знову не було.

Бічним зором я бачив, як ВІН прямує до кущів. Та хай йому грець! Вже всьоме!

Я відчув марність буття. В мене не було пакета. І нічого іншого. Ні авіаквитка, ні білету в кіно, ні шматка газети, нічого. Біль у спині після падіння трохи зменшився.

Я озирнувся довкола.

На огорожі, що відділяла світ дітей від світу, висів передвиборчий плакат. Подумки вибачився перед ретушованим чоловіком і використав плакат на завершальний акт цієї історії.

Я – собачник, але лайна після себе не залишаю.

Проблеми філології

» Згадуваний мною минулого разу Лев Рубінштейн зробив нещодавно ніби й очевидне, зате багате на можливі висновки філологічне спостереження. А саме: риторика російської (разом із церковною) влади значною мірою заснована на оксюморонах та омонімах. Тобто на поєднанні непокєднуваного та на словах, що однаково пишуться й читаються, але мають різне значення. Здавалося б, за таку стилістичну винахідливість владу можна лише похвалити. Хвалимо ж ми письменників, коли вони тим-таки оксюморонним шляхом створюють яскраві образи на кшталт „живого трупа“ чи „мертвих душ“.

Проблема однак ось у чому. Коли письменник вживає подібні вирази, він водночас пам'ятає, що з погляду хоч логіки, хоч реальної дійсності всілякі живі трупи – це маячня, бо трупи живими не бувають. Але через поєднання слова „живий“ зі словом „труп“ досягається певний художній ефект: сприйнятий у переносному значенні, оксюморон дає уявлення про змальований об'єкт, але в жодному разі не є дослівним змалюванням цього об'єкта.

Коротше: якщо той, хто вживає оксюморон, і той, хто його сприймає, усвідомлюють метафоричний характер „живого трупа“, то все гаразд. Інакше – біда. Інакше – у кращому випадку маємо справу з психічним розладом, а в гіршому – зі спробами влади маніпулювати свідомістю громадян, що і бачимо на прикладі російської „суверенної демократії“, від якої вже недалеко до суверенного православія, суверенної логіки або й суверенної таблички множення.

Не менш ефектно можна жонглювати й омонімами. Як зауважує Рубінштейн, „у нашій країні „партії“, „парламент“ і „вибори“ означають зовсім не партії, парламент і вибори, хоча пишуться і вимовляються так само... Те ж і з судом. Слово „суд“ у нашій імітаційній системі може означати все що завгодно, але тільки не суд“.

Це, нагадую, Рубінштейн пише про Росію. Україна-2012 відрізняється від Росії лише тим, що українська влада, будучи такою ж підлою, як і російська, складається переважно з розумово неповносправних істот. Бо все-таки, щоб зробити кар'єру на Луб'янці, треба мати трохи більше (хай і специфічно закручених) мозкових звинувин, ніж у середньоарифметичного єнакіївського гопника. Відповідно й оксюмори наших можновладців мають якийсь

уже геть жалюгідний вигляд: то „президент Янукович“, то „міністр Саламатін“, то „депутат Чечетов“, а то й „авторська винагорода“ – так їхньою мовою називаються 16,4 мільйона гривень, виплачені друкарнею „Новий світ“ безграмотному пахану за написані не ним, а також взагалі ще не написані книги. Зрештою, яких ще оксюморонів шукати, якщо вся ця „шайка“, що влаштувала собі „маліну“ на Печерських пагорбах, називає сама себе „українською владою“?

А щодо омонімів, то дав я нещодавно інтерв'ю одній газеті. Не чернівецькій, але теж західноукраїнській. Назву розсекретити не маю права, бо проблеми після того виникли не у мене, а у газети. І сказав я в тому інтерв'ю, що життя в Україні нині дуже веселе. Просто луснути від сміху можна. Зокрема тому, що державу у нас очолює людина, яку в нормальному світі хіба що в рамках програми із соціальної адаптації прийняли би сторожем на ферму. Після чого в редакцію прийшли люди від „губернатора області“. До того, що після „образливих“ матеріалів до редакцій навідується то пожежники у пошуках несправних вогнегасників, а то міліціонери у пошуках неліцензійного програмного забезпечення, журналісти багатьох видань уже звикли. Але цього разу представники влади перевершили самі себе і майже розчулили колектив газети. Вони навіть не сварилися, а радше з батьківською скрухою в голосі заявили, що такі інтерв'ю виходять за межі „морально-етичних норм“.

Цікаво, що вони мали на увазі? На тлі процесів над Тимошенко і Луценком, на тлі межигірських унітазів і дебаркадерів, на тлі щоденних рейдерських захоплень підприємств і міліцейських катувань, на тлі олігархічних мільярдів і стрімкого вимирання населення України – що ці живі трупи розуміють під своїми „морально-етичними“ омонімами? І чи згодні вони, бодай на денці своїх мертвих душ, скільки зубожілих і загнаних у депресію українців бажать смерті „українській владі“ вже сьогодні? Не політичної і не оксюморонно-метафоричної, а смерті у найдослівнішому значенні цього слова.

Олександр Бойченко,
Чернівці

Суд наш щоденний...

Богдан Копчак, Прага

У світлі інформації про судовий процес над норвезьким масовим вбивцею Андерсом Брейвіком, судочинство в інших країнах світу виглядає досить нецивілізовано. Якщо в Чехії можуть засудити митця за мистецтво, свідомого громадянина – за виявлену політичну позицію, а в Україні, Білорусі чи Росії саджають під час судового слухання підсудного у клітку, як хижака, то в Норвегії навіть такій людині, як Андерс Брейвік, прокурори й суддя подають перед судовим засіданням руку.

І це не єдина причина того, чому цілий світ з таким зацікавленням дивиться за судовим процесом над масовим вбивцею. Прикладів, гідних наслідування, в цьому процесі більше. Норвежці довіряють своїй судовій системі і самим суддям. Чого не скажеш про згадані раніше країни.

Для прикладу – ось дві чеські справи, які не додали ані поваги, ані довіри громадян до судочинства у Чехії.

Справа перша: митець Давід Гонс, який виступає під псевдонімом Роман Тиц, у 2007 році влаштував перформенс. Під виглядом робітника, який ремонтує пішохідні світлофори, він поміняв 50 остовпліх чоловічків зеленого і червоного світла на веселіші фігури – одна фігурка сидить, інша стіну підпирає, наступна пісяє, а ще інша собаку вигулює. Проте митець, відомий вже не одним контроверсійним проектом, вчинив на думку влади, шкоду. Справа дійшла аж до суду, і позаяк Тиц відмовився заплатити штраф, то його було засуджено до позбавлення волі на один місяць. А тим часом, поки Тиц сидів у в'язниці, високопоставлена особа з празької мерії заявила, що силуети чоловічків на пішохідних світлофорах найвищий час замінити на веселіші фігури... Може, не треба було тоді подавати позов і митця саджати, а відразу попросити приготувати нову „веселу” серію і сплатити авторський гонорар? Громадськість таке судові рішення не зрозуміла і не прийняла.

Справа друга: Роман Сметана, звичайний водій міського автобуса з міста Оломоуц, що на півночі Моравії, два роки тому, у розпал виборчої кампанії, фломастером домальовував білборди різних політичних партій, включно з нині правлячою ODS. Одному політикові домальовував різки, до іншого щось дотепне дописав... У такий спосіб вів свій „діалог” з політиками і реагував на обіцянки по-

літичних партій. Єдина партія, що подала на нього до суду, була ODS. А саме її лідером у регіоні був і колишній міністр внутрішніх справ Чехії Іван Лангер. Завданих збитків партія нарахувала на 15.000 чеських крон (600 євро). До цього суддя (не хто інший, як дружина згаданого Івана Лангера), Маркета Лангєрова, присудила Сметані ще й „штрафні” години суспільної праці. Роман Сметана штраф оплатив, але наступні настанови відмовився виконувати. В результаті незламний водій отримав три місяці тюрми. Цього вердикту громадськість також не сприйняла й не зрозуміла.

Та світло в тунелі все ж таки є. І тим світлом є молодий суддя Ян Шотт, який у справі корупції в найвищих ланках політики прийняв неочікуване, але цілком логічне рішення. На півтора року умовно засудив він неформального голову чеської урядової партії „Справи публічні” (VV) Віта Барту за те, що депутатам власної фракції він давав (чи то пак, як сам він висловився, – „позичав”) готівку на тисячі євро. Суддя Ян Шотт публічно, перед камерами (тут ніхто не зник до такого, адже процеси зазвичай закриті) назвав нестандартні „позики”, надані без будь-яких документів, хабарами з метою підкупу депутатів і збереження їхньої лояльності. Суд конфіскував у нього понад 600.000 крон (30.000 доларів). А депутата від тієї ж партії VV Ярослава Шкарку, який позику сам попросив, аби згодом її назвати підкупом (чим хотів Барту дискредитувати), засудив до трьох років тюрми. Звичайно, ні один ні другий вирок суду не визнали (як згадані Тиц і Сметана), натомість подали скаргу до апеляційного суду. Проте і сам вирок, і те, як обґрунтував його суддя Ян Шотт, викликало небувалі, цього разу позитивні, емоції. Про відвагу й професійність судді говорили ледь не всі коментатори. Висловився з цього приводу і голова Найвищого адміністративного суду Чехії Йосеф Бакса, нагадавши, що це випадок, коли суддя підготував рішення і обґрунтування для підсудних і громадськості, а не для своїх колег з апеляційного суду, як зазвичай робиться. Тобто обґрунтування було з першого прочитання зрозуміле всім. Звичайно, громадяни таке рішення зрозуміли і прийняли.

З краю: Невеликий додаток до пенсії

Фото: Петро Андрусечко

„Вишка Бойка“ об'єднала Схід і Захід разом

➤ 24 квітня в прямому ефірі радіо „Ера“ народному депутату від Партії регіонів Дмитру Святашу в якийсь момент стало дещо незатишно. Після низки комфортних запитань про експортний потенціал України і співпрацю з МВФ якийсь харківський слухач добірною російською мовою перевів розмову на інше: „Мене насправді цікавить тільки одне. Ви особисто знаєте, куди пішли мільярди від закупівлі морських бурових установок?“.

Після секундної паузи депутат видихнув: „Не знаю. Але мені відомо, що зараз проходить перевірка, і після її закінчення з'являться усі відповіді“.

Дмитро Святаш сказав неправду. Всі перевірки стосовно купівлі державною компанією „Чорноморнафтогаз“ морських бурових були проведені ще 10 місяців тому. Офіційно – порушень не знайшли, неофіційно – виявили крадіжку із державного бюджету \$150 млн. Саме таку цифру зафіксували контролери Міністерства внутрішніх справ, що провадили негласну перевірку обладнання за дорученням президента України Віктора Януковича.

Ця цифра збіглася з результатом журналістського дослідження тижневика „Дзеркало тижня. Україна“, що було опубліковане в травні минулого року під назвою „Вишка для Бойка“ (міністр Міненерговугілля).

За ризьким бомжем ховається і український президент?

Саме в той час „Нафтогаз України“ через свою дочірню компанію провів тендер на закупівлю бурової установки для дослідження Чорного моря. У ньому взяли участь лише дві фірми: британська „Highway Investment“ і новозеландська „Falcona Systems“. Перемогли „британці“, продавши товар за \$400 млн. Зараз уже можна сміливо брати слово „британці“ в лапки, оскільки виявилось, що і „Highway“, і „Falcona“ завдяки офшорам представляли ті самі люди – латвійці Стан Горін і Ерік Вангельс.

Українське законодавство, як і всяке інше, звісно, забороняє пов'язаним особам розігрувати між собою тендер, однак правоохоронні органи сповістили, що на відміну від журналістів не мають змоги розплутувати складні схеми корпоративних зв'язків.

Тим часом головна сенсація стала не у списку учасників, а в ціні. Виявилось, що ця ж морська вишка була продана виробником – сінгапурською компанією „Keppel“ – через свого дилера „Seadrill“ (Норвегія) – усього за \$250 млн. Заробіток як за одну операцію склався вражаючий.

Ясна річ, що на телеекранах влада заперечувала все. Головною її лінією захисту стало те, що на \$150 млн. будуть закуплені ще кораблі, вертольоти і додаткове обладнання. Оскільки це жодним чином не в'язалося із документами, то, відповідно, і жодних підтверджень цієї гіпотези суспільство не отримало. У вересні ж 2011 року, тобто через півроку після першого тендеру, „Нафтогаз“ зробив несподіваний для всіх крок: провів другий тендер, придбавши чергову вишку. За ті самі \$400 млн. Цього разу продавцем виступила „Ризька судноверф“ – компанія, яка ніколи не будувала подібних установок. Тобто теж класичний посередник.

Можливо, провівши черговий тендер, „Нафтогаз“ мав за мету довести українцям, що \$400 млн. – це саме і є та ціна, яку треба платити за такі товари. Якщо так, то це йому не вдалося. Перепоною для операції з відбілювання державної компанії стали журналісти інших видань. І навіть інших країн. Протягом року розслідування різних ЗМІ довели, що до „вишки Бойка“ причетні не лише посадовці Міненерговугілля чи „Нафтогазу“, а й набагато серйозніші особи, включно із президентом України.

Спершу кореспонденти українського телеканалу TVі виявили, що рижанин Стен Горін (номінальний директор компанії продавця першої бурової) не підтверджує жодних своїх підписів і взагалі не чув про якусь Україну. Згодом репортери Латвійського Центру жур-

налістських досліджень виявили, що інший учасник обладнання – Ерік Вангельс – насправді є 70-річним бомжем. Офшори ж на них були зареєстровані ризькою компанією IOS, яка надає послуги (в тому числі – українським олігархам) ховатись в офшорах за підставними особами.

Далі пішло цікавіше

„Дзеркало тижня. Україна“ дослідило, що власниками вертолітного майданчика для Віктора Януковича, який зараз будується на березі Дніпра під Верховною Радою, є ті самі офшори Горіна-Вангельса, які й продали першу бурову.

І якщо спершу пересічні українці дивувались, яким чином перша посадова особа держави може користуватись для польотів на роботу приватним аеродромом, то тепер про це згадують лише в контексті того, що \$150 млн. цілком вистачає для того, щоб збудувати подібний майданчик. Підкріплюючи це вічним українським – „свій до свого по своє“.

Уже в цьому році наступний цвяк в тему „вишки Бойка“ забила „Українська правда“. Виявивши, що одним із власників латвійського банку „Trasta Komercbanka“, через який проходили всі рахунки продавців бурової, є Дмитро Фірташ – давній бізнес-партнер глави президентської Адміністрації Сергія Львовича і міністра Юрія Бойка.

Ну, і найбільший останній інформаційний вибух стався вже цього квітня. Коли британський журналіст Греєм Стек у „Business New Europe“ дослідив, скільки насправді коштує друга вишка, яку продала Україні „Ризька судноверф“. Ринкова ціна – \$220 млн. Отже, маржа склала \$180 млн., тобто ще більше, ніж під час першого тендеру. Мало того. Виявилось, що на чорноморському шельфі заробили двічі. Рік тому для забезпечення роботи бурових „Чорноморнафтогаз“ придбав чотири невеликі кораблі. Заплатив \$70 млн. Насправді все це коштувало лише близько \$35 млн. Як стверджувала популярна колись в Україні телереклама: „Невеликий додаток до пенсії“.

Захищати інтереси українців будуть правоохоронці інших країн.

Але і це ще виявилось не все. Продавець цих кораблів – британська „Verylux” – виявилась зареєстрована за тією самою адресою, що і продавець першої вишки, „Highway”. А власники вже цих „британців” збіглись з власниками однієї із кримських дач Віктора Януковича. Про цю свою знахідку на радіо „Ера” розповіла відома журналістка Тетяна Чорновіл. Розповіла того самого дня, коли там виступав депутат Дмитро Святаш, тільки на кілька годин раніше.

За кого вони нас мають?

Зрозуміло, що інформація про увесь цей клубок з'являється, окрім Інтернету, лише в поодиноких українських виданнях. Щоправда, тема виявилась настільки збудливою, що дивом вона проривається навіть на великі мас-медіа. То в ефірі телеканалу „Інтер” журналістка Франс

Прес запитає про вишки у самого Бойка, то на „Ері” слухач поставить у незручне становище народного депутата від провладної партії.

У кожному випадку, через рік після першої публікації інформація про знамениті тендери дійшла до глибших верств населення. Автору цих рядків зовсім нещодавно з цим довелося зіткнутись. Нотаріус, яка візувала документи, дізнавшись, що я журналіст, запитала лише одне: „А ви чули цю історію про бурові установки? Це ж жахливо. За кого вони нас мають?”.

Що ж стосується юридичних кроків, то захищати інтереси українців будуть правоохоронці інших країн. Прокуратура Великобританії не дозволила самоліквідуватись компанії „Highway” і розпочала дослідження її діяльності. Після публікації в „Business New Europe” піднялась хвиля і в Норвегії, оскільки

норвезька компанія мимоволі стала учасницею корупційних угод. А варто нагадати, що ця країна завжди гордилась своєю прозорістю, і саме в нафтогазовій сфері. Перші порухи прокуратури зафіксовані і в Латвії.

Де-юре vs Де-факто

В Україні ж прозорістю однією з найбільших державних компаній цікавляться лише журналісти, кілька політиків і активісти. Громадська організація, яка нещодавно стала партією – „Демократичний альянс” – вже втретє цілодобово пікетувала „Нафтогаз” з вимогою оприлюднити план тендерів на 2012 рік. Взагалі-то цього вимагає і Закон. Де-юре. Тільки минулий пікет демальянсівців розігнав „Беркут”. Де-факто.

Олексій Шалайський, Київ

26 березня Фільм естонського режисера про дитячу працю в нелегальних шахтах Донбасу був заборонений для показу на фестивалі документального кіно в Києві. Ініціатором заборони виступила український співпродюсер Олена Фетісова.

Фільм знімали у 2008–2010 роках у місті Сніжне Донецької області. Головний герой кінострічки, підліток з неблагополучної родини, змушений йти в шахту, щоб прогодувати сестер. Фетісова раптово назвала своє ж кіно „постановочним і невідповідним жанру“. Фільм демонструвався на фестивалях у 30 країнах світу.

26 березня Екс-прем'єр Юлія Тимошенко пересувається по камері з ходунками.

27 березня Донецький апеляційний адмінсуд залишив у силі постанову суду першої інстанції про скасування рішення Донецької міськради щодо ліквідації україномовної школи №111. В Донецькій області у 2011 році планувалося закриття 26 загальноосвітніх шкіл.

27 березня „Міносвіті закупити підручники для 1 класу на суму 61,13 мільйона гривень. Найдорожчими виявились підручники української мови для шкіл з навчанням польською мовою – 647 гривень за екземпляр. Найдорожчим став підручник англійської мови для загальноосвітніх шкіл – 10,81 грн/екз. Автор скандального підручника за 647 гривень Ольга Хорошковська (мати віце-прем'єра) каже, що її гонорар за видання книги складе близько 2,5 тисяч гривень.

28 березня Луганські чорнобильці вже підготували близько 100 позовів до Європейського суду з прав людини, частину з них уже подано. На сьогодні „ціна“ чорнобильського питання – 4,2 мільярди гривень.

28 березня Один з активістів „податкового Майдану“ Сергій Костаків попросив політичного притулку в одній з європейських країн. За його словами, проти Костаківа було порушено кримінальну справу за пошкодження автомобіля під час акцій „податкового Майдану“. Активіст вважає, що напад на автомобіль організувала сама міліція і його судили незаконно.

28 березня Ледь не по всій Україні почалася робота з влаштування в опозиційні структури людей, які на виборах повинні зіграти на стороні влади. Як розповів представник одного з регіональних опозиційних штабів на сході країни, на керівництво його обласної організації виїхали емісари від партії влади, озвучивши кілька комерційних пропозицій. Ціна – \$ 500.000 за округ. Ще \$ 100.000 пропонується за висування тисячі погоджених спостерігачів по всій області.

Позаблокова Україна з „блоковим“ військом?

➤ **Новий міністр оборони збирається за п'ять років скоротити армію вдвічі. Поки що такі хірургічні дії у сфері оборони держави важко зрозуміти.**

Після приходу до влади Віктора Януковича декларувалися швидкі зміни в оборонній сфері. Дійсно, вже у 2010 році українська армія перебувала у напівживому стані. Треба було говорити не про реформування Збройних сил, а про їх реанімацію. Реанімацію інтенсивну, активну і продуману. Але на практиці новий президент лише відмовився від вступу в НАТО і проголосив позаблоковість. Що ж стосується Збройних сил, то міністр оборони Михайло Єжель замість штучного дихання і масажу серця почав робити в армії легкі косметичні процедури, які лише погіршили стан хворого армійського організму і наблизили сумну розв'язку.

Але ще гірше, що протягом двох років так і не було розроблено нової Воєнної доктрини, яка б все ж таки пояснила, як позаблокова Україна збирається оборонятися. Тобто, відмовившись від НАТО і заявивши про позаблоковість, вже два роки українська армія не знає, навіщо вона потрібна, куди вона повинна розвиватися, які в неї завдання і як, врешті-решт, вона повинна забезпечити національний суверенітет та територіальну недоторканість Української Держави.

Жорсткий менеджер

У лютому цього року на пост міністра оборони доволі несподівано був призначений Дмитро Саламатін. Він виходець із Казахстану, шахтар з вищою освітою, в 1990-х роках займався бізнесом у Москві, а потім з'явився в Києві. Далі його чекала стрімка кар'єра депутата Верховної Ради. І нарешті у 2010 р. він вийшов на найвищий рівень державної політики. Спочатку Саламатін був призначений генеральним директором „Укрспецекспорту“ – головної української компанії, яка торгує зброєю. У 2011 році він очолив новий державний концерн „Укроборонпром“, який об'єднав практично всі підприємства оборон-

ної промисловості. Нарешті, Дмитро Саламатін очолив Міністерство оборони України.

Незважаючи на критику з боку опозиції, особливо, що стосується не цілком зрозумілої ситуації з громадянством нового міністра оборони, слід визнати, що очолюючи „Укрспецекспорт“ і „Укроборонпром“, Дмитро Саламатін проявив себе як жорсткий менеджер, який вміє домагатися мети. Про це говорять успіхи у виконанні великих контрактів на поставку 400 нових українських бронетранспортерів БТР-4 до Іраку, нових українських БТР-3Е і найсучасніших українських танків „Оплот“ до Таїланду. Головним досягненням Саламатіна є організація кооперації українських підприємств, в результаті чого був забезпечений замкнутий цикл серійного виробництва нової вітчизняної техніки.

Як кажуть експерти, головною причиною призначення Саламатіна на пост міністра оборони є його особиста відданість Віктору Януковичу. Наскільки це вірно, важко сказати. Іншим поясненням може бути повне виснаження кадрового резерву Януковича. Виявилося, що в команді президента України немає фахівців вищого класу в сфері оборони.

Хірургія армії

Міністр оборони Дмитро Саламатін відразу взявся за справу реформування армії. Щоправда, громадськість знає про це небагато. Неурядовий Центр досліджень армії, конверсії і роззброєння отримав від своїх джерел проект Концепції реформування Збройних сил України. Судячи з проекту, новий керівник Міноборони налаштований вкрай рішуче.

Як видно з проекту концепції, українській армії, яка повинна обороняти найбільшу за територією європейську країну та до того ж ще й позаблокову, відводиться одна головна функція – локалізація і нейтралізація прикордонного конфлікту. На щось більш масштабне (наприклад, локальний чи регіональний конфлікт) автори концепції не замахуються. Не зрозуміло так само, як буде організовуватися територіальна обо-

Фото: Петро Андрусенко

рона. Адже позаблоковій Україні не можна розраховувати на допомогу союзників. Наприклад, країн НАТО.

Планується радикальне скорочення чисельності армії. Зараз в українських Збройних силах налічується 192 тисяч осіб, з яких 144 тисяч військовослужбовців і 48 тисяч цивільного персоналу. До кінця 2014 року в українській армії буде 100 тисяч осіб, з яких 85 000 – військовослужбовці і 15 тисяч – цивільні особи. І вже до 2017 р. в армії має залишитися лише 70 тисяч військовослужбовців і 15 тисяч цивільних. Армія стане повністю професійною.

Автори концепції обіцяють створити до 2017 року високотехнологічну армію з автоматизованою системою зв'язку, розвиненою системою розвідки, протиповітряної оборони, озброєну новою зброєю, літаками, вертольотами, кораблями. Головний акцент буде зроблений на сили швидкого реагування. Крім існуючих аеромобільних підрозділів, будуть створені гірничо-піхотна і повітряно-десантна бригада.

Що виходить в результаті?

Що б не казали автори концепції про позаблоковість, українська армія зразка 2017 року буде представляти собою типову армію країни НАТО. Навіть якщо поглянути на сусідні країни – Польщу з 100-тисячною армією і Румунію з 70-тисячною армією – стає зрозуміло, що українські Збройні сили рухаються в цей бік.

Однак тут вимальовується парадокс. Україна оголосила про позаблоковість, але будує армію, явно орієнтовану на участь у військовому блоці. Невже можна припустити, що

нейтральна країна з найбільшою територією у Європі може оборонятися армією чисельністю 85 тисяч осіб? Без союзників, без допомоги та підтримки.

Можна, звичайно, запитати, а хто, власне, у XXI столітті буде нападати на Україну в центрі географічної Європи? Відповісти також можна запитанням. А хто думав на початку 2008 року, що росіяни окупує Грузію? І чому та ж сама Німеччина утримує армію чисельністю 200 000 осіб, перебуваючи в оточенні союзників по НАТО? А французи, британці, італійці? До речі, може це трохи шокує читача, але сумарно у збройних силах країн ЄС служить аж 2 мільйони осіб! З них – 1 млн. 620 тисяч військовослужбовців і 380 тисяч цивільних. І це у країнах Європейського Союзу, які начебто навіть гіпотетично не збираються воювати. За східним кордоном України знаходиться Росія, у якої мільйонна армія. При цьому Путін збирається подвоїти оборонні витрати до 2020 р. Виходить, пацифізм в оточенні Україні не є популярним. Тоді що ж собі думає український міністр оборони? Чи достатньо буде сімдесятитисячної армії для оборони держави, якщо з одного боку 1,6 мільйона військових, а з іншого – 1 мільйон? Може, Україну все ж таки готують до вступу у НАТО? Або, може, до Євразійського союзу, куди кличе Путін? Відповідь поки що знайти складно.

Опір на власні сили. Воєнна фантазія

Спробую пофантазувати на тему створення нової армії для позаблокової України. У кожному разі,

29 березня Президент Віктор Янукович розпочав систематичну кампанію зі знищення в Україні будь-якої життєздатної опозиції. Про це йдеться в доповіді Міжнародної правозахисної організації Freedom House щодо стану свободи в світі за 2012 рік.

29 березня У Парламентській асамблеї Ради Європи стурбовані небажанням України виконувати рекомендації Ради Європи. „Ми тільки що зустрічалися з міністром закордонних справ України, який висловив думку, що, по суті, Україна може робити все, що захоче і навіть не виконувати ні резолюції, ні рекомендації комітету (Ради Європи)“, – сказала Марієтта де Пурбе-Лундін, співдоповідач моніторингового комітету ПАРЕ. Вона зазначила, що „була шокована міністром закордонних справ (Костянтином Грищенком) і тим, як він це сказав“.

29 березня У стінах українського уряду зникли чотири цінні картини, які належать Національному художньому музею України. Дві з них зникли взагалі, замість інших двох з'явилися фальшивки. Йдеться про роботи імпресіоніста Миколи Глуценка. Кожна з картин оцінюється приблизно в мільйон гривень.

29 березня Серед депутатів різних рівнів, які притягалися до відповідальності за корупцію в 2010–2012 роках, більшість складають представники Партії регіонів. Про це у своєму блозі написав глава МВС Віталій Захарченко.

30 березня Європейський Союз підпише парафований договір про асоціацію з Україною, бо він економічно вигідний європейському об'єднанню. Таку думку озвучила член моніторингового комітету ПАРЕ, депутат від Партії регіонів Юлія Львовичка. Вона зазначила, що для України цей договір має в першу чергу політичне значення, підкресливши, що економічно українську державу в перші 3–5 років дії документу чекають значні втрати. Передбачене договором скасування мита на імпортованих автомобілів призведе до втрати доходів держбюджету на 10%. ЄС не запропонував компенсаторів для економічних втрат України, зауваживши, що документ також може призвести до втрати конкурентоспроможності українських виробників у низці галузей.

30 березня Глави делегацій на переговорах України та Євросоюзу парафували Угоду про асоціацію, включаючи поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі.

30 березня Заступник голови „Нафтогазу“ Вадим Чупрун підтвердив, що „Газпром“ майже у два рази знизив використання української „труби“ для транзиту газу в Європу. У відповідь на цю заяву офіційний представник „Газпрому“ Сергій

» Купріянов прокоментував журналістам, що «це тільки перші результати, ми на початку великого шляху з перерозподілу обсягів транзиту газу з території України на користь нашої дочірньої компанії “Белтрансгаз” і нових морських газопроводів”.

30 березня „Народна самооборона” прийняла рішення про об’єднання з партією „Батьківщина”.

30 березня Ратифікація угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом у німецькому Бундестазі на даному етапі неможлива. Про це заявив голова парламентського комітету у справах ЄС Гунтер Кріхбаум. „Перш ніж угода набере чинності, її мають схвалити всі країни-члени ЄС. Утім, такої готовності наразі немає, оскільки Україна не відповідає базовим стандартам і цінностям ЄС, зокрема, йдеться про засади правової держави, демократії, дотримання свободи слова тощо”, – сказав Кріхбаум.

31 березня Партія „УДАР” має намір самостійно брати участь у виборах до Верховної Ради, сказав лідер партії Віталій Кличко. Зі слів Кличка, головним завданням опозиційних сил є отримання 51 % місць у майбутній Раді для формування більшості. „Ми йдемо окремо. Для того, щоб потім об’єднатися в парламенті”, – сказав він.

31 березня До Євро-2012 в Україну привезли 11 мобільних клінік для тварин. Спецтехніка буде базуватися в містах проведення чемпіонату, але фактично буде використовуватися на всій території України. Зокрема, 3 мобільні клініки для вакцинації і стерилізації собак, 1 мобільна амбулаторія, а також 7 автомобілів для транспортування тварин.

1 квітня В Україні не залишилося регіонів, у яких більшість населення довіряла б президенту Віктору Януковичу. Про це говорять результати соцдослідження КМІСу. Довіряють главі держави 21,9 % українців, не довіряють – 65,9 %. На „його” Сході йому не довіряють майже вдвічі більше людей, ніж довіряють (57,4 % проти 30,6 %). Водночас українській опозиції також не довіряють вдвічі більше громадян, ніж довіряють.

1 квітня Виходячи з рекомендацій Венеціанської комісії та інших органів Ради Європи, майбутній конституційний процес в Україні може бути організований у два етапи. Про це в своїй статті пише радник президента, керівник головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації президента Марина Ставнійчук. За її словами, більшість юристів прийшли до висновку, що повернення до Конституції 1996 року не дасть відповіді на основні проблеми української демократії. Перший етап пов’язаний з напрацюванням консти-

» поки не ухвалено нову Воєнну доктрину, всі концепції реформування Збройних сил також можна вважати певною мірою фантазіями. Умовно пропоную назвати мою концепцію „Опір на власні сили”. Поїхали.

Закріплення позаблокового статусу України і відмова від євроатлантичної інтеграції створює принципово нові умови для забезпечення оборони держави. Головна причина – до останнього часу (особливо інтенсивно у період 2005–2009 рр.) Збройні сили України розвивались, виходячи з парадигми „колективної безпеки”. Тобто при організації системи оборони держави враховувалось майбутнє членство в НАТО, яке надавало воєнно-політичні гарантії безпеки України і вимагало від неї внесення певних зусиль та ресурсів до системи колективної безпеки НАТО. Теоретично, такий підхід дозволяв реалізувати концепцію „невеликих мобільних збройних сил”, які повинні бути готовими до участі у проведенні операцій Альянсу.

Позаблоковий статус потребує створення системи оборони держави, яка спирається, головним чином, на власні сили. Це виходить з аналізу існуючих міжнародно-правових актів у цій сфері, який вказує на фактичну відсутність механізмів гарантування безпеки України. Крім того, позаблоковість (яка засвідчує неутручання у „міжблокові” протистояння та вказує на відсутність противників чи ворогів) одночасно формально унеможливорює існування воєнно-політичних союзників. Оскільки будь-який союзник може в подальшому втягнути позаблокову державу у „міжблокові” суперечки, чим зруйнує всі здобутки позаблоковості.

Аналіз перспективних концептуальних розробок передових країн світу (насамперед країн НАТО) вказує, що сучасна національна система оборони повинна працювати як єдиний розвідувально-ударний комплекс, створений за мережево-центричним принципом. Мова йде про необхідність інтеграції засобів розвідки, зв’язку, управління і ураження в рамках збройних сил в єдину мережу і перетворення їх на ефективний розвідувально-ударний комплекс. В результаті, Збройні сили України повинні бути постійно забезпечені інформацією про противника (або наявні та потенційні загрози) і при необхідності нейтралізувати агресивні дії проти-

вника (або загрозу) у реальному масштабі часу. Мережево-центричний принцип побудови Збройних сил дозволить максимально ефективно планувати застосування сил та засобів української армії. З цього ж огляду, важливим є створення Сил стратегічного стримування, які повинні стати елементом Збройних сил України (ЗСУ), здатними у реальному масштабі часу нейтралізувати наявну чи потенційну загрозу і завдати суттєвих втрат противнику. Саме така можливість повинна слугувати важливим стримуючим фактором для агресивних планів чи задумів противника. Головним завданням функціонування Сил стратегічного стримування повинно бути запобігання агресії проти України.

Побудова ЗСУ за таким принципом дозволить відійти від стратегічних та оперативно-тактичних моделей середини ХХ століття і вивести їх на новий рівень обороноздатності, ефективно використовуючи наявні ресурси. При цьому така побудова дозволить нарешті відокремити не потрібні елементи ЗСУ, які залишились від ЗС СРСР і вивести їх зі складу українських ЗС. Такий принцип побудови також дозволить провести оптимізацію адміністративно-територіальної побудови ЗСУ.

Ключовими елементами системи оборони „Опір на власні сили” повинні стати: система управління та зв’язку на рівні передових країн світу (в першу чергу НАТО); система комплексної стратегічної розвідки (у тому числі – із засобами космічної розвідки, дальнього радіолокаційного визначення та цілевказання); високоточні засоби ураження (насамперед вітчизняні багатофункціональні ракетні комплекси), які повинні скласти основу Сил стратегічного стримування; сили спеціальних операцій; комплексна система протиповітряної оборони на основі вітчизняних перспективних комплексів ППО (система ППО має критично важливе значення для позаблокової держави); безпілотні авіаційні системи – як окремий напрямок перспективних розробок (через стратегічну важливість цього напрямку для всіх видів та компонентів ЗСУ; за оцінками європейських та американських експертів, на рубежі 2030 рр. розпочнеться масова заміна пілотованої авіації на БАС); оснащення Повітряних сил багатофункціональними літаками 4+ покоління (за рахунок глибокої модернізації наявних бо-

йових літаків вітчизняними підприємствами); оснащення Військово-морських сил сучасними вітчизняними надводними кораблями, береговими ракетно-артилерійськими комплексами, морською авіацією; також критично важливим для ефективного забезпечення оборони держави на морському напрямку є створення комплексної системи висвітлення обстановки на узбережжі Чорного моря; забезпечення функціонування Сухопутних військ, а також окремих їх компонентів за принципом „розвідувально-ударного комплексу”: мати ефективну систему розвідки (з широким застосуванням безпілотних авіаційних систем), сучасну систему управління та зв'язку, а також високоточні засоби ураження (особливе значення у цьому плані повинно відводитись ударним вертольотам, модернізованим вітчизняними підприємствами з використанням передових зарубіжних технологій; у подальшому – доцільним є створення вітчизняного багатоцільового вертольоту; мобільність Сухопутних військ повинна бути забезпечена новими військово-транспортними літаками Ан-70 та Ан-178.

Слід відзначити, що побудова ЗСУ за принципом „Опору на власні сили” дозволить максимально використати можливості та потенціал національного оборонно-промислового комплексу. До останнього часу головна проблема розвитку озброєнь та військової техніки для Міністерства оборони (МО) на потужностях вітчизняного Оборонно-промислового комплексу (ОПК) полягала у відсутності координації між МО та ОПК, а не через відсутність коштів, як це вважається. Фактично, МО виробляло вимоги до ОВТ (озброєнь та військової техніки – ред.) на підставі власних уявлень про потреби ЗС, часто не враховуючи інтереси ОПК. А ОПК, у свою чергу, через відсутність держоборонзамовлення, концентрувався на експортних напрямках розвитку, ігноруючи потреби ЗСУ. Після створення Державного концерну „Укроборонпром” виникли умови для ефективного державного управління підприємствами ОПК відповідно до потреб оборони.

А тепер про чисельність армії. Якраз чисельність повинна визначатись на останньому етапі формування доктрин, концепцій і т.д. Коли буде повністю визначено, скільки потрібно військовослужбовців конкретних спеціальностей у тих чи інших струк-

турних одиницях нового війська, коли буде проведено аналіз ефективності нової структури армії – спочатку зверху донизу, а потім знизу доверху – тоді й можна буде вийти на загальну кількість військових та цивільних фахівців, які вдихнуть життя новій армії. Можливо, їх потрібно буде 50 тисяч. А можливо, й 300 тисяч. Але ж ми говоримо про ефективну систему оборони. Звичайно, ще одним ключовим елементом є вартість цієї системи. Але для цього й потрібна держава, щоб знайти оптимум у дилемі „вартість/ефективність”.

Ось така фантазія. В принципі, має право на життя. У всякому разі, поки керівництво Міноборони офіційно не оприлюднить власний варіант концепції розвитку українського війська.

Які в нас аргументи

До речі, 20 квітня цього року відбулося перше засідання новоствореного Комітету з реформування і розвитку Збройних сил і оборонно-промислового комплексу України під головуванням президента України. За підсумками було заявлено, що Воєнна доктрина „вже майже готова” (але це не повинно збивати з пантелику – так кажуть вже останні два роки). А проект Концепції реформування Збройних сил „буде доопрацьовано і протягом місяця опубліковано” для обговорення експертами. За цими повідомленнями важко зрозуміти, куди все ж хитнеться український маятник – до НАТО, до Путіна, чи ще кудись.

Щоправда, президент Віктор Янукович заявив під час цього засідання, що стратегічний курс України на євроінтеграцію залишається незмінним. Але ж зближення з ЄС не дає жодних гарантій у сфері оборони. А Путін буде дуже незадоволений, що українське керівництво відмовляється вступити до нового Союзу на чолі з Росією. І зробить все можливе, щоб українці відчули його невдоволення. В результаті, може виявитися, що Україна, відмовившись від НАТО і марно мріючи про ЄС, виявиться у 2017 році один на один з путінською Росією. Навряд чи українська армія з 70 тисячами військових стане достатнім аргументом у цій ситуації.

**Михайло Самусь,
Центр досліджень армії,
конверсії та роззброєння, Прага**

туційних ініціатив якісного поліпшення реформи правосуддя та реформи правоохоронної сфери, проведення реформи місцевого самоврядування. Другий етап, на думку Станішчук, може бути орієнтований на комплексне оновлення Конституції, утвердження якісно нової демократичної моделі політичної системи європейського зразка.

2 квітня Генпрокурор Віктор Пшонка дав доручення щодо лікування Юлії Тимошенко за межами Качанівської колонії.

3 квітня Предстоятелі всіх головних українських церков звернулися до президента Віктора Януковича з вимогою звільнити экс-прем'єра Юлію Тимошенко. Також вони попросили використати надані президенту Конституцією повноваження для термінової реалізації радикальних і ґрунтовних перемін у сфері державної політики щодо дотримання прав і свобод в українському суспільстві.

4 квітня Україна і Європейський Союз повинні шукати компроміс у справі экс-прем'єра Юлії Тимошенко. Про це заявив перший віце-прем'єр Валерій Хорошковський, перебуваючи у Лондоні. „Ми не можемо декриміналізувати статті під одну людину. Статті, за якими засуджена Тимошенко, дозволяли нам вирішувати питання з найбільшим корупціонерами, які, в тому числі, були і в чинній владі”, – зазначив він.

4 квітня Правоохоронні органи перевіряють інформацію про незаконне виділення квартир журналістам Олександром Турчиновим під час перебування його головою Служби безпеки України. Прокуратура вимагає притягнути Турчинова до кримінальної відповідальності за підкуп журналістів шляхом незаконного виділення їм квартир. Перший заступник генпрокурора Ренат Кузьмін не виключає, що проти экс-глави СБУ Олександра Турчинова може бути порушено кримінальну справу. Турчинов обіймав посаду голови СБУ з 4 лютого по 8 вересня 2005р.

4 квітня У рейтингу 155 країн світу Україна на 91 місці за рівнем щастя людей. Білоруси, росіяни, пакистанці, іранці і мешканці Нікарагуа і то щасливіші. На індивідуальному рівні важливими є фізичне і психологічне здоров'я, забезпеченість роботою і стабільні сімейні стосунки. Валове національне щастя, як зазначають експерти, є значно кращим показником, аніж просто ВВП.

5 квітня Екс-міністра Мінприроди Георгія Філіпчука, який працював в уряді Юлії Тимошенко, засуджено до 3 років позбавлення волі за перевищення влади при укладанні угоди з юридичною фірмою про надання Мінприроди консультацій під час розгляду спору в міжнародних юридичних інститутах з приводу

розірвання угоди, укладеної між урядом і компанією „Vanco International Ltd.“ про розробку шельфу Чорного моря. Адвокат зазначив, що подаватиме апеляцію, оскільки вважає „абсурдним“ рішення суду, бо Філіпчук виконував доручення Кабінету міністрів, зокрема, экс-прем'єра Юлії Тимошенко.

5 квітня З посади директора Національного художнього музею звільнений Анатолій Мельник, який заявляв, що з приміщень Кабміну зникли картини.

7 квітня Партія „Фронт змін“ прийняла рішення про формування з партією „Батьківщина“ єдиного списку кандидатів у депутати як на мажоритарних округах, так і за партійними списками.

10 квітня Конституційний суд заборонив одночасне балотування до парламенту у мажоритарному окрузі та за партійним списком.

11 квітня Понад 85 % українців упевнені, що майбутні парламентські вибори відбудуться з певними порушеннями.

11 квітня Міністр оборони Дмитро Саламатін отримав громадянство України лише 6 грудня 2005 року. „Призначення міністром оборони України особи, яка лише 5 років була громадянином України, а перед тим працювала у російських бізнес-структурах, є яскравим свідченням або некомпетентності президента Януковича, або, що більш вірогідно, прямим і свідомим нехтуванням ним інтересів національної безпеки і оборони“, – вважає депутат Тарас Стецьків.

12 квітня Колишнього в.о. міністра оборони Валерія Івашенка засудили до 5 років ув'язнення. Термін відбування покарання починається з 21 серпня 2010 року, коли Івашенко був заарештований і відправлений до Лук'янівського СІЗО.

13 квітня ПАРЕ просить президента Віктора Януковича підписувати Кримінально-процесуальний кодекс тільки після висновків Ради Європи про те, що він повністю відповідає європейським стандартам.

13 квітня Верховна Рада дозволила Кабінету міністрів реорганізувати „Нафтогаз України“, заборонивши при цьому приватизацію НАКУ й компаній, які будуть створені в результаті його реорганізації. Автором законопроекту є депутат від фракції Блоку „Наша Україна–Народна Самооборона“ Юрій Кармазін. Водночас в опозиції наполягають, що механізм приватизації ГТС прямо вказується у прийнятому законі.

13 квітня У ніч з четверга на п'ятницю, 13 квітня, Верховна Рада ухвалила у другому читанні і в цілому проект Кримі-

Григорій Немиря:

„За нас цю важку роботу ніхто не зробить“

В які часові рамки, на вашу думку, можна вкласти підписання Угоди про асоціацію? Адже політична ситуація в Україні уповільнює цей процес.

Не варто зараз говорити про часові рамки, оскільки вони залежні від виконання передумов. Ці передумови чітко викладені. Вони стосуються відновлення відчуття, що в Україні існує верховенство права: припинення політичних переслідувань лідерів опозиції і, як складова цього – проведення виборів, що відповідають стандартам Організації з Безпеки і Співробітництва в Європі, а також європейським стандартам. Питання: коли будуть виконані ці вимоги?

Той факт, що Угода зараз парадоксально, дає можливість українцям відчуття, що настає момент істини. Адже Угода є результатом роботи не лише винятково цього уряду. Вона стала можливою завдяки тому, що всі попередні уряди, включно з урядом Юлії Тимошенко, зробили все, щоб ця угода була підписана. На жаль, втрачено найкращу можливість, коли можна було не лише ратифікувати, але й підписати її – під час головування Польщі в Європейському Союзі. Провина лежить виключно на боці українського керівництва, яке не лише не виконало обіцянки, дані Віктором Януковичем своїм партнерам (і президенту Коморовському, і прем'єру Туску, і лідерам Європейського Союзу), але й погіршило ситуацію. Ми маємо вже майже третину членів колишнього уряду, моїх колишніх колег, які перебувають у тюрмі або під слідством, або отримали політичний притулок, зокрема у країнах ЄС. Тому якщо будуть виконані ці передумови – буде зроблений наступний крок до підписання. Якщо це станеться вже цього року, то Юлія Тимошенко, Юрій Луценко, інші політичні в'язні будуть вільними і зможуть брати участь у виборах, які відбудуться у відповідності до стандартів ОБСЄ. Отже, у другій половині цього року можна було би вийти на підписання такої угоди. І безумовно – отримати мандат на підписання. Адже це має бути рішення Ради Європи. Це 27 країн, які повинні висловити таку згоду.

Для цього потрібно зробити політико-правовий крок, ратифікацію, потрібна буде згода усіх парламентів (27-ми країн). До того часу, можливо, Хорватія стане членом ЄС, тобто 28 парламентів, плюс Європейського парламенту, це також накладає параметри на ці часові рамки.

Нагадаю, що свого часу Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом була підписана в 1994 році, а набула чинності після затяжного періоду ратифікації лише у 1998-му. Останнім її ратифікував парламент Португалії. Це, як то кажуть, неприпустима розбіжність зараз – чекати чотири роки. Але що важливо: всі українці, які мають інтерес до політики в цьому сенсі знають, які умови не виконує чинна влада. Тому важливий мінімум, за який ми змагаємося – можливість змінити владу конституційним шляхом, щоб мати можливість виконати ці умови і нарешті не на словах, а на ділі наблизитися до Європейського Союзу.

Ви відчуваєте підтримку з боку європейських друзів, з боку ЄС?

Очевидно, ми відчуваємо цю підтримку, це не лише підтримка на політичному рівні у вигляді резолюцій та заяв, це підтримка на особистісному рівні. Я досить багато вже мав можливості передавати не лише усні, але й письмові слова підтримки до Юлії Володимирівни Тимошенко від відомих європейських політиків, як прем'єр-міністрів, президентів окремих країн, так і міністрів закордонних справ, депутатів Європейського парламенту. Це важливо, а особливо важливо для людини, яка незаконно позбавлена волі і перебуває за ґратами лише тому, що президент Янукович екзистенційно відчуває загрозу від неї для свого політичного майбутнього. Однак у країні, яка має європейські аспірації, не повинно бути політичних в'язнів.

Чи тиск з боку ЄС дасть результат? Тобто, чи влада звільнить Юлію Тимошенко вже цього року?

Я думаю, що результат буде, питання в тому, як швидко він може бути. Саме тому я сказав, що основну

Фото: Петро Андрусенко

Григорій Немиря, заступник голови партії „Батьківщина“, колишній віце-прем'єр-міністр України з питань європейської інтеграції.

роль у зміні прикрої ситуації мусять відіграти самі українці. Без підтримки з боку європейських лідерів і країн такої зміни буде важче добитися, але розуміння, наскільки важливою була ця підтримка, зростає на рівні політичного класу. Йдеться як про опозицію, так і про рівень громадянського суспільства, основну роль мусять зіграти самі українці. Думаю, це дуже здорове відчуття, що за нас цю важку роботу, – а найважче це попереду, – ніхто не зробить.

Конституційний Суд забрав частину виборчих прав українців, які проживають поза межами України. Вони зможуть голосувати за партійними списками. Чи опозиція буде намагатися виправити цю ситуацію?

В багатьох країнах Конституційний Суд – це священна корова, це найповажніша інституція, яка лише може бути. На жаль, в Україні Конституційний Суд перетворився за останні два роки в елемент оздоблення орнаменту на фасаді потьомкінської демократії, який просто виконує політичну волю президента. І це не збільшує повагу до такої важливої інституції.

Очевидно, що можливості опозиції в такій ситуації є обмеженими, адже Конституційний Суд прийняв рішення. Я можу нагадати ще одне рішення, яке з точки зору негативно-го внеску більш суттєве – це рішення Конституційного Суду відновити дію Конституції 1996 року, оминаючи

парламент. Що також є елементом очевидної узурпації влади з боку президента Януковича, особливо беручи до уваги, що напередодні президент звільнив чотирьох суддів КС, які не погоджувались із запропонованим сценарієм. Натомість він призначив суддів, які є лояльними. На жаль, це якраз свідчення того, що ми маємо факт – власне це і є останній факт, про який ви запитали, – елемент передвиборчого процесу, який радше збільшує тривогу і занепокоєння щодо виборів. Такий лакмусовий тест, який не служить підвищенню якості демократії та завершенню процесу про Асоціацію, а навпаки – зменшує їх. Але медіа, аналітики та спостерігачі відмічають це. Це є добрим кроком, і очевидно він зробить більш складним процес самих виборів, але він не зможе, на моє переконання, звести їх нанівець.

Вибори цього року будуть так само складними, як у 2004-ому? Порівняти їх доцільно?

Вибори завжди складні, але у 2004 році не було ситуації, аби лідери однієї з опозиційних сторін були у в'язниці. Поза тим ці парламентські вибори роблять ситуацію більш важкою, особливо з точки зору культури: використання або зловживання правоохоронною ситуацією силовими структурами. Йдеться про міліцію, Службу Безпеки, інші структури. Ця культура інша, вони скоріше надреагують. З десяти випадків у дев'яти застосують надмірну силу. І в цьому сенсі це створює ризик. На щастя, цього не відбулося у 2004 році – не застосували силу, що могло викликати насилля та пролиття крові. Якщо ситуація не буде змінена, це може відбутися. І я не впевнений, що чинна влада зможе контролювати ситуацію. Це найгірший сценарій, якого варто уникати з точки зору небезпек підживлення екстремізму у суспільстві. Розуміючи, що будь-який екстремізм небезпечний ще й тим, що може перетнути державні кордони, аби використати етнічні та релігійні фактори, що мобілізувати б виборців. Це те, чого Україна щасливо уникала. В Україні не було і немає жодного конфлікту, замороженого, або якогось великого на основі етнічності чи релігійного чинника. І варто цього триматися, оскільки це вигідно вирізняє Україну від багатьох пострадянських країн.

**Спілкувався
Петро Андрусенко, Київ**

нально-процесуального кодексу. Рішення було ухвалено о 4:13 ранку 271 депутатом. При цьому фізично в залі перебувало близько 50 депутатів від більшості.

13 квітня Президент Віктор Янукович оприлюднив декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2011 рік. Згідно з декларацією, у 2011 році Януковичем було отримано 16,4 мільйонів гривень від ТОВ „Друкарня „Новий світ“ (місто Донецьк) за передані цьому видавництву майнові права. Зокрема, видавництво отримало права на створені у 2005–2010 роках Януковичем книги, що фактично є програмними засадами його партії.

16 квітня Міжнародний валютний фонд погіршив прогноз зростання ВВП України з 4,8 % до 3,0 % у 2012 році. Разом із тим МВФ поліпшив прогноз інфляції в Україні (грудень до грудня) з 8,5 % до 7,9 % у 2012 році. Рівень інфляції зменшився у зв'язку з низькими закупівельними спроможностями громадян.

16 квітня Суд ЄС дозволив країнам-членам Унії притягати до кримінальної відповідальності осіб, які отримали шенгенські візи за допомогою обману, тобто якщо у вас бізнес-віза, а ви йдете з метою туризму, то це кримінал, – наголосили в суді.

18 квітня Ветерани МВС продовжують збір коштів для відшкодування збитків державі, до якого суд зобов'язав екс-голову відомства Юрія Луценка. „Ветерани вирішили, що цю суму не повинен гасити один міністр, якщо її вже гасити, то мають брати участь усі ті, хто брав участь у цих заходах. А палац „Україна“ вміщає 4 тис. осіб – могли б скинутися й цю суму погасити, а це 600–700 грн. з особи“, – сказав генерал-полковник міліції Володимир Євдокимов.

20 квітня Візовий режим між Україною та Польщею на час проведення Чемпіонату Європи з футболу скасовуватися не буде, хоча ще рік тому були такі сподівання. Про це заявив посол Польщі в Україні Генрік Літвін. Водночас, він розповів, що будуть використовуватися тимчасові полегшення щодо отримання віз.

20 квітня Екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка повернули до слідчого ізолятора з Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги. Згідно з висновками лікарів, за час перебування в лікарні – з 6 до 20 квітня – Луценка всебічно обстежили висококваліфіковані лікарі різного профілю, екс-міністр пройшов „низку інструментальних та лабораторних досліджень“. Медики оцінили стан екс-міністра як задовільний.

21 квітня Сім'я глави Податкової служби за рік заробила 21 мільйон гривень.

21 квітня Партія „Батьківщина” підтримує кандидатуру Віталія Кличка на посаду київського міського голови. Про це заявила лідер партії, експрем'єр Юлія Тимошенко.

22 квітня Чехія також не збирається ратифікувати угоду про асоціацію України з ЄС, навіть якщо вона буде узгоджена та підписана. „Зараз ні. Я думаю, що в інший час так, але не зараз. Пізніше”, — зазначив міністр закордонних справ Чеської Республіки Карел Шварценберг.

20 квітня В Качанівській колонії у Харкові, де відбуває своє покарання Юлія Тимошенко, стався інцидент: за словами експрем'єра, у п'ятницю о дев'ятій вечора її, проти її волі, вирішили перевезти в лікарню, при чому побили. Адвоката допустили до Тимошенко тільки через три дні. Доказ побиття — фотографії синців на животі і на руках, які до ЗМІ згодом донесли омбудсмен Ніна Карпачова. Керівництво колонії відмовляється від причетності своїх людей до синців на тілі Тимошенко. А владна Партія регіонів вважає інцидент провокацією з боку Тимошенко і її штабу. „На наших очах розгортається черговий акт дивовижної провокації проти України, дискредитації керівництва нашої держави. Це добре зрежисована постановка все тих же майстрів політичних інтриг і брудних спекуляцій — пані Тимошенко і її штабу”, — говориться в заяві партії президента Януковича. „У цьому акті світовому співтовариству нав'язується міф про катування, знущання, позбавлення медичної допомоги нещасної ув'язненої Тимошенко. Тим самим керівництво України представляється як нецивілізоване і недемократичне”, — обурились регіонами.

27 квітня Вдень у Дніпропетровську пролунали чотири вибухи. Поранено 30 людей, 26 з них були госпіталізовані. Стан кількох поранених лікарі назвали важким. Вибухи, один з яких стався на зупинці трамваю, розслідує міліція і СБУ за статтею „Тероризм”.

29 квітня Президент Чехії Вацлав Клаус відмовився брати участь у травневому саміті президентів центральноєвропейських країн у Ялті в Україні. Так на знак протесту проти розвитку подій навколо ув'язненої Юлії Тимошенко Клаус приєднався до бойкоту зустрічі, який раніше оголосили президенти Німеччини і Австрії. Під великим знаком питання залишається участь чеського президента та інших європейських політиків на матчах і заходах футбольного чемпіонату Євро-2012 в Україні.

30 квітня Президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу не планує брати участі в заходах фіналу Євро-2012, заявила прес-секретар Баррозу Піа Ахренкінде Хансен. „Це очевидно, що

Покоління української влади: від „старої гвардії” до „младоукраїнців” і далі...

➤ Період 1990-91 рр. — своєрідна „точка біфуркації” — розтягся на буреломні місяці. Тоді відбулася своєрідна „буржуазна революція”, в якій перемогло молоде покоління й відбувся перерозподіл влади між групами відносно молодих та прагматичних фігур, частина яких стала політиками, частина — бізнесменами. Той період може вважатися „точкою відліку” для визначення „покоління влади” в Україні (а також — в інших республіках колишнього СРСР).

З початком „новітньої історії” незалежної України почався й період активної життєдіяльності нового „покоління влади”, кістяк якого (перші два президенти, більшість прем'єр-міністрів, міністрів і т.д.) складала т.зв. „стара гвардія”. Це — насамперед фігури (а також їх оточення), що встигли пройти політичний „формативний період”, потрапити в „номенклатуру” („неофеодальну еліту”) і зробити „більшу кар'єру” ще при радянській владі, — починаючи з „головного ідеолога” Л. Кравчука, — і закінчуючи „генералами” Е. Марчуком і В. Дурдинцем або т.зв. „червоними директорами” Є. Звягільським, А. Кінахом, Л. Кучмою, В. Масолом та ін. Вони, звичайно, були представниками різних політико-економічних еліт, які досить умовно розрізнялися за регіональними ознаками („дніпропетровські”, „донецькі” і т.п.), проте належали до одного покоління. Хоча масштаб оновлення уряду впродовж перших семи років незалежності України становив 46 %, проте ці ротації носили переважно „внутрішньопоколіннєвий” характер. Їх поєднувало насамперед те, що величезні політико-економічні можливості „старій гвардії” дісталися досить просто: або „за посадою” — керівникам підприємств, або в рамках „партійної приватизації” чи „комсомольської економіки” — номенклатурі КПРС/ВЛКСМ(ЛКСМУ).

Як мало вистачило дисидентам

Окреме місце займають представники „контр-еліти” — т.зв. „дисиденти” (починаючи з І. Драча, Д. Павличка або В. Яворівського та закінчуючи В. Чорноволом або Л. Лук'яненком). Адаптувавши до нових реалій свій „духовний капітал”, яким був їхній безсумнівний моральний авторитет, „дисиденти” швидко трансформували його в капітал політичний. Тим самим вони „доповнили” політико-економічний сегмент „старої гвардії” сегментом соціально-гуманітарним. Іншими словами, невдовзі після розпаду СРСР в Україні відбувся „політичний бартер”: партійно-радянська номенклатура рекрутувала до своїх рядів більшість конформістських лідерів контр-еліти.

Як підсумовував політолог В. Фесенко, „у період президентства Л. Кравчука до складу правлячої еліти була інкорпорована значна частина націонал-демократичної контр-еліти, що знало конфлікт між екскommуністичною номенклатурою та її опонентами. Однак і кількісно, і якісно в складі політичної еліти на цьому етапі домінувала номенклатура, яка відмовилася від комуністичної ідеології та взяла на озброєння ідею національно-державного будівництва”.

За експертними підрахунками, серед осіб, призначуваних у 1991–2003 рр. на найвпливовіші посади в системі української влади (прем'єр, віце-прем'єр, Секретар РНБО, голова Адміністрації президента), вихідці з господарської, партійної та комсомольської номенклатури радянських часів становили 73 %; серед осіб, які з 1995 р. займали в той же період посади глав обласних державних адміністрацій, — майже 80 %. Причому 52 % і 46 % керівного складу, відповідно, місцевих і центральних органів влади України того часу, перебували на державній службі ще в радянські часи. До того ж, дві третини української еліти (у т.ч. по-

літичної) становили особи, старші 50 років. У силу цього фахівці вказували насамперед на „посттоталітарний” характер еліти тих часів.

„Младоукраїнці” чи мародери?

Наступне „покоління” може бути визначене як т.зв. „младоукраїнці” – за аналогією з „младотурками” (поч. XX в.).

Кістяк політичного покоління „младоукраїнців” склали фігури, що сформувалися як впливові політики (тобто пройшли політичний „формативний період”) уже в часи становлення незалежної України: починаючи з В. Ющенка, Ю. Тимошенко або А. Гриценка, й закінчуючи В. Януковичем, М. Азаровим або С. Тігіпком. Доступ до політико-економічних ресурсів вони змушені були добувати (часом – буквально „з боями”) шляхом т.зв. „прихвати-зації” або „великого хапка” в часи т.зв. „лихих 90-х”. Адже із соціально-політичної точки зору „приватизація” означала можливість доступу до власності через квазіпублічні процедури для нової еліти. (Відмова від приватизації або її припинення означала б збереження власності у фактичному розпорядженні „старої еліти”, а отже, – продовження процесу стихійної приватизації, що стартувала ще в 1988–89 рр.). Соціальний філософ Олександр Зинов’єв на російському прикладі підсумовував: „Переможці віддали країну на розгарбування мародерам, політичну сферу захопили політичні мародери, економіку захопили економічні мародери – мародери, розумієте. Ідеологічну сферу – ідеологічні мародери”.

Стирання кордонів між елітою та контр-елітою

Парламентські вибори 1998 р. і 2002 р. та президентські вибори 1999 р. в Україні не носили

дійсно демократичного характеру з огляду на застосування владою адміністративного ресурсу та „брудних” політичних технологій. Подвійним завданням влади було: з одного („зовнішнього”) боку – додати внутрішньополітичним процесам належної демократичності, а з іншого („внутрішнього”) – легітимно забезпечити поповнення та/або часткове оновлення правлячої еліти за рахунок лояльних до неї осіб і запобігти посиленню політичної ваги опозиційної контр-еліти. Однак при цьому що більше передача влади виглядала „технічною” процедурою, то менш визначеним ставав її політичний сенс. У силу цього вибір „вихолощувався”: еліти не так оновлювалися, як перетасовувалися та перерозподілялися в межах цілком сформованого владного кола, яке мало і політичні повноваження, і доступ до економічних (а передусім – фінансових та енергетичних) ресурсів. Певні успіхи опозиційних сил на місцевих виборах призвели не до загострення боротьби між різними елітними групами, а до стирання кордонів між елітою та контр-елітою. Як результат – покоління „старої гвардії” закріплювало все цілісніші соціополітичні контури.

Перші „ходіння у владу” таких „младоукраїнців” як В. Ющенко та Ю. Тимошенко (прем’єрство 1999–2001 рр.) або В. Янукович (прем’єрство 2002–2005 рр.) були яскравими „винятками, що підтверджують правило”. Присутність відносно нових фігур, якими вони були на тлі „старої гвардії”, пояснюється необхідністю підготувати „зміну покоління” – поступову передачу „тягаря влади” наступній „генерації”. (Показова ремарка Т. Чорновола про В. Януковича: „так звані „старі донецькі”... створили, розвинули Партію регіонів, а потім без жодних

на даний момент голова (Єврокомісії) не має жодного наміру брати участь у заходах Євро-2012 в Україні”, – сказала прес-секретар і додала, що Єврокомісія залишається „дуже сильно занепокоєною ситуацією в Україні”.

30 квітня Донька Юлії Тимошенко Євгенія в Празі подякувала демократичному світові за прояви бойкоту „режиму Януковича”. В празькому центрі Євросоюзу Євгенія – разом зі своїм батьком Олександром – виразила глибоку стурбованість станом здоров’я своєї матери. Євгенія Тимошенко закликала українську владу зупинити політичні репресії і звільнити політичних в’язнів. „Дії української влади спрямовані проти власних громадян. Влада перед (осінніми) виборами репресує своїх головних політичних опонентів. Це бачить увесь світ: їх б’ють, над ними знущаються, їх не лікують, ізолюють. Жоден європейський політик не може стояти поруч із тими, хто вдається до таких дій. Наростання тиску на режим в Україні може призвести до зміни кроків режиму”, – сказала Євгенія Тимошенко ексклюзивно для „УЖ”.

6 травня Президенти країн Вишеградської четвірки стурбовані станом справ в Україні і переконані, що Київ має зробити кроки, які призведуть до зміни законодавства і вирішення питання навколо Юлії Тимошенко. „Це в інтересах України”, сказав після саміту у словацьких Високих Татрах президент Польщі Броніслав Коморовський. Однак, президенти В4 не підтримують ідею бойкотування української частини футбольного чемпіонату Євро 2012.

8 травня Україна відклала проведення 18-ого саміту голів держав Центральної Європи, що був призначений на 11–12 травня в Ялті (Крим). Про це заявив речник МЗС України Олександр Дикусаров. У зв’язку із ситуацією зі справою колишнього прем’єр-міністра Юлії Тимошенко від участі відмовилися президенти Німеччини, Австрії, Чехії, Словенії, Латвії, Болгарії, Румунії, Боснії й Герцеговини і Албанії.

Свого часу османським „младотуркам” вдалося скинути султана Абдул-Хаміда II („Младотурецька революція” 1908 р.) та провести половинчасті прозахідні реформи. У квітні 1909 р. реакційні кола організували у Стамбулі невдалий контрреволюційний заколот з метою відновлення необмеженої влади султана; з цього часу самі „младотурки” стали переходити на реакційні позиції.

Політико-історичні співставлення „младотурків” із „младоукраїнцями” (відповідні екстраполяції на „режим Кучми”, „Помаранчеву революцію” 2004 р., дострокові вибори 2007 р. і т.д.) вбачаються вагомою підставою для використання цього терміну не тільки в алегоричному чи алюзійному сенсах.

► претензій передали її для використання нинішньому „Лідерові“.)

Покозові також „ходіння у владу“ „академіка“ В. Литвина – найяскравішим індикатором можуть служити його каденції спікера: в 2002–2006 рр. – за „старої гвардії“ і з 2008 р. – за „младоукраїнців“.

Довга присутність у „високій політиці“ таких потужних фігур, як В. Горбулін, була проявом „зворотного зв'язку часів“, що також забезпечує наступність традицій державності. Для порівняння: нинішній „вихід на сцену великої політики“ таких фігур, як „банкiр“ (і колишній „комсомолец“) С. Тігіпко – це спроба „знайти себе“ у владі за „нового покоління“ („младоукраїнців“) після маловдалої кар'єри за „старої гвардії“ (1997–1999 рр. – віце-прем'єр з питань економіки, 1999–2000 рр. – міністр економіки; 2002–2004 рр. – голова Нацбанку). Аналогічним шляхом іде й В. Хорошковський.

Майдан не поборов „залишкового зв'язку“

Уже напередодні президентської кампанії 2004 р. мало хто сумнівався, що вибори не тільки нададуть шанс оновлення політичної еліти, але й, за словами А. Гриценка, „стануть рубіжним моментом, що визначить майбутнє України на наступних 10–15 років“ (тобто на період чергового „покоління“). В загальній соціополітичній динаміці події осені/зими 2004 р. (квінтесенцією яких став „Майдан“) вбачаються в т.ч. у конфлікті двох сценаріїв передачі влади „з покоління до покоління“ – умовно „еволюційного“ („кучміст“ В. Янукович) і ще більш умовно „революційного“ (В. Ющенко; згадаємо, що в 2001 р. він заявляв: „Кучма – мій батько рідний!“). На відміну від російських чітко „еволюційних“ сценаріїв спадковості влади (2000 р., 2008 р. та 2012 р.), в Україні передача влади в 2004–05 рр. проходила за умовно „революційним“ сценарієм.

Подібний „перехід поколінь“ не тільки доповнює, але й підсилює боротьбу еліт. Остання дослідниками на кшталт Ю.Яковця резонно вказується „основною для переворотів і революцій, тому що якщо виникає нетерпимість і наднесприйняття однієї частини еліти іншою частиною, то за кожною з них іде певний прошорок, що викликає зіткнення та конфлікти“. Ще принциповішою

видається оцінка конфлікту поколінь, яка зачіпає ще глибші шари соціополітичної дійсності.

Залишаючи „за лапками“ ідеологічну складову оцінки „Помаранчевої революції“, не можна не відзначити, що ідея „великого переходу“ була осмислена досить глибоко та чітко. Але, мабуть, саме наявність занадто тісного „залишкового зв'язку“ між „старою гвардією“ і „младоукраїнцями“ – з урахуванням того, що „Помаранчева революція“ не здійснила якісного оновлення еліт, а лише перетасувала їх – призвело до того, що „любі друзі“ не змогли виправдати покладених надій.

Батьки й сини

Період української політичної історії, що почався взимку 2004–05 рр., можна охарактеризувати як перебування у владі т.зв. „младоукраїнців“ (це „банкiр“ В. Ющенко, „губернатор“ В. Янукович, більшість „помаранчевих“ міністрів, починаючи зі „справжнього полковника“ А.Гриценка чи „професора“ В.Пинзенка, та закінчуючи „термінатором“ Ю. Луценком або „молодчиком“ Ю. Павленком). Подібно до „дисидентів“ 1990-х рр., соціогуманітарне „доповнення“ домінуючому політико-економічному сегменту „младоукраїнців“ склали, зокрема, учасники „студентської революції на граніті“ жовтня 1990 р. (сьогоднішні депутати О. Доній, В. Кириленко, а також О. Тягнибок, М. Лубківський та ін.)

Певним „винятком, що підтверджує правило“, був колишній „червоний директор“ Ю.Єхануров – представник покоління „старої гвардії“. Його присутність у когорті „младоукраїнців“ була подібною до присутності „младоукраїнців“ В. Ющенко, Ю.Тимошенко або В. Януковича серед „старої гвардії“ – лише „з протилежним знаком“.

Зовнішнім „індикатором“ ідеологічних трансформацій політичних поколінь може вважатися ставлення ключових політичних сил до таких проблемних питань, як членство в НАТО чи статус російської мови. Так, характерне для „епoxy Кучми“ нейтрально-негативне ставлення до членства України в Альянсі (його розділяла абсолютна більшість „старої гвардії“) поступово змінилося. Спочатку нейтрально-позитивним, а потім – просто нейтральним. Проявом першого

переходу став резонансний „Лист трьох“ (президента В.Ющенка, прем'єра Ю.Тимошенко й спікера А.Яценюка) керівництву НАТО про готовність України розпочати виконання Плану дій щодо членства (ПДЧ) в НАТО. Проявом другого – прийняття Закону України „Про основи зовнішньої та внутрішньої політики“ (2010 р.), яким було проголошено позаблоковий статус держави.

Окреме місце займає проблема „батьків і дітей“, що в українських реаліях проявляється у феномені „політичних династій“. Яскравим прикладом „першого міжпоколіньового переходу“ можуть служити „династії“ депутатів Вячеслава та Тараса Чорноволів, депутата та міністра Юрія Луценка (сина першого секретаря Рівненського обкому КПУ Віталія Луценка). Прикладом „другого переходу“ – батько й син Віктори Янукович (Партія регіонів), або батько й дочка, народні депутати Оробець Юрій („Наша Україна“; трагічно загинув в 2006 р.) та Олеся („Фронт змін“), а також батько й син Вакарчуки – Іван (міністр освіти та науки в 2007–2010 рр.) і Святослав (депутат у 2007–2008 рр.).

Не менш показові „династичні шлюби“

Так, наприклад, у 2009 депутат В.Янукович-молодший одружився з Ольгою Корочанською – донькою Станіслава Корочанського, депутата міськради Артемівська (Донецька обл.) від БЮТ; старший син лідера КПУ Петра Симоненко Андрій – у шлюбі з Тетяною Ващук, дочкою голови Аграрної партії Катерини Ващук; Микола Мартиненко одружений (другий шлюб) із дочкою першого заступника Вищого господарського суду України.

Можна також згадати й журналістку Юлію Мостову – вдову Олександра Разумкова, другу дружину Анатолія Гриценка (Гриценко усиновив Гліба, сина Ю. Мостової та О. Разумкова).

Побічно пов'язаний з династичним феноменом т.зв. „кумівства“ (окрема тема, що виходить за межі даного дослідження) суттєво доповнює „династичну“ складову багаторівневими неформальними зв'язками. Так, наприклад, В.Ющенко запросив бути хресним батьком обидвох своїх доньок П.Порошенко (незабаром він за-

Фото: Петро Андрусенко

С. Тігіпко – це спроба „знайти себе“ у владі за „нового покоління“ („младоукраїнців“) після маловдалої кар’єри за „старої гвардії“.

йняв пост секретаря РНБО); хрестила дітей президента й подруга К. Ющенко співачка Оксана Білозір (незабаром стала міністром культури й мистецтв); Тараса, молодшого сина В. Ющенка, хрестив Давид Жванія (незабаром став главою МНС). На „міжелітний“ характер подібних неформальних зв’язків яскраво вказує приклад синів Ю. Павленка: хресним батьком старшого був Л. Кучма, а молодшого – В. Ющенко. Хресним батьком дитини депутата-регіонала Юрія Хомутинника став депутат-бютівець Сергій Буряк. У 2004 р. хрестили доньку В. Медведчука Дарію; хрещеними батьками були В. Путін і С. Медведєва – дружина Д. Мед-

ведєва (а саме хрещення відбулося у Казанському соборі Москви!).

Замість висновків

В історико-політичному контексті розвитку української державності президентські вибори 2010 р. і парламентські вибори 2012 р. мають подвійну „поколіннєву“ місію.

З одного боку – остаточне „закріплення у владі“ покоління „младоукраїнців“ (практично всі „серйозні“ кандидати в президенти були саме його характерними представниками). Непрямим проявом цієї тенденції є поступове ослаблення політичних позицій представників „лівого“ спектру політичної палітри (насамперед

КПУ) – участь у виборах „комуніста“ П. Симоненка та „соціаліста“ А. Мороза стає своєрідною „політичною традицією“, а не важливою політичною подією. У подібних категоріях можна оцінювати й проекти „Пора!“ та „НУНС“, що виконали своє основне політико-адміністративне завдання – привели до влади „младоукраїнців“ (В. Каськів, В. Пинзеник та ін.).

З другого боку, президентські, а тим більше парламентські вибори – це завдання (або принаймні шанс) „відкрити двері“ для появи у владі чергового (вже третього) покоління української еліти.

За прогнозами Дм. Видріна, „радикальна зміна поколінь в Україні почнеться десь через 3–4 роки [тобто саме зараз. – Авт.]. Ресурс нинішнього політичного покоління, його термін придатності доходить кінця. Сьогоднішнє покоління політиків призначалося для двох цілей: зламати залишки старого ладу (економічного укладу, політичного режиму, старих психологічних установок) і, вичерпавши себе, – взаємознищитися. Перше завдання вони вже виконали: все, що можна було зламати в країні, зламали. Тому в них залишилося друге завдання – взаємознищитися“.

В подібному контексті перед політиками типу В. Кличка, С. Тігіпка, В. Хорошковського, А. Яценюка, а також, – хоча й опосередковано, – А. Гриценка (їх балотування в президенти були насамперед „прицілом“ на наступні парламентські вибори), стоїть завдання забезпечити „наступність поколінь“ черговій політичній генерації. В. Кличко, С. Тігіпко, В. Хорошковський або А. Яценюк ще достатньо перспективні для ролей потенційних лідерів прийдешнього покоління (вони „відбулися“ ще при „младоукраїнцях“); а „младоукраїнець“ А. Гриценко, який ще не вичерпав себе політично (він поступово „[о]позиціонує“ себе як „розумну альтернативу“ та зближується з А. Яценюком), може допомогти забезпечити потрібну політичну спадковість поколінь.

**Олексій Полтораков, к.політ.н.,
Інститут української політики,
Київ**

Богдана Матіяш: „Кожен письменник – це як малий материк, який дуже різниться від тих, хто поруч”

» Богдана Матіяш – поетка, перекладачка, редакторка. Авторка трьох поетичних збірок: „Непроявлені знімки”, „розмови з Богом”, „Твої улюблені пси та інші звірі”. Редактор київського видавництва і часопису „Критика”.

Богданіні тексти – це суцільний потік любові; якщо порівнювати з водою, то вона наче жива, освячена. Жоден з її текстів не потребує зумисної паузи чи прискорення. Письменниця нічого не констатує і не стверджує, а сама дає читачеві можливість відчувати Слова як поезію чи прозу, як пісню чи молитву. Кожен може зупинитися на придисі чи напівпридисі і продовжити читати лише серцем. Лише серцем це і потрібно робити. Власне, я би так радила.

Для мене вона маленький пророк, якому не більше чотирнадцяти років. І вона вдягнена в сорочку з мішковини, несе Слово, а поряд тихо і вірно ступає лев-товариш, перебираючи великими лапами. Богданка то між дерев, то серед пустелі, де затихає навіть вітер. Іноді вона сідає колінами в пісок і гілкою пише ті Слова, щоб хтось іще міг їх прочитати. Ми маємо щастя їх знати і відчувати, як пульсує серце кожної живої літери в її книгах.

Богданко, чи пам’ятаєш, якими і коли були твої перші поетичні Слова, чи важливими вони є для тебе зараз?

Це було дуже давно в дитинстві. Пам’ятаю якісь уривки з найперших текстів, а важливими вони є в тому сенсі, що те письмо почалося з чогось дуже природного, певно, просто з внутрішньої потреби писати. Ніхто до цього не підштовхував, воно просто саме сталося. Без жодних письменницьких амбіцій – я про них ніколи не думала, ні в дитинстві, ні згодом. І мені важливо – власне, дотепер – що письмо може бути річчю дуже приватною. Набагато більше ціню приватність письма, ніж публічність говоріння десь – коли тебе слухають як поета. Мені навіть часом дивно, як так є, що, пишучи щось своє, приватне, стаємо цікавими багатьом. Це такий гарний парадокс мистецтва загалом, не тільки літератури.

Чи не відчуваєш ти своєї „інакшості” в сучасному літературному процесі? І як воно бути єдиною, зовсім неподібною на інших авторів? Чи, може, ти так не вважаєш?

Я справді не відчуваю якоїсь своєї особливої інакшості. Мені здається, що українська література має так мало спільних тенденцій розвитку, що кожен письменник – це як малий материк, який дуже різниться від тих, хто поруч. Що всі ми говоримо дуже інакшими мовами. І насправді гарно, що наші стилістики й інтенції письма, зрештою, потреби в літературі дуже різняться.

Водночас щодо себе дуже мало відчуваю, як я є в літературному процесі. Не маю відчуття, де я і скільки мене в ньому. Це така трохи абстракція.. Набагато важливішим є кожен прожитий день, відчуте, подумане в ньому, ті, кого бачиш і як до них говориш. Речі приватні, часом навіть примітивні й дуже прості.

Знаю, що ти колись планувала писати кандидатську дисертацію. Що тебе зупинило? Тепер ти перекладаєш книги і не плануєш повертатися до науки?

Думаю, є люди, яким набагато більше пасує бути науковцями, ніж мені. Шаную тих, хто має до цього покликання. Але щодо себе відчувала, що писати науковою мовою – означало би брехати самій собі, бо вже знаю, що між літературоз-

навчим текстом і художнім часто є дуже мало точок перетину. Що літературознавство – це як описування дощу. А я хочу цей дощ бачити, бути під ним, відчувати, які різні він може мати температури, частоту падіння крапель, їх величину... Та й узагалі – дуже прості, не книжні речі мають для мене зараз набагато більший сенс. Мені важливіше уважно пробути весну, літо, осінь і зиму, просто добре бути і бути дуже просто. Дуже мало всього мати в своїх руках. Часом маю відчуття, що якихось речей, які знаю, воліла би не знати. Бути тим, хто знає зовсім мало. Таким, якщо хочеш, „неуком Христа ради“. А писати дисертацію, все це відчуваючи, було би і переступанням через себе, і фальшю. Більше фальшю, зрештою.

Вже дуже далеко дисертація відійшла від мене... А щодо перекладів – нічого не планую щодо них. Вони самі приходили – в свій час. І, напевно, так само якоїсь миті від мене підуть.

Як ти підбираєш книги для перекладу? Кого перекладати було найцікавіше? Кого, якщо не секрет, плануєш перекладати надалі?

Найчастіше я перекладала те, що справді люблю, чого мені бракує в книгарнях українською. Або просто – що я хотіла би, щоб прозвучало в українському просторі. Так я переклала „Фадю“ Анджея Стасюка, „Готтленд“ Маріуша Щигла й „Автопортрет репортера“ Ришарда Капусцінського. Остання книжка, яку перекладала, – це ви-

брані есеї Лешека Колаковського, які впорядкував чудовий історик Ярослав Грицак; упродовж цього року вона мала би побачити світ. Також дуже несподівано для себе перекладала Мілошеві вірші для видання „Підказаний Мілош“. Із усіма цими книжками було дуже добре, кожна мені дорога, а що і як перекладатиметься далі, побачимо. Насправді багато речей хотілось би перекласти, але дуже часто немає видавництва, яке готове було би братися за видання. Я маю кілька текстів, які вже декілька років зберігаються, перекладені, в мене в комп'ютері. Скажімо, велика частина роману „Ляля“ Яцека Денеля – дуже добра спроба розповісти історію XX століття через мікроісторію однієї родини; в польській літературі таких книжок зараз є досить багато, а в нас подібних текстів майже немає. І видавця поки що теж.

Чи ти знаєш свого читача? Якою тобі уявляється людина, яка любить твою поезію?

Думаю, що це просто добрі люди. Ті, хто дозволяє собі пам'ятати, що людське серце є добрим. І що доброті не треба ні соромитися, ні боятися.

Знаю, що ти часто пишеш новелети та есе. Чи не плануєш видати прозову книгу роздумів?

Ні, зараз таких планів немає. Я взагалі дуже мало що планую, більше волію довірятися, зокрема й у письмі. Якщо така книжка має бути, колись вона станеться.

Як ти ставишся до сучасної літератури? Кого читаєш? Хто твої улюблені письменники?

На твоє запитання я подумала собі, що для мене фактично все письмо, яке сьогодні може бути комусь актуальне, є сучасною літературою. Що література не має часових рамок і обмежень. Тобто і Овідій, і барокові канти, і Андрухович є сучасними.

Але коли говорити про найновіші книжки і тексти... Я тішуся, що книжок стає дедалі більше і що є так багато цікавих імен – загалом у світовій літературі, але часом засмучуюся, що не раз вона стає ремеслом, що до письма можна ставитися винятково як до фаху. Що можна писати тільки тому, що знається, як „зробити“ текст. Не »

можу те, що є даром, бачити як фах. Книжки тоді хоч і пишуться добрі, але часто видно, що вони „зроблені“. Це як із хлібом. Його можна пекти, бо любиш це робити, а можна пекти без жодних емоцій, просто щоб його продати. Хоча він, може, теж не найгірше смакувати-ме. З літературою теж так є.

Читаю багато, найбільше, напевно, читаю української поезії і польської прози, а також того, що зветься „літературою факту“. Перелік улюблених письменників може бути довгий... Хай його розпочнуть Олег Лишега й Тарас Прохасько, о. Ян Твардовський, Мілош, Селінджер і Грабал, Ерика-Еманюель Шмітт, Астрід Ліндгрєн. Це різні традиції, які єднає добре й гідне письмо.

Багато людей вважають твою поезію сакральною. Що для тебе є сакральне?

Не знаю, чи вона сакральна.. А загалом, напевно, сакральним є те, що дозволяє людині відчувати зв'язок із Богом, Його присутність, Його реального, дуже живого – тут і тепер, і всюди. Сакральне – це також і те, в присутності чого не можеш собі дозволити гріх, те, що пригадує тобі, що ти створений на Божий образ і подобу і мусиш про них у собі дбати, бути гідним зватися Божою дитиною.

Сакральне нагадує про таємницю Бога і про те, що людина теж є однією з Божих таємниць. Зараз часто думаю про те, що кожен із нас є великою таємницею.

Де є межа між дозволеним / недозволеним в сучасній українській літературі? Чи межі взагалі не має бути? Література вільна чи повинна мати цензуру?

Українська література наближається до того, щоб не було межі. Але література – це ж не абстракція, яка існує сама по собі, без людей. Я би воліла, щоби люди ставили собі питання, що годиться писати, а що ні. Щоби все-таки було щось таке, як етика письма. Етика, а не цензура.

Відомо, що у своїх текстах ти часто звертаєшся до Бога і пишеш про Нього. Яким ти Його відчуваєш, яким бачиш Його?

Відчуваю Бога, як того, з кого починається кожна любов. Як Творця всього видимого і невидимого, як світло від світла... Часто мене

Фото: Тетяна Давиденко

тішить, що Він – Бог не лише і не найперше святих, але й Бог грішників. Що при Ньому знайдеться місце кожному, навіть після найбільшого промаху. Зрештою, що в Божих очах, певно, жоден промах не є „найбільшим“. Що Він одним словом усе може вибілити – як сніг. Відчуваю Бога як того, хто хоче, щоб людина потребувала бути близькою до Нього, мати дуже близькі стосунки з Ним.

Кого, окрім псів та левів, ти хотіла би бачити під однією стріхою з собою? Як ти розумієш мову тварин?

Я всіх хотіла би бачити поруч. Людей, звірів, явища природи, стани, які переживаємо. Пригадуєш, як було у св. Франциска – він умів усіх прийняти як братів і сестер, навіть Смерть він називав сестричкою. Добре вміти так сприймати світ. І насправді дуже міцно усвідомлюю останнім часом, що мені хочеться навчитися саме до людей, які є поруч, ставитися уважно й любляче.

А звірів можна просто слухати; напевно, зі слухання починається кожне розуміння...

Чи є твоя рідна сестра, Дзвінка Матіяш, одним з твоїх улюблених письменників? Яка її книга є твоєю улюбленою і чому? Чи радитеся ви, коли творите?

Із Дзвінкою під час самого писання не радимося, вже згодом показуємо одна одній рукописи. Я взагалі не є прихильником того, щоб у письмі радити; це майже так само, як давати іншим поради, як їм жити. Хіба що хтось сам просив би про поради в письмі. Кожна людина сама відчуває, чого потребує, і те, що пасує одному, не добре для іншого.

А Дзвінчині книжки справді люблю, хоча не зумію відповісти, яку

найдужче. Всі з них мені важливі. Цього року має вийти її нова книжка „Історії про троянди, дощ і сіль“, і тепер найбільше чекаю саме її.

Чого тобі бракує для повного щастя? Чи може людині бути всього вдосталь?

Знаєш, я не маю дуже багато, але водночас знаю, що маю все. Добре мати мало, бо мало – теж може бути вдосталь. Для щастя не треба золотих гір... Зрештою, якщо хтось їх потребує, їх завжди можна уявити (сміється). Щастя є тоді, коли за будь-яку ситуацію вмієш подякувати. Навіть за найтяжчу. Мені щасливо, коли вмію це і коли вмію бути усміхнено.

Чи вмієш радіти з дрібниць?

Часом мені здається, що саме з дрібниць найбільше радію. Дуже радію з усього, що просто можна бачити. А це – все, що завгодно. Різні стани світла. Сніг у повітрі. Краплі дощу на гілках дерев. Радію, що мені радісно на них дивитися. Радію усвідомлювати радість.

Знаю, що ти читаєш життя святих. Який святий тобі найближчий і чому?

Насправді немає одного святого, найближчих маю декілька. Це св. Павло Тивейський, у день якого я народилася, – перший єгипетський пустельник; св. Франциск Асизький, св. мала Тереза й багато інших. Вони дуже різні, і з їхніх шляхів розумію, що немає якогось одного „правильного“ шляху до Бога. Що Бог дає дуже різні покликання, і всі вони добрі. І це добре розуміння, добре відчуття.

Чи пишеш зараз нову книгу? Якщо так, то про що вона?

Ні, нової книжки не пишу, її насправді ще треба заслужити. Подумала недавно, що ті письменники, яких особливо шаную, дуже небагатослівні в письмі. Мінімалістичні й точні, і це так гарно. Скажімо, двох тоненьких збірок Олега Лишеги мені цілком вистачає, щоб почуватися щасливою, знаючи, що можу їх читати. І не хочеться нагромаджувати свої тексти. Це дуже гарна свобода – могли собі дозволити не писати, а просто говорити до тих, кого любиш. І тепер вона є.

Богдана Матіяш

(ЗВІРІ)

➤ Останнім часом мені хочеться просити, щоб для звірів теж міг існувати рай. Не знаю, який він міг би бути, але напевно простий і щасливий. Мені би хотілося, щоб у ньому звірі могли бути так, як потребують і хочуть. Щоби їх уже ніхто не приручав і щоби їхню свободу вже більше ніщо не обмежувало. Щоб вони могли робити, що хочуть: бігти, коли бігти потребують, спати, гратися, любитися; щоби вже не існувало жодних кліток і жодних наказів; щоби не існувало часу на їжу, щоб можна було їсти, скільки хочеться і що хочеться, без жодних штучних кормів і просто несмачної їжі. Хочеться, щоби все діялося без примусу і в свій час. І щоби всю довіру, терплячість, любов і вірність звірів було винагороджено.

Дивлюся, як на щодень живуть птахи, комахи й звірята, і знаю, що мені бентежна їхня простота і їхня радість – а вони справді прості й радісні. Бентежно навіть те, як вони щодня близько. Їхня безмежна довіра мати тільки те, з чим вони прийшли на світ, і жити своє тут і тепер, своє сьогодні так якимось дуже повно – не забігаючи в завтра, не будуючи планів на майбутнє. Просто довіряючись.

Мені бентежна їхня довіра до людини, їхня присутність поруч і їхня дружба. І нескінченність того, що вони можуть їй вибачити. Мені щасливо, коли до них можна говорити – і знати, що вони розуміють, і вчитися розуміти їх.

Не вірю, що є звірі по-справжньому дикі. Вірю, що з кожним зі звірів можна було би заприятелювати й кожного з них любити. Вірю, що можна навчитися говорити до мурашок і бджіл, вовків і тигрів, змій і мавп, малих синичок і вивірок; вірю, що можна було би говорити навіть до риб, до форелей і окунів, і до морських зірок... До всього, що живе, можна було би навчитися говорити.

І теж усвідомлюю останнім часом іще одну причину, чому так люблю своїх звірів, що живуть у мене тепер. Чому вони мені такі дорогі. Бо вони є з нами вже так давно і пам'ятають людей, яких я любила і яких вже немає. Навіть не пам'ятають, а просто теж були при них. І мені з цим добре. Маю пам'ять про тих, хто був і кого вже не стало. І сподівання, що колись ми всі – люди і звірі – зустрінемося в якомусь гарному спільному раю.

виразне й чітке відчуття постійного перебування перед Його очима, пам'яті про те, що кожен крок, який ступаємо, ступаємо перед Ним. І кожне слово, яке кажемо, говоримо перед Ним. І кожному обійми, і кожна довіра, і кожен недбалий порух теж стається в Його присутності.

Гарно бути перед Його очима. Гарно бути перед Ним дітьми, які не знають лукавства, не вміють відводити погляд десь убік, а дивляться довірливо й просто. Які не є ніким, окрім себе самих. Чий руки не можуть скривдити, не можуть зранити. Чий погляд красивий, а усміх лагідний. Дуже гарно так бути, дуже гарно, але водночас не раз дуже непросто. Бо насправді, стаючи дитиною перед Богом, стаєш меншим від себе самого, яким ти був досі. Знімаєш із себе все. Титули й маски, залишаєш осторонь кар'єри і статуси, бо не зможеш у зовсім малих руках їх усі втримати. Не зможеш, а спочатку іще й не знаєш, що насправді їх більше й не потребуватимеш. А те, чого не залишаєш сам, саме облітає з тебе, як перед зимою листя з дерева, навіть іще більше: як кора, – і залишаєшся простий і беззахисний. Дитинний. Малий. Той, що нічого не має. І це спочатку бентежить, болить, до цього не можеш звикнути, а потім підводиш обличчя вгору, бо відчуваєш якийсь теплий промінь сонця, і вперше за довгий час усміхаєшся. І вперше за довгий час не боїшся. Вимовляєш якісь найперші справжні слова радості, відчуваючи їх, кожне окремо, губами. Відчуваєш кожну сльозу, що тече щокою і висихає на вітрі, як ціле солоне море. І знаєш, що ти живий, справжній. І знаєш, що вже не зможеш повернутись туди, звідки прийшов, що хочеш назавжди залишитися тут. Нічого не мати, нічого з собою в руках не нести. Бути останнім з останніх. Бути найменшим з найменших, усміхненим найменшим з найменших. Назавжди залишитись дитиною – із серцем спокійним, із думками нестривоженими й світлими, із очима, що бачать найгарніші барви й відтінки світла, бо вміють бути до них уважними. Із серцем, яке відчуває, коли спокій обертається в мир.

Заплющую очі, бо мені здається, що навколо дуже багато сонця, аж мені стає важко дивитися. Аж знаю, що воно все освітлює і засліплює. Затуляю очі руками. Просто слухаю і усміхаюся, бо неможливо не усміхатися, коли знаєш, як багато в світі тепла і любові та які вони прості й красиві. Неможливо, щоб було прикро й недобре, коли відчуваєш усім собою, очима, пучками пальців, серцем, яким ти стаєш беззахисним, коли цілим світом так красиво і щедро розливається мир.

(ЗАЛИШИТИСЬ ДИТИНОЮ. МИР)

➤ Буває час, такий гарний і добрий, у якому проживаєш не просто глибокий спокій, а набагато більше – мир. У ньому немає жодної тривоги. Жодних речей, які могли би бентежити. У ньому є глибока довіра, радість, тиша й багато світла і сонця – того, яке бачиш очима внутрішніми, незалежно від того, чи надворі сонячно, а чи все затягнули хмари й іде дощ. І найкраще, що в ньому є – це дуже близька Божя присутність, дуже

Фото: Ірина Зайченко

Брак слів

Цього року, коли ми нарешті дотягли додому купу подарунків після дня народження моєї доньки, з'ясувалося, що пакети і коробки перемішалися так, що визначити, хто з гостей що подарував, виявилось майже нереальним завданням. Що ж, подумали ми, тоді дамо собі раду бодай з листівками – адже цікаво, хто нас потішив, наприклад, оцими феєричними хвостатими русалками, всіяними зеленими блискітками.

Проте і на мене, і на доньку чекало велике розчарування: листівка з русалками виявилася не підписаною. Так само, як і симпатичні феї, як і кумедні руді котики. Зрештою, не підписаною виявилася десь третина листівок, а на декотрих були виведені – зворушливо непевним дитячим почерком – лише імена дарувальників під стандартними,

хтозна-ким за гроші складеними і в типографії наштампованими віршиками.

Безперечно, можна б усе це списати на вік наших гостей – адже справді ймовірно, що чимало батьків жаліють своїх бідних другокласників і бережуть їх від такого надзавдання, як написання від руки аж чотирьох-п'яти рядків оригінального тексту... Однак і сама я, вишукуючи друзям та рідним листівки на свята, давно зіткнулася з проблемою, що знайти паперову продукцію вітального призначення без „фабричних“ віншувань дедалі складніше. Часом, спокушена котроюсь дуже вже симпатичною листівкою, я заклеювала вдома задрукований аркуш білим папером, на якому й писала потім своє особисте привітання.

Та в чому проблема з „готовими“ привітаннями? – знизав хтось пле-

чима. Чому ми спокійно купуємо в магазинах готові обіди (шлунок усе стерпить), а от коли йдеться про привітання, – тут, бачте, все має бути інакше (чим, зрештою, серце аж так відрізняється від шлунку?).

Звісно, не всім дано бути шекспірами. Не кожен може звернутися до своїх близьких так, наче він лорд Байрон, Омар Хайям і Корній Іванович Чуковський в одному флаконі. Однак, дозволяючи приректи себе на німоту, чи усвідомлюємо ми, якого важливого права – і неймовірної насолоди – себе позбавляємо? Насолоди висловлення ще не висловленого – насолоди слова. Навіть така, здавалося б, дрібничка, як листівка із шаблоном привітанням, підштовхує нас, споживачів типізованого поліграфічного продукту, до того, аби в морі шаблонів – нав'язаних нам фраз, чужих одноманітних голосів – забути про унікальність свого власного голосу.

Я досі пам'ятаю, як свого часу (мені було років сім чи вісім) я писувала мамі листівку на восьме березня. Спочатку треба було акуратно накреслити олівцем лінієчки на білому тлі, аби рядки вийшли рівними. Потім добре продумати текст привітання (а спробуй його продумай, адже кожне слово – ну кожнісіньке! – має бути саме таким, як треба... а це так непросто). Далі виводиш усе каліграфічним почерком (також спочатку олівцем, а потім можна навіть обвести кольоровим фломастером – так красивіше!). Процес тривав, напевно, не менше години... Зате яка неймовірна гордість переповнювала мене, коли я вручала нарешті листівку мамі! І як вона, мама (теж горда за мене), посміхалась у відповідь.

Писати справді важко. І з часом, хоч ми й дорослішаємо, це завдання лишається далеко не простим. Особливо, якщо справді хочеш, аби твої слова зігріли, потішили, порадували. Купити листівку з готовим привітанням значно простіше. Ще простіше не заморочуватись і „повісити“ імениннику красиву картинку на його сторінці в соціальній мережі. А ще простіше – піти до магазину, взяти там готовий обід, розігріти його, витягнути ноги перед телевизором і задіяти шлунок: адже, зрештою, він нічим не гірший за серце.

Ірина Шувалова, Київ

Створено ще один світ

Мандри. „Світ“ (2011)

➤ Платівка „Мандрів“ „Світ“ побачила світ ще минулого року. Однак пропустити таку подію ми не маємо права, адже гурт давно вже не тишив своїх прихильників новим матеріалом (попередній альбом „Дорога“ датовано ще 2006 роком). А прихильників у „Мандрів“ свого часу було таки чимало, не в останню чергу – завдяки численним етнофестивалю, на яких Фома з товаришами завжди були бажаними гостями. Втім, ці часи, схоже, минають. І передусім через те, що сам гурт свідомо міняє стилістику. Залишилася мелодійність м'якого року, мрійливо-романтичні тексти, загальна легкість, а часом – танцювальний драйв. Проте це вже не етно-рок, а цілком новий світ. І створюють його „Мандри“ з першоелементів та символів за зразками класичних космогоній. Погляньмо бодай на назви пісень: „Сонце“, „Зірки“, „Ніч“, „Проміння“, „Лелеки“, „Спогади“. Дуже виразно виділяються на такому тлі „Три пляшки пива“ – меланхолійна композиція з елементами блюзу, текст якої, втім, не дотягує до зразків

класики жанру. Зрозуміло одне: гурт помітно відходить від поетики народної пісні. Хоч у нових піснях (що помітно вже з наведених назв) ще домінують традиційні символи, проте це далеко не „Легенда про Іванка та Одарку“ і не „Дочка мельника“. Те ж можна сказати і про обкладинку альбому: це вже не звичні прихильникам гурту зворушливість, загадковість, мистецькість та казковість (як було в альбомах „Русалки“ та „Легенда про Іванка та Одарку“). На обкладинці

„Світу“ учасників гурту ми бачимо в тіні, під молодим місяцем, немов у перші години створення нового світу. А яким буде цей світ – ще не знає ніхто.

„Ефект гарної компанії“

ДахаБраха та PortMone. „Хмелева project“ (2012)

➤ Ефект гарної компанії – саме так визначив акордеоніст мінського гурту „PortMone“ Олексій Ворсoba особливість феномену „Хмелева project“ (спільного запису білорусів із легендарною київською „ДахаБрахою“). Втім, задля створення особливої магії нового альбому зустрілися, здається, безліч розмаїтих факторів: і випадковість (адже Ірина Горбаль з „ДахаБрахи“ цілком випадково потрапила на концерт „PortMone“, після якого запропонувала музикантам співпрацю), і поєднання надзвичайно тонких вимірів української та білоруської музичної традиції, і чари мальовничого села Хмелева, загубленого в каньйоні Дністра. Саме в садібі села Хмелева учасники „PortMone“ та „ДахаБрахи“ „спроєктували“ перші композиції альбому. Такі унікальні умови для творчості забезпечила музикантам Агенція „АртПоле“ в передчутті унікальних результатів. І результат – музичний диск – з'явився на світ уже через рік після початку проекту, а самі учасники „Хмелева project“ стверджують, що так поріднилися між собою емоційно й музично, що мають враження, ніби грають разом уже довгі роки.

„ДахаБраха“ – гурт унікальний, неймовірний і без перебільшення гідний усіляких похвал. Тож мало кому спало б на думку стверджувати, ніби до зустрічі з „PortMone“ їм чогось бракувало. Однак коли київське тріо (одна з учасниць „ДахаБрахи“ під час проекту перебувала в декреті), приєднавшись до білоруського, утворило повноцінний секстет – звучання

гурту змінилося, наповнилося, вивершилося. Втім, це лиш одна з багатьох можливих трансформацій, що викликають інтерес слухача до чергових експериментів „ДахаБрахи“. За творчістю білорусів ми, зізнаюся, стежили не так пильно, тож спробуємо відповісти лише на одне запитання: „Чим відрізняється „Хмелева project“ від попередніх альбомів легендарного київського гурту?“ Передусім – настроєм. Акордеон „PortMone“ створює оригінальний динамічний,

гіпнотичний, ба навіть психоделічний ефект. Дещо змінилася перкусійна стилістика, втім... Живі виступи музикантів на підтримку нового альбому свідчать про те, що зовсім не змінилося найсуттєвіше – невловима й загадкова магія масового зачудування музикою „ДахаБрахи“. І це багаторічне тривання – „звичайне диво“.

Галина Ткачук, Київ

Зустріч з Архангелом

► Іван Руткович підписував свої твори як „многогрішний маляр, міщанин жовківський“. За цією короткою фразою – нова роль світського живопису, становлення громадянської свідомості у прицерковних братствах, виникнення міщанства як нового класу по закінченню феодалізму. В іконостасах, що залишилися після майстра у селах та містечках Львівщини (Стара Скварява, 1677; Волиця Древлянська, 1680; Воля Висоцька, 1688–1689; Крехів, 1689; Жовква, згодом перенесено до Скваряви Нової, 1697–1699), давні українські традиції іконопису, натхненні візантійськими зразками, переплітаються з західноєвропейськими впливами доби бароко.

Жив художник у Жовкві, яка на той час була резиденцією Яна III Собеського, короля Речі Посполитої і українця за походженням. При дворі воїна, прославленого перемогами над турками, була чимала мистецька збірка, працювали живописці з європейською освітою. Пишні свята, театральні постановки, зустрічі переможців після битв створювали культурне середовище, яке впливало і на місцевих малярів. Руткович як тонкий колорист застосовував небачене у церковному живописі розмаїття барв, komponував деякі біблійні сюжети за мотивами голландських гравюр. Відомостей про нього залишилось мало – окрім підписаних творів та інколи дарчих (разом із дружиною „справляли власним коштом“ ікони для храмів), документ про купівлю будинку неподалік ринкової площі у Жовкві, записи, пов'язані з братством при церкві Різдва Христового. Ймовірно, навчався у Львові, переїхав до Жовкви уже в зрілому віці, заснував власну майстерню, користувався прихильністю короля. Багато працював для довколишніх сільських церков.

Про художника говорять його твори, що досить добре збереглися. За ними можна прослідкувати етапи творчого розвитку – адже при виконанні іконостасів Рутковичу доводилось кілька разів повторювати одні й ті ж сюжети. Найцікавішим із них є образ архангела

Михайла. Архістратиг – глава небесного воїнства, який першим виступив проти Сатани, а відтак ототожнюється з найвідданішим захисником Царства Небесного, набув особливої популярності в Україні у роки народних повстань. Якщо архангела Гавриїла зображають з білою лілеєю в руці – символом благої звістки, то Михайл постає в образі воїна, в обладунку, з мечем та щитом або терезами у другій руці, адже за легендою саме він зважуватиме гріхи у Судний день. У живописі Львівщини XVII століття є два видатних архангели – Михайл невідомого майстра з церкви Святого Духа в Рогатині (1650) та Михайл Рутковича, створений для жовківського іконостасу у 1697–1699 рр. Між ними відстань у півстоліття, і невідомо, чи бачив Руткович творіння свого попередника (між Рогатином

і Жовквою чимала відстань, яку в ті часи не долали без особливої потреби, хоча майстри могли бути опосередковано пов'язані через львівську живописну школу). Рогатинський архангел наче спускається з неба на хмарині, має власний характер і майже портретні риси – якості, непритаманні іконопису. В іконостасах у Старій Скваряві та Волиці Древлянській Руткович створює напрочуд подібних архангелів (зазвичай розміщувались на дияконських вратах) – те ж ліричне обличчя з чорнявим волоссям, делікатний нахил голови та пильний погляд. Однак композицію він будує по іншому, закручуючи фігуру навколо своєї осі – ноги архангела перехрещені при крокуванні вперед, права рука тримає меч, перетинаючи корпус фігури з права наліво, на правому плечі вигадливо звивається червоний шарф. Його динаміка свідчить про вплив стилю бароко, адаптованого українським художником до канонічного іконопису. В інших композиціях Руткович (чи його підмайстри) зображає Михайла традиційніше – як постать в історичному одязі та з великими білими крилами. Наприклад, у сюжеті про чудо Михайла у Хонях (Волиця Древлянська, 1680), де за переказом архангел відвертає від церкви річку, напущену зловмисниками; чи в Успінні Богородиці (Крехів, 1689) – архангел відрубує мечем руки безбожнику Афонії, котрий хотів перекинути смертне ложе Марії. У Волі Висоцькій (1688–1689) Михайл інакший – біляве волосся, зображення декоративізовано. Образ не має такої внутрішньої напруги і глибини, як інші архангели Рутковича, того особливого погляду доблесного воїна, який не хоче нікого кривдити (в іконографічній традиції на шальках терезів у руках Михайла завжди переважає душа людини, а не її гріхи), але готовий стати жорстким та непоступним на стороні добра.

У 1693 живописець, котрий до того працював переважно із темперою, створює „Святого Дмитра“ у техніці олійного живопису. Ймовірно, цей твір виник під впливом Ю. Шимоновича та збірки мистецтва у палаці Собеського, або

ж поїздок у найближчі столиці (достовірних даних про це немає). Портрет святого воїна, римського проконсула у Салоніках, який прийняв християнство та відкрито його проповідував, за що згодом був страчений, є містком від попередніх архангелів до вершинного твору художника – архангела Михаїла з жовківського іконостасу. Руткович цілковито відходить від іконописної традиції та створює світський образ біблійного героя – воїна-лицаря з інтелектуальним обличчям та задуманими очима, в розкішному обладунку, котрий тримає в руках меч і терези. Мистецтвознавець В. А. Овсійчук висловлює припущення, що обличчя архангела нагадує риси королевича Костянтина, на якого покладала сподівання громада Жовки після смерті його батька Яна III у 1696 році. Оздоблений обладунок, лицарський шолом (якого доти Руткович не зображав), вигадливе взуття нагадують бароковий реквізит театральних постановок та парадних портретів. Особливо це помітно на контрасті з архангелом Гавриїлом з того ж іконостасу, усе ще традиційним, хоч і дуже ніжним образом. Обладунок-карацена має прикраси у вигляді людських масок, такі ж, як у парадному портреті Яна III пензля Ю. Шимоновича. Це не просте запозичення, а драматична колізія, котра захоплює мене щоразу, як зустрічаюся у Національному художньому музеї у Львові з живим, сповненим гідності та поезії поглядом архангела. Знайомство наприкінці життя зі світським європейським живописом, смілива амбіція – створити цілісний, розкішний бароковий іконостас для королівського міста, відчайдушний, як на іконопис, експеримент – намалювати архангела не за канонічним зразком, а в реалістичній манері, документує добу хиткого балансу між Сходом і Заходом, православ'ям і унією, Річчю Посполитою та Росією, момент свободи і творчого пошуку – у невеликому містечку на Львівщині.

Тамара Злобіна, Львів

Закуток траси Е-105 у стилі модерн

» **Красноград. Одне із запилених, сірих придорожніх містечок Східної України, куди нікому й ніколи не спаде на думку заїхати без нагальної потреби, а проте там є на що подивитися. Місто, практично, – на межі Харківської та Дніпропетровської областей, де, всупереч очікуванням, на вулицях чути українську мову. Слобідське поселення, не засноване козацькими переселенцями. Словом, Красноград – непоганий привід ближче познайомитися з глибинкою українського „Близького Сходу“ без негативних і позитивних крайнощів.**

Це один із головних перевалочних пунктів надзвичайно жвавої траси Е-105 (Харків–Сімферополь). Тут зупиняються на перепочинок великі автобуси й маленькі маршрутки, десь неподалік гуртуються на відпочинку водії фур і вантажівок. Станція пірижків, чаю або фарбованих напоїв, залежно від пори року.

Мені самому було важко повірити, що в Краснограді досить зійти з головної вулиці, аби побачити парочку будинків у стилі модерн, цілком гідних найкрасивіших міст України. В одному навіть облаштувалася мерія. Це сліди дореволюційного розквіту нинішнього Краснограда, обумовленого вдалою географією, перетином шляхів на Харків, Полтаву, Крим, Дніпропетровськ, Лозову.

А з'явилося це місто не так, як більшість його сусідів по Слобожанщині. Себо не стараннями переселенців, а як одна з фортець оборонної „Української лінії“ укріплень, що її звели в середині XVIII століття. Фортеця звалася Білевською, Більовською або Білевськом. Кілька років тут була навіть столиця Азовської імперії, хоч офіційний статус місту було надано пізніше. 1784 року Білевськ отримав нову назву – Костянтиноград. Нібито сталося це через те, що саме тут російську імператрицю Катерину II наздогнала новина про народження онука Костянтина. Черговий приклад вражаючої любові українців до топонімічних історій, пов'язаних із цією російською царицею, а ще – з Петром Першим. Чим саме зворушили народні серця двоє кривавих деспотів, особисто для мене залишається загадкою. Але така мазохістська послідовність явно заслуговує на пошану і на краще застосування.

Нинішню назву місто отримало від іще однієї кривавої влади, котру з ностальгійним зітханням згадує місцеве населення. 1922 року Костянтиноград перейменували на Красноград.

Тут народився знаний художник-реаліст XIX–XX століть Порфирій Мартинович. Любитель українського фольклору, він не втрачав своїх інтересів та ідентичності. Кажуть, що »

Фото: Олег Кошарев

» навчаючись у Петербурзькій академії мистецтв, він полюбляв шокувати учнів і викладачів селянським одягом. Його твори (а також фольклорознавча й етнографічна спадщина) – помітне надбання української культури. А помер Мартинівич у часи Голодомору 1933 року.

Фото: Олег Коцарев

Саме Мартинівич у 1922 році заснував красноградський краєзнавчий музей, один із найстаріших на Харківщині й неочікувано великий, як на 27-тисячне містечко. А в художній галереї при ньому залишили свої роботи чимало видатних митців ХХ століття: від Сергія Шишка й Віктора Зарецького – до Валентини Цветкової.

Красноград і Красноградщина подарували країні ще й двох цікавих (проте сьогодні маловідомих і напевно чи прочитаних) письменників-авангардистів: Леоніда Зимного та Юліана Шпола. Зимний дописував, серед іншого, в один з найяскравіших мистецьких журналів 1920-х років – „Нову Генерацию“. Твори Юліана Шпола нещодавно перевидало київське видавництво „Смолоскип“.

У Краснограді ви побачите й одну характерну пам'ятку, що виразно демонструє однотипність тих „містобудівних“ тенденцій, які охопили сьогодні всю країну. Це симпатична стара лікарня з елементами модерного стилю – простими, але примітними. Її нині хочуть зруйнувати, щоб збудувати „нову і красивішу“. Захистити старовинну будівлю намагається нечисленна місцева інтелігенція. Чи вдасться їй це – невідомо, як невідомо, що лишиться за кілька років, скажімо, від Андріївського узвозу в Києві чи центральних парків Харкова.

Олег Коцарев, Київ

„Доросла“ розмова про найновішу дитячу книжку

» Коли три роки тому книжка Лесі Ворониної „Нямлик і балакуча квіточка“ увійшла до короткого списку „Книжки року BBC 2008“, усі мовчки посміхнулися: мовляв, не може дитяча книжка в Україні стати предметом „дорослої“ розмови. Коли ж рік тому автор трилогії про джур козака Швайки Володимир Рутківський переміг у цілком „дорослому“ рейтингу „ЛітАкцент року 2010“, усі так само вирішили, що це радше виняток, ніж правило. І нарешті, восени минулого року в Україні сталося аж дві новини, що доводять протилежне. По-перше, в жовтні 2011-го засновано премію „Великий Їжак“ для сучасних дитячих письменників. А по-друге, на початку листопада було оприлюднено довгий список „Книжки року BBC 2011“; шоста частина цього списку – дитячі книги.

Ще кілька років тому, як видається, книжки, що їх подавали в Україні як дитячі, нерідко грішили двома крайнощами: або автор/авторка вдавався/вдавалася до „сюсюкання“, до нездорово захопленої інтонації розповіді й тим самим – до зумисного применшення свого читача, або ж навпаки – намагався/намагалася писати в дусі керролівської „Аліси в Дивокраї“, вигадуючи немислимі наймення і вкладаючи незрозумілі своєму адресатові алюзії. При цьому, як правило, забуваючи, що дитяча книжка має бути не лише розвагою (передовсім для самих авторів), але й – не більше й не менше – „джерелом знань“ про навколишній світ та презентувати – як не крути – певні моральні цінності. Саме такими, якщо вірити відомому дитячому психологові Б. Беттельгайму, були найперші завдання казки як літературного жанру. І саме тому доречно, як на мене, почати цей огляд із „Чудесної тростки“ Володимира Свідзінського (К., Грані-Т), що її на початку 2011-го перевидали в розкішному художньому оформленні з післямовою дослідниці творчості поета Елеонори Соловей. І якщо п'ять казок Свідзінського – тексти, з яких

найменші читачі мають змогу отримати найперше уявлення про поняття добра і зла, то книжка, що гордо іменує себе „Казкою про Старого Лева“, сучасної письменниці Мар'яни Савки (Л.: Вид-во Старого Лева) не ставить собі за мету осмислити аж такі складні категорії. Навпаки: „Казка про Старого Лева“ – легка й дотепна річ у дусі Чуковського, яка, втім, претендує на створення легенди, а навіть – „програмового тексту“ для дітей про місто (Львів) і видавництво (Старого Лева).

Вдало поєднати казкову умовність і сучасні реалії, при цьому жодного разу не вдавшись до моралізаторства „дорослого“ перед „дитиною“, якнайкраще вдалося молодій авторці Галіні Ткачук у повісті „Вікно до собаки“ (К., Грані-Т). Оповідач у „Вікні“ – свого роду „артист розмовного жанру“, що позначилося й на стилі книжки: легкі для сприйняття короткі речення, динамізм, начотність і подекуди навіть кінематографічність тексту. Розповідаючи, він не звеличується над читачем, не навіязує свої „правильні“ погляди на все, а мовби переживає всі події разом із дитиною, а відтак вони начебто зростають і мудрішають разом. Слухати, чи то пак читати такий текст легко й цікаво, адже видається, начебто хтось розповідає про неймовірні пригоди своїх друзів – Петька й Івасечка, які одного весняного дня знайшли вікно до собаки, та не простого собаки, а справдешнього Мандрівного Пса Ласла Здобича. Втім, оповідна майстерність – далеко не єдина приваба повісті Галі Ткачук. Головне, гадаю, все ж те, як тонко письменниця подає таку „дорослу“ й часто невіршувану екзистенційну проблему – людську тугу за Домом і Мандрами. І, якщо вам цікаво, у повісті ця проблема так само не вирішена: очевидячки, з деякими непростими речами слід просто навчитися жити, як живуть люди, котрі розриваються між тугою за домашнім затишком і жагою нових вражень та емоцій.

Зрозумілою дитині мовою про цілком серйозні „дорослі“ про-

блеми говорять і персонажі повісті Ганни й Петра Владимирських „Хлопчик, якого подарували цуценяті“ (К., Грані-Т, переклад із російської Івана Андрусяка). Упевнена, не один третьокласник відчуває духовну спорідненість із головним героєм цієї книги – Олесем Кайдашенком, якому батьки на день народження замість цуцика подарували мобільний телефон. Для хлопчика цей подарунок – несправедливість і справжня трагедія, як і для Малюка з повісті Астрід Ліндгрєн (пам'ятаєте Карлсонів докір: „Малюче, але ж я кращий, ніж пес!“?). Владимирські майстерно вписали цю „Малюкову трагедію“ в сучасний контекст, де „мобільник“ став буденним „аксесуаром“ навіть для третьокласника, а батьки помилково вважають, що телефон здатен замінити живе спілкування й вогкий ніс кудлатого пса. „Хлопчик, якого подарували цуценяті“ – зворушлива книжка про дитячу самотність (позаяк книжку видано в серії „Книготерапія“, то на цю тему вміщено прикінцевий коментар від психолога для батьків) і взаєморозуміння між дорослим та дитиною. Вона, як жоден інший текст, показує, як важливо розмовляти про „несерйозне дитяче“ по-дорослому серйозно, як важливо шанувати проблеми, потреби й бажання власної дитини.

Ще одна мудра книжка про дітей та їхній світ – „Чи шкідливо ходити покрівлями гаражів?“ Марини Павленко (К., Грані-Т). Її персонажі – першокласники, братик і сестричка Ромчик і Ганнуся Сойченки, талановиті діти з нещасливою сім'єю. Знайома багатьом ситуація: батько п'є, тоді як мати мусить працювати на кількох роботах, щоб якось утримувати родину. Дитячу історію тут розповідає вчителька малих Сойченків, і це, як на мене, робить її цікавішою більше для дорослих, аніж для дітей. „Чи шкідливо...?“ – записки педагога, добрий привід для розмови про етику й мораль і, щиро кажучи, більше книжка про саму вчительку, ніж про Ромчика й Ганнусю. Так, скажімо, розповіданці не завжди вдається втриматися від оціночних суджень, вона гидує печивом, яким від усього серця пригощають її „неблагополучні“ діти. Куди більшим викликом для авторки (яка й сама є педагогом, а тому її розповіді я цілком довіряю), як на мене, могла б стати історія, розказана зовнішнім спостерігачем, який занурився б у непростий

світ таких дітей, як малі Сойченки. Тоді, вірю, могла б виникнути або розповідь на кшталт „Федька-халамидника“ Володимира Винниченка, або навіть – життєствердна повість у дусі Чарльза Дікенса.

Без перебільшення, із сучасних письменників чи не найкраще й найповніше вдається вживатись у світ своїх юних персонажів Володимирів Рутківському. Цього року вийшла його пригодницька дилогія „Сині води“ (К., Темпора – Прудкий равлик), присвячена малодослідженим сторінкам української (точніше, руської) історії XIV століття. Автор „Джур козака Швайки“ та „Синіх вод“ мовби йде пліч-о-пліч із читачем, не нав'язуючи йому своєї думки; в центрі його оповіді (попри те, що часто головними персонажами Рутківського є дорослі – козак Швайка, а чи князь Дмитро Боброк) завжди – юні герої, вірні друзі, віддані товариші. У „Синіх водах“ такими є троє хлопців – Тимко, татарча Зейнула й Петрик. І, певне, зайве говорити, що книжки Володимира Рутківського – неодмінно захопливі та пізнавальні тексти. Читаючи їх, розумієш, що історія – це як ніколи актуальна річ, і мудрість нерідко можна віднайти, занурившись у минувшину.

Своєю чергою, теми зовсім не-далекого афганського минулого, хоча й опосередковано, торкається підлітковий „бойовик“ „На межі можливого“ Олексі Білоброва (К., Грані-Т). Я не дарма назвала цю книгу кіношним жанром, повість і справді дуже кінематографічна, подієва, динамічна, і це тішить подвійно, оскільки якісна непере-

кладна література для старших школярів в Україні з'являється вкрай рідко. Втім, на відміну від тих-таки кіношних бойовиків, де головними героями рухає жага помсти і правило „око за око“, у книжці Олексі Білоброва все ж панує новозавітна філософія милосердя й прощення: усі антагоністи законно отримують по заслугах, при цьому ніхто з персонажів не помирає. А головним героям – Хамідові й Насті – у їхній справі, ясна річ, допомагають вірні друзі і справжнє світле кохання.

Врешті, несправедливо було б оминути повість для підлітків Оксани Луцєвської „Друзі за листуванням“ (Л., Вид-во Старого Лева), що повертає читачам, здавалося б, утрачене нині „справжнє“, паперове, листування. Герої цієї повісті – дівчина і хлопець із різних континентів – свідомо обирають рукописні листи замість швидкісних „мейлів“, зручних „скайпів“ та оманливих „асьок“, через які нині змінилися модель спілкування і поняття про дружбу.

Отак – від „Чудесної тростки“ до „Друзів за листуванням“ – дитяча література в Україні цього року по праву стала, сказати б, предметом серйозної „дорослої“ розмови. До того ж, дорослої як у сенсі літературної критики й книжкових рейтингів, так і в тому розумінні, що порушену проблематику нарешті справді можна вважати серйозною розмовою дорослого з дитиною.

Ольга Купріян, Київ

Словацько-український розмовник про футбол і туризм

Чіжмар М., Белей О. *Slovensko-ukrajinská konverzačná príručka. Futbal. Turizmus*, Пряшів, Філософський факультет Пряшівського університету, 2012, 130 с.

Словацько-український розмовник футбольної та туристичної термінології містить три розділи.

Перший з них під назвою „Футбол“ має вісімнадцять підрозділів футбольної термінології, де автори наводять найпоширеніші терміни й фрази у словацькій та українській мовах.

Другий розділ – „На допомогу вболівальникам-іноземцям“ – має стати в нагоді передусім словакам, які відвідають Чемпіонат Європи з футболу Євро-2012. У ньому автори наводять семантику різних українських назв, попереджень, знаків тощо. Він містить вісім підрозділів предметної лексики. Наприклад, у підрозділі „Транспорт в Україні“ знайдемо опис різних видів українського транспорту та можливості пасажирських перевезень у конкретному місті. Інші підрозділи знайомлять з українською кухнею, історією, медициною, спортом – подаються найбільш вживані в цих сферах терміни.

А розділ третій – „Українські міста-господарі Євро-2012: Київ, Харків, Донецьк, Львів“ – присвячений історії та культурі чотирьох українських міст, де відбуватимуться матчі турніру. Тут читач ознайомиться з туристичними атракціями

в конкретному місті, його транспортом, можливістю короточасного проживання та харчування в міських ресторанах і готелях.

Заключна частина розповідає про історію українського футболу, українські футбольні команди та найкращих футболістів України.

Розмовник підготовлений передусім для футбольних шанувальників, які не володіють українською мовою. Тут вони знайдуть українські еквіваленти до словацьких футбольних термінів. Розмовник також допоможе їм зорієнтуватися в іншомовному середовищі, наприклад, у пошуку закладів харчування, короточасного проживання, медичної допомоги, транспорту чи відпочинку.

У виданні добре поданий огляд транспортних засобів, готелів і ресторанів міст Києва, Харкова, Донецька і Львова. Знайдеться в розмовнику й інформація про багату українську культуру та історію. Кожен турист напевно оцінить і його кольорове оформлення та обкладинку, і зручний кишеньковий формат.

Розмовник надруковано в рік Чемпіонату Європи з футболу Євро-2012, що його приймають Польща й Україна, але застосування розмовника не обмежується лише допомогою в спілкуванні про футбол, навпаки, – він пропонує широкі можливості використання й після спортивного свята.

Анна Яшко, Пряшів

Delirium tremens

Яцек Гуго-Бадер. *Біла гарячка*. З польської переклав Остап Сливинський, Київ, Темпора, 2012.

Відверто кажучи, я зовсім не мав наміру читати товсту книгу репортажів від початку і до кінця. Так уже сталося, хоча спершу я просто взяв її до рук, аби лишень погортати і ознайомитися зі стилем письма автора. Сам же Яцек Гуго-Бадер каже, що намагається писати так, щоб його тексти обов'язково дочитувались до останнього слова. В моєму випадку, ця штука спрацювала не на один репортаж, а на цілих 388 сторінок.

Тож про що книга? „Біла гарячка“ – це збірка літературних репортажів, зроблених під час подорожей

Росією, Україною та Молдовою. Під пильне око репортера, в першу чергу, потрапляють не події, що викликають значний резонанс, заповнюючи на кілька днів увесь медіапростір, а те, що живе з суспільством незалежно від випадку: злидні, безпросвітність чи похідний від цього алкоголізм. Якщо вже Гуго-Бадер береться про щось писати, то робить це шляхом вишукування багатьох ниточок, які збирає у єдине і цілісне плетиво. Він переходить від людини до людини, вишукує факти, свідків, знавців та бувальців. „Я хожу по поверхах і, ніби комівояжер, стукаю у двері. Часто коли відчиняють жінки, з глибини квартири чую чоловічий голос: „Хто прийшов, любя?“ І не можу впроситися на розмову. Інколи відчиняє чоловік, корпусом затуляє двері, щоб я не побачив, що всередині, але я зазираю – й бачу малюка...“ Так репортер описує, як намагався поспілкуватися із дружинами шахтарів, що загинули під час аварії на шахті ім. Засядька у 2007 р. В будинку, де ходив Гуго-Бадер, дев'яносто дев'ять квартир. У дев'яноста з них живуть дружини, діти й батьки загиблих.

Діалоги, чи то пак інтерв'ю, чергуються блисквично, як реклама на топ-каналах. Поміж ними – коротко викладені факти, спостереження, описи. Присутність рефлексій або медитацій у тексті незначна, автор залишає цю справу читачеві. Люди, з якими він спілкується, найчастіше складають соціальне дно середовища: безпритульні, бандити, наркомани, повії та ВІЛ-позитивні, хоча трапляються також розмови з лікарями, вченими і навіть державними службовцями високого рангу. У тексті йдеться про те, як насправді далеко зайшли речі, що їх ми воліли

НЗІІ та анотації

б не бачити взагалі. Разом із тим, складається враження, ніби цей проникливий поляк робить щось на зразок передачі „Очевидне не-ймовірне“, або ж розповідає історію „Яцек в країні див“. От тільки казка на достовірність не претендує, в той час як „Біла гарячка“ показує нам реальність. Окремі матеріали просто шокують. Для прикладу, репортаж „Мишоловка“ розповідає про торгівлю людськими органами на території Молдови. Деякі жителі цієї країни розглядають можливість продати частину свого тіла як шанс вижити зі злиднів, вижити. Іншого виходу вони вже не бачать. Владік Кіцану віддав нирку за дві тисячі дев'яносто доларів. „— Що ти купив за цю нирку? — спитав я. — В'їзну браму у двір, корову, пральну машинку, диван, розкладний стіл. Поштукатурив дім, поставив загорожу, і ще залишилося вісімсот доларів. Я мушу бути обережним. На ніч спускаю собак...“ Багато кого кидають — не доплачують, або ж просто не платять.

„Біла гарячка“ складена з двох частин, де перша — це репортажі, зроблені під час транссибірської подорожі автора на спеціально придбаному для цього „уазику“, а друга — інші матеріали Гуго-Бадера, в тому числі й з Молдови та України. Перша частина навіть має символічний путівник — „Репортаж із XXI століття“, вигаданий журналістами „Комсомольской правды“ в 1957 році на основі спілкування з тодішніми вченими і вказівок керівництва згори. Послугуючись „путівником“, Гуго-Бадер порівнює утопічні фантазії радянських пропагандистів із реальними сьогодення. Кожен репортаж органічно й оригінально проструктурований. „Доля для ангелів“, наприклад, побудований з розділів, назви яких відповідають маркам придністровських коньяків („Сюрпризний“ — „Гіт ХХІ з'їзду“, „Тирасполь“ — „Вечеря з головним ідеологом“, „Солнечный“ — „Чистка криміналітету“ і т. д.)

Текст легкий для читання. Парадоксально, але сприймається він приємно, навіть якщо описані страшні речі. Сам Яцек Гуго-Бадер стверджує, що перечитує свої репортажі вголос, перевіряючи їх на музичність. Варто відзначити, що український переклад Остапа Сливинського в цьому плані багато не втратив. Мова проста, розмовна, без надмірностей. Речення і абзаци — короткі. Майже нічого не обтяжує;

стилістично — абсолютно нічого. Автор багато іронізує („Така діра, що навіть жодна світова мережа з продажу картоплі фрі чи гамбургерів не заснувала тут свого ресторану“). Гадаю, без подібних речей книга виявилася б набагато важчою емоційно. Не від поганого письма, звісно, а від жорстокої дійсності.

Єдине, що я можу з чистою совістю ганити — це обкладинка. Ідея показати напівприховану постать у темряві ніби й хороша, але на практиці виглядає книга так, ніби її виробили в Китаї і продаватимуть на лавочці під базаром — настільки штучною й пластмасовою вона видається. Про порівняння із польським оригіналом говорити також не випадає. Різниця разюча, ніби тримаєш у руках старе раритетне фото і яскравий буклетик із рекламою фірмового магазину. Добре, що до тексту це не має жодного стосунку.

Якщо ж повернутися до змісту, то найважливіше у цих репортажах навіть не їх точність чи неприкритість всього зазвичай прикритого від очей, скоріше, гадаю, у людяності побаченого і записаного. Яцек Гуго-Бадер дуже близько підходить до людей, а наблизившись, ніби за руку притягує тих, хто потім його читає. Тож досить лишень простягнути руку по книжку.

Василь Карп'юк, Брустурі

Брустурський дівчак

Василь Карп'юк. Brustury, Івано-Франківськ, Типовіт, 2011.

» „Поезія падає, як сніг“. Так каже Василь Карп'юк у передмові до своєї другої збірки. І, певно, саме так воно і є в цього поета. Він пише так, як йому пишеться, не хизується, не епатує, не провокує і навіть не надто прагне справити враження. Йому досить бути саме цієї миті й саме в цьому вірші. А читач уже хай собі вирішує, пасує йому це, чи ні.

Так сталося, що голос Карп'юка відразу — а дебютна збірка „Мотлох“ вийшла щойно 2010 року — дуже вирізнявся в багатоголосому хорі „двотисячників“. І не тільки своєю „гуцульськістю“, про яку просто не можна щоразу не згадувати, бо вона — в усьому: і в мові (якщо вірити Василеві Герасим'юку, то саме брустурській, бо загальногуцульської

взагалі не існує), і в реаліях (так, усе ті ж „автентичні“ Карпати, які, виявляється, ще й нині не до кінця поглинув технічний прогрес і туризм), але найперше в особливому (архаїчно мудромому?) способі мислення. Тож не помиляться всі, хто згадують тут і про Тараса Мельничука, і про Василя Герасим'юка, і, скажімо, про Івана Малковича. З ними всіма в нього таки є чимало спільного.

Та поетичний голос Карп'юка вирізняється не менше і своєю незвичайною, часом здається, майже дитячою, простотою. Важко назвати когось іще з його поетів-однolitків, хто б так щиро не боявся здаватися в своїх текстах наївним або й банальним: „Ти мені наснилась // Значить про мене думаєш // Я готовий стати забобонним // Тільки б це було правдою“. Або таке: „натахо // твоє серце зліплене з меду // я б його лизав // та язык заплітається“.

Але раптом в іншому вірші він напише щось таке: „Хлопці дівчат лоскотуть // Дівчата всміхаються дзвінко // Кожна з них дуже хоче // Бути назавтра жінкою“. Або й щось іще простіше: „Все що лишилось від минулої ночі — // шерсть твоєї киці на моїй сорочці“.

І все перед тим прочитане несподівано постає в якомусь іншому світлі, і вже й сам починаєш сумніватися, чи щось іще не пройшло повз твою увагу. А перечитуючи, знову дивишся, як природно й легко простота банальності (таки-так) сусідить тут із простотою мудрості. Власне, тієї мудрості, якої в поезії не можна навчитися, а тільки прийняти як дар. І, чомусь не маю сумніву, що цей дар Василь Карп'юк усвідомлює і радо приймає, хоч, здається, і сам іще не завжди вміє відрізнити його від чогось менш коштовного.

Думаю, що якби автор зачекав зі своєю другою збіркою хоча б рік-два, вона б могла бути зовсім іншою – власне „рівнішою“. Вочевидь, менше тут би стало відверто публіцистичних віршів на „злободенні“ теми (на кшталт „Олесь Бузина“ чи „Ода Московському патріарху“). Просто тому, що їх витіснили б нові добрі вірші або й нові актуальні теми. Окремі тексти позбулися б зайвої багатослівності (як-от деякі фрагменти поеми „Мо Бе Са“ / „Моя безпорадна самотність“). Та все це, звісно, – лише мої гіпотези.

Зрештою, є своя мужність у тому, щоби показувати читачеві себе таким, яким ти є на цей момент, у всій повноті станів та емоцій: коли під впливом Сергія Жадана (принаймні саме такі асоціації викликає „патріотична дума“ „Україна, до якої завжди повертаєшся“), коли злого на політиків, діячів, державу або що, коли безнадійно або „надійно“ закоханого, веселого або засмученого, чи просто щасливого або нещасного.

Власне, Василеві Карп'юкові лише двадцять три. Тож він може дозволити собі трохи „дітвацтва“. Його час на „вибране“ ще прийде.

Уваги, крім того, вартує й цікаве і якісне художнє оформлення книжки, яке виконав стронговський.

Роксоляна Свято, Київ

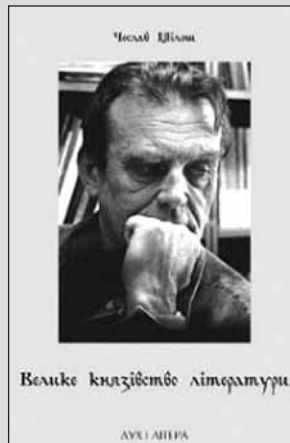
Мілошеве „велике князівство“

Мілош Ч. Велике князівство літератури, Київ, Дух і літера, 2011.

При читанні „Великого князівства літератури“ найчастіше ловила себе на двох думках, у певному сенсі, взаємовиключних. Перша: як важливо, щоби потрібні тексти були перекладені й прочитані в твоїй культурі „вчасно“ – тоді, коли вони можуть принести найбільшу користь. А друга: найціннішими є тексти, що ставлять якраз „невчасні“ запитання і шукають неочевидні відповіді. Бо, в парадоксальний спосіб, саме вони можуть перетривати свій історичний момент і виявитися актуальними в зовсім іншому контексті.

Цей збірник есеїстики вийшов у рамках урочистого святкування ста років від дня народження того, кого нині називають найвідомішим у

світі поляком, й став справді доброю нагодою для українського читача пізнати іншого Чеслава Мілоша. Чи, точніше, різного Чеслава Мілоша, адже в книжці зібрано тексти, писані з різної нагоди, в різних умовах і в різний час – від 1930-х до 1980-х.

Власне, Мілошеве „велике князівство“ не є суто літературним: те, про що йдеться в цій книжці, не меншою мірою стосується історії, політики й культури в якнайширшому значенні цього слова. Ба більше, тут немає жодного „випадкового“ тексту (читай: такого, що міг би здатися неактуальним), адже упорядниці – Олена Коваленко та Ірина Ковальчук – поставили за мету відібрати, з одного боку, найвідоміші, з іншого ж, найцікавіші для нинішнього українського читача есеї.

Тематично структурована, книжка містить чотири розділи (не враховуючи Нобелівської промови 1980 року), самі назви яких є достатньо промовистими: „Вільнянин-поляк-європеець“, „Людина в XX столітті“, „Письменник у плетиві політики“ та „... як-от я і ти“ (в четвертому вміщено тексти Мілоша про знакові особистості XX століття, що були важливіми і в його приватному світі: Вітольд Гомбрович, Йосиф Бродський, Єжи Ґедройць, а також відкритий лист до польського літератора Єжи Анджеєвського).

Втім, такий тематичний поділ є доволі умовним, адже насправді всі найголовніші проблеми переходять із тексту в текст і з розділу в розділ, а осмислення власного життєвого досвіду (досвіду „вигнання“, що перебуває в постійних пошуках власної ідентичності) стає приводом для роздумів про все XX століття – століття, яке він називає добою „втікачів і вигнанців“, що, „втративши

свій первісний рай“, так і не знайшли новий і тепер „ніде не почуваться, як удома“. Й навпаки: навіть пишучи про найуніверсальніші проблеми, що постають перед його сучасниками, Мілош говорить насамперед про себе, не приховуючи власних страхів і сумнівів. І, мабуть, саме тому так охоче дослухаєшся до його слів і так хочеш їм вірити.

„Невчасність“ Мілошевих роздумів, про яку згадувала на початку, впливає передусім із його вміння чути й бачити Іншого – також і того (або й насамперед того), що змушує тебе переглянути власні „комфортні“ уявлення або й поступитися своїми амбіціями і навіть поділитися місцем під сонцем. У конфлікті між „груповим“ та „загальнолюдським“ Чеслав Мілош без вагань обирає друге, навіть якщо під першим маються на увазі „польські національні інтереси“. Тож нічого дивного, що частина поляків закидала йому, як і, скажімо, Ґедройцеві, брак патріотизму. Читаючи ж статтю 1957 року „Антисемітизм у Польщі“, де автор озвучив чимало „незручних“ для поляків тез, важко втриматися від мимовільної аналогії з українською ситуацією, тільки що не середини XX-го, а вже початку XXI століття.

Є в книжці й чимало напівафористичних формулювань, які хочеться виписати, аби потім час від часу до них повертатися. Як-от таке про „месіанський комплекс“: „Не можна безкарно впродовж тривалого часу вважати себе Христом серед націй“. Чи дещо довше про еміграцію: „Той, хто покидає свій край, його обрії та звичай, той опиняється на нічийній землі, подібній до пустелі, наче та, яку обирали відлюдники, щоб там молитися й міркувати. Відтак єдиний спосіб не втратити орієнтацію – це по-новому визначити власні північ, південь, захід і схід, і в отому новому просторі умістити свій Вітебськ чи Дублін, давши їм, так би мовити, нове дихання“.

„Велике князівство“ є спільною працею трьох перекладачів (крім упорядниці Олени Коваленко та Ірини Ковальчук, також і Андрія Павлишина, що став і науковим редактором збірника). Автором передмови до видання є відомий науковець Оля Ґнатюк.

Роксоляна Свято, Київ

На тлі процесів над
Тимошенко і Луценком,
на тлі межигірських
унітазів і дебаркадерів, на
тлі щоденних рейдерських
захоплень підприємств
і міліцейських катувань,
на тлі олігархічних мільярдів
і стрімкого вимирання
населення України — що
ці живі трупи розуміють
під своїми „морально-
етичними“ омонімами? І чи
здогадуються вони, бодай
на денці своїх мертвих
душ, скільки зубожілих
і загнаних у депресію
українців бажають смерті
„українській владі“ вже
сьогодні? Не політичної
і не оксюморонно-
метафоричної, а смерті
у найдослівнішому значенні
цього слова.

Олександр Бойченко